

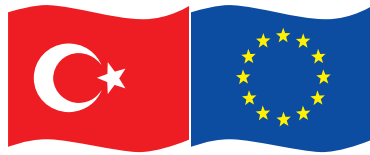
TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİ İHTİYAÇ DEĞERLENDİRME RAPORU VE EYLEM İÇİN TAVSİYELER

NEEDS ASSESSMENT REPORT AND RECOMMENDATIONS OF ACTION FOR TURKISH CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

Marcel LEMONDE

TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA KONSEYİ ORTAK PROJESİ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE TURKISH CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

EUROPEAN UNION / COUNCIL of EUROPE JOINT PROGRAMME

PROJE ORTAKLARININ GÖRÜŞLERİNİN DE YER ALDIĞI BU VERSİYON RAPORUN NİHAİ VERSİYONUDUR.*

**Bu rapor, Aralık 2013 tarihine kadar olan Türk Ceza Adalet Sistemi ile ilgili mevzuat ve uygulamayı kapsamaktadır. Raporun tamamlanmasından sonra birçok mevzuat değişikliği gerçekleşmiş olup, bu metin yapılan son değişiklikleri yansıtmamaktadır. Bu raporun yayınlanmış olması AB tarafından rapora onay verildiği anlamına gelmemektedir.*

Bu rapor, Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi başlıklı, Avrupa Birliği/Avrupa Konseyi/ Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından finanse edilen ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülen Avrupa Birliği/ Avrupa Konseyi Ortak Programı kapsamında yayımlanmıştır. T.C. Adalet Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Türkiye Adalet Akademisi ve Türkiye Barolar Birliği bu projenin yararlanıcısıdır. Merkezi Finans ve İhale Birimi bu projenin ihale makamıdır.

Raporun yazarı projenin uzun dönemli uzmanıdır.

Bu raporda yer alan görüş ve düşünceler yazara aittir ve Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve/veya yararlanıcı kurumların sorumluluğunda değildir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	5
METODOLOJİ (§§ 1-15).....	8
GENEL DURUM (§§ 16-28).....	10
I. İHTİYAÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	12
A. GENEL DEĞERLENDİRME	13
1. Toplumun ceza adaletine olan güven eksikliği (§§ 30-45).....	13
Meslekten olmayan kişilerin muhakemeye katılımı (jüri sistemi) (§§ 34-36).....	13
Adliyelerin “kapılarını açmak” (§§ 37-42).....	14
Hâkimlerin tarafsızlığı (§§ 43-45)	15
2. Hukukun genel ilkelerine yer verilmemesi (§§ 46-52)	16
3. Sistemin katı olması (§§ 53-70)	18
Savcının kamu davası açmada takdir yetkisi (§§ 57-61)	18
Uzlaşma (§§ 62-63)	19
Basit davalar için yazılı usulün uygulanması (§§ 64-67)	19
İnsan kaynakları ve donanım (§§ 68-70).....	20
4. Usulün belirsiz olması (§§ 71-81).....	20
Suçluluğun değerlendirilmesi ile cezanın verilmesi arasında ayırım yapılmalıdır (§§ 75-77).....	20
Suçun kabullenilmesi §§ 78-).....	21
B. YARGILAMA ÖNCESİ SAFHA	22
1. Polisin denetlenmesi (§§ 82-95).....	22
Adli kolluk (§§ 85-88).....	22
Gayri resmi raporlar (§§ 89-91)	23
Telefon dinleme (§§ 92-95)	24
2. Dava dosyasına erişim (§§ 96-103)	25
3. Tutuklu yargılama (§§ 104-115)	26
4. Adli tıpla ilgili hususlar (§§ 116-123).....	29
C. YARGILAMA SAFHASI	30
1. Hâkimlerin tarafsızlığı (§§ 124-142)	30
İddianamenin iadesi (§§ 130-134)	31
Hükmün açıklanmasının geri bırakılması (§§ 135-142).....	32
2. Yargılamanın düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi (§§ 143-147)	33
3. Silahların eşitliği (§§ 148-157)	34
Tarafların duruşma salonundaki yerleri (§§150-154).....	34
Hukuka aykırı delil (§§ 145-157).....	35
4. Yargılama süresi (§§ 158-168).....	35
D. BAZI ÖZEL HUSUSLAR	37
1. Terör suçu ve Örgütlü Suçla Mücadele (§§ 169-198).....	37
Hukuki Tanım (§§ 175-177)	38
Özel mahkemeler (§§ 178-187)	38
İfade özgürlüğü (§§188-191)	40
Savunmanın Hakları (§§ 192-195).....	41
Özel Soruşturma Teknikleri (§§ 196-198)	41

2. Cezasızlıkla mücadele (§§ 199-215).....	42
Polis şikâyet mekanizması (§§ 207-210)	44
Yolsuzlukla mücadele (§§ 211-215).....	44
3. Eğitim (§§ 216-233).....	45
Meslek öncesi eğitim (§§ 217-220).....	45
Meslek içi eğitim (§§ 221-233).....	46
SONUÇLAR (§§ 234-244).....	48
ELLİ TAVSİYE.....	50
A. MEVZUATA İLİŞKİN DEĞİŞİKLİKLER	50
1. Ceza adaleti topluma açılmalıdır (Tavsiye 1-2).....	50
2. Sistem daha esnek hale getirilmelidir (Tavsiye 3-11).....	50
3. Yargılama daha adil olmalıdır (Tavsiye 12-18).....	51
4. Terör suçları ve örgütlü suçlarla daha demokratik bir şekilde mücadele edilmelidir (Tavsiye 19-22)	52
5. Cezasızlıkla daha etkili bir şekilde mücadele edilmelidir (Tavsiye 23-24)	53
B. İLAVE TEDBİRLER.....	53
1. Ceza adaleti topluma açılmalıdır (Tavsiye 25-27).....	53
2. Sistem daha etkin hale getirilmelidir (Tavsiye 28-35).....	54
3. Yargılama daha adil olmalıdır (Tavsiye 36-42).....	54
C. EĞİTİM GELİŞTİRİLMELİDİR (Tavsiye 43-50).....	56
EKLER	
EK 1 – Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Komisyonu-İç tüzüğü	58
EK 2 – Eğitim Kılavuzu.....	59
EK 3 – Adalet Bakanlığı, HSYK ve Adalet Akademisinin ayrıntılı ortak değerlendirmeleri.....	69
EK 4 – Adalet Bakanlığı, HSYK ve Adalet Akademisinin ayrıntılı ortak değerlendirmeleri.....	70
EK 5 – Adalet Bakanlığı, HSYK ve Adalet Akademisinin ayrıntılı ortak değerlendirmeleri.....	71
EK 6 – Adalet Bakanlığı, HSYK ve Adalet Akademisinin ayrıntılı ortak değerlendirmeleri.....	72
EK 7 – Adalet Bakanlığı, HSYK ve Adalet Akademisinin ayrıntılı ortak değerlendirmeleri.....	74
EK 8 – Adalet Bakanlığı, HSYK ve Adalet Akademisinin ayrıntılı ortak değerlendirmeleri.....	75
EK 9 – Adalet Bakanlığı ayrıntılı değerlendirmesi.....	76
EK 10 – Emniyet Genel Müdürlüğünün ayrıntılı değerlendirmesi.....	77
EK 11 – Emniyet Genel Müdürlüğünün ayrıntılı değerlendirmesi	78
EK 12 – Emniyet Genel Müdürlüğünün ayrıntılı değerlendirmesi	79
EK 13 – Emniyet Genel Müdürlüğünün ayrıntılı değerlendirmesi	80
EK 14 – Türkiye Barolar Birliğinin ayrıntılı değerlendirmesi	81

ÖZET

Bu ihtiyaç değerlendirme raporu; Ekim 2012 - Şubat 2013 döneminde proje kapsamındaki pilot adliyelere yapılan ihtiyaç tespit ziyaretlerinin sonuçlarına göre hazırlanmıştır.

Raporda, mevzuat değişiklikleri ve diğer tedbirlerden oluşan elli icra edilebilir tavsiye yer almaktadır.

Raporda yer alan tavsiyeler eksiksiz nitelikte değildir: raporda çok çeşitli başka konuların da ele alınabileceği ve çözümler öngörülebileceği değerlendirilmektedir; ancak Projenin uzun dönemli uzmanı (Uzman) raporda sadece en önemli konulara yer vermeyi tercih etmiştir.

*

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından alınan ihlal kararı sayısı bakımından hala en önde gelen ülkelerden biridir. AİHM'deki davaların çoğunun, son yıllarda yapılan büyük yargı ve kurumsal “paketlerde” yer alan reformlardan önce açılmış olduğu bilinmektedir. Bu reformlar sorunların tamamına çözüm olmamıştır. Temelde hâkim, savcı veya kolluk görevlilerinin yerleşik tutum ve uygulamaları nedeniyle ortaya çıkan bu sorunlar hem ceza davalarının soruşturma-kovuşturma ve yargılama evreleriyle ilişkili olup, hem de Türk ceza adalet sisteminin toplum tarafından algılanış biçiminden kaynaklanmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Uzman tarafından vatandaşların Türk ceza adalet sisteminin uygulamasına katılmasının sağlanması tavsiye edilmektedir (terör suçları, örgütlü suçlar veya uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı gibi bazı çok özel davalar hariç).

Ayrıca, yargı sektörü, bu sektör dışındaki kişilerin erişimine daha fazla açılarak hâkim ve savcılarının işe alım uygulamaları daha geniş tabana yayılmalıdır. Bunun yanında hâkim ve savcılarının, kariyerleri boyunca yargı dışında başka alanlarda veya yurtdışında geçici görevlendirme, araştırma amaçlı ücretli izin veya staj yoluyla deneyimlerini artırmaları teşvik edilmelidir. Aynı şekilde öğrenciler duruşmaları izlemek üzere adliyelere davet edilebilir ve adliyelerde “bilgilendirme günleri” düzenlenebilir.

Hâkimlerin tarafsızlığını daha iyi bir şekilde güvence altına almak için, savcılar ve hâkimler birbirinden ayrılmalı ve hâkim/savcılarının avukatlarla daha yakın kişisel-sosyal ilişki kurmaları gerekmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun (CMK) birinci maddesine ceza usulünün temel ilkelerinin eklenmesi faydalı olacaktır; böylelikle hâkimler kararlarında sadece teknik kuralları uygulamak yerine kanunun ruhuna atıfta bulunabilirler.

- Savcılar için takdir yetkisi ilkesinin benimsenmesi,
- Belirli koşullar karşılanmadığında hâkime davayı reddetme yetkisinin verilmesi,
- Herhangi bir sınırlama olmaksızın uzlaşmanın teşvik edilmesi, bu yöntemin davaya uyarlanıp uyarlanamayacağı konusunda savcının yetkilendirilmesi ve
- Basit davaların dosya üzerinden görülmesi sağlanarak bu yöntem uygun davalar için tam yargılama
- (duruşma açma) koşunun sınırlandırılması gibi adımların atılması gerekli görünmektedir.

Adliyelerin idari iş yükü bu alanda çalışan profesyonel kişilere devredilebilir ve hâkim-savcılara yardımcı olmak amacıyla yardımcılar istihdam edilebilir. Bunun yanında savcılarının, tali görevlerden (otopsi veya sanıkların tekrar sorgulanması) ziyade asli görevlerine daha fazla zaman ayırması gerekmektedir (polis denetlenmesi, iddianamenin hazırlanması, duruşmada hazır bulunma ...).

Bölgesel istinaf mahkemelerinin işleyişini düzenleyen 26 Eylül 2004 tarih ve 5235 sayılı Kanunun en kısa zamanda yürürlüğe girmesi tavsiye edilmektedir.

Son olarak, hâkim ve savcılarının tabi olduğu sicil değerlendirme ve teftiş sisteminin bazı durumlarda engelleyici olması, nitelikten çok niceliğe dayanması da olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

YARGILAMA ÖNCESİ SAFHA

Polis tarafından yürütülen çalışmaların savcılar tarafından gerçekten denetlenebilmesi için, adli kolluk birimlerinin uzmanlaşması ve savcılık birimleri ile işbirliği içinde çalışması tavsiye edilmektedir.

Adli tıp uzmanlığı alanında da iyileştirmeye ihtiyaç vardır.

Açık yasal hükümlere rağmen, telefon dinleme son başvuru yolu olarak kullanılmamaktadır. Bu sorunun çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla, telefon dinleme için yurtdışındaki çözüm örnekleri değerlendirilebilir ve daha çekişmeli bir yargılama yöntemi öngörülebilir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Aşağıdaki öneri, EK-3'de yapılan değerlendirmelere dayanmaktadır:

“Açık yasal hükümlere rağmen, telefon dinleme son başvuru yolu olarak kullanılmamaktadır. Bu sorunun çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla, ciddi meslek içi eğitim programları düzenlenmeli, mukayeseli hukuk örnekleri de incelenmek suretiyle ülke gerçeklerine uygun çözüm arayışları geliştirilmelidir. İletişimin denetlenmesi için Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına itiraz yetkisi veren yasal bir düzenleme yapılmalıdır.” (Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Ek 4)

Savunmanın dava dosyasına erişimiyle ilgili kısıtlamaların gerçekten istisnai olması gerekir; kısıtlama gerektiren koşulların CMK'un 153. maddesinde öngörülen koşullardan daha katı olması gerekmektedir.

Sanığın, mevcut adli yardım sisteminin öngördüğü mali şartları kabul eden avukatlar arasından kendi avukatını seçmesine izin verilebilir ve bu sistem çeşitli yönlerden geliştirilebilir.

İnhisarı kuralın getirilmesi ve hukuka aykırı her tür delilin dava dosyasından çıkarılması tavsiye edilmektedir (“gayri resmi ön mülakat raporları” gibi).

Son dönemde sağlanan iyileşmeye rağmen tutuklu yargılama henüz son çare olarak başvurulmuş bir tedbir niteliğine kavuşamamıştır. Sorun, bir husus hariç mevzuattan kaynaklanmamaktadır: Mevzuattan kaynaklanan sorunla ilgili olarak Uzman, “katalog suçlarla” ilgili özel uygulamanın kaldırılmasını tavsiye etmektedir (CMK, 100/3). Bunun yanında tüm ceza mahkemelerinde uzmanlaşmış “özgürlük hâkimlerinin” olması ve denetimli serbestlik merkezlerine (kaynak artırımına gidilerek) daha büyük bir rol verilmesi ile adli kontrolün geliştirilmesi faydalı olacaktır.

YARGILAMA SAFHASI

Davalar genellikle soruşturması tamamlanmadan mahkemeye gelmektedir (bu da hâkimlerin savcı rolünü üstlenmesine yol açmaktadır). Duruşmaların ertelenmesine yönelik uygulama neredeyse sistematik hale gelmiştir.

Bu durum hem yerinde olmayan uygulamalardan hem de sorgulanması gereken yasal hükümlerden kaynaklanmaktadır. Davada, suçluluğun değerlendirildiği bölüm ile hüküm verilen bölüm arasında ayırım yapılması uygun olabilir; suçun tartışma konusu olmadığı, sanığın suçu kabul ettiği durumlarda yargılama usulü basitleştirilebilir.

Duruşmaların ertelenmesinin gerçekten de istisnai hale gelmesi için, davaların farklı şekilde ele alınması tavsiye edilmektedir: bir seferde bir davanın yargılması yapılmalı, yargılama aşamasında soruşturmaya dair işlem yapılmamalı, duruşmada hazır bulunamayan tanıklar video konferans yoluyla sorgulanmalı, her bir ifadenin dikte edilmesinden ziyade duruşmalar görsel ve işitsel olarak kaydedilmeli ve “kitlesele (çok sanıklı) yargılama” uygulaması terk edilmelidir.

Savcı, iddiasını desteklemek (veya iddiasından vazgeçmek) için her zaman duruşmada hazır bulunmalıdır. Duruşma salonunda her bir aktörün rolünün açıklığa kavuşturulması tavsiye edilmektedir. Hukuk ritüeline kati surette uyulmalıdır. Adliyenin günlük yönetimi ve teşkilatından sorumlu kişinin başsavcı olmaması gerekir. Hâkim ve savcılar duruşma salonuna aynı kapıdan girmemelidir. Duruşma salonunda savcılar avukatlarla aynı seviyede oturmalıdır; avukatlar sanıkla serbest bir şekilde iletişim kurabilmelidir.

BAZI ÖZEL HUSUSLAR

Diğer demokratik ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'nin hem terörle etkili bir şekilde mücadele etme hem de terörle mücadele amacıyla alınan tedbirlerin uygulanmasında insan haklarına saygı duyma yükümlülüğü vardır.

Terör ve örgütlü suç tanımının yorumunun daraltılması ve daha açık hale getirilmesi tavsiye edilmektedir. Son yargı reformunda bununla ilgili bir adım atılmış ancak çok kısmi kalmıştır.

Bir taraftan terör ve örgütlü suçla etkili bir şekilde mücadele ederken diğer taraftan da terör suçlarıyla ilgili davalara, bu alanda uzmanlığa sahip polis memurları ve savcılarının görevlendirilmesi önem arz etmektedir; ancak hâkimlerin tarafsızlığının korunması için bu tip davaların tercihen bu alanda uzman olmayan hâkimlere verilmesi gerekir. Bu durum yargılamaların bölgesel bazda coğrafi olarak gruplandırılması uygulamasını etkilemeyecektir.

Cezasızlıkla daha etkili bir şekilde mücadele edilebilmesi amacıyla, devlet memurları ile ilgili soruşturma başlatmak için önceden izin alınması gibi uygulamaların kaldırılması ve bağımsız bir Polis Şikâyet Kurumunun oluşturulması tavsiye edilmektedir.

EĞİTİM

Adalet Akademisi için tam zamanlı bir eğitici kadrosu oluşturulması, yeni bir meslek öncesi eğitim müfredatının hazırlanması ve yeni bir metodolojinin kullanılması tavsiye edilmektedir. Meslek öncesi eğitimin en az 2 yıl olması ve meslek içi eğitimin zorunlu olması tavsiye edilmektedir.

Avukatların Baroya kabulü için bir giriş sınavı yapılması; daha kapsamlı ve güçlendirilmiş bir meslek öncesi eğitime büyük ihtiyaç vardır.

Hâkim, savcı ve avukatlar için ortak bir meslek içi eğitim programı düzenlenmesi gereklidir.

*

Son olarak, mahkemeler, adli yardım ve savcılık hizmetleri için tahsis edilen yıllık kamu bütçesi kişi başına oldukça düşük bir rakamdır. Yargıya ayrılan kaynakların artırılması tavsiye edilmektedir.

METODOLOJİ

1. Bu ihtiyaç değerlendirme raporu, temel olarak, Ankara (8-11 Ekim ve 10-17 Aralık 2012), İzmir (05-08.11.2012), Malatya (26-29 Kasım 2012) ve İstanbul (8-13 Şubat 2013) adliyelerine bir dizi ihtiyaç tespit ziyareti gerçekleştiren kısa dönemli uzmanların¹ yaptıkları analizlere dayanmaktadır.

2. Rapor ayrıca Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi tarafından desteklenen proje, misyon ve benzeri çalışmalar kapsamında hazırlanan eski raporlarda yer alan verilere dayanmaktadır. Raporun hazırlanmasında aşağıdaki belgeler dikkate alınmıştır:

- Avrupa Birliği Komisyonu bağımsız uzmanı Hâkim Luca Perili tarafından 2008 ("*Ceza Adalet Sistemi*") ve 2011'de ("*Yargı ve Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği*") hazırlanan raporlar

¹ Doç. Dr. Neslihan GÖKTÜRK, Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ankara (TR); Prof. Dr. Hakan HAKERİ, Ceza hukuku ve adli tıp hukuku profesörü, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi (TR); Holger HEMBACH, Eski avukat, Moldova Başsavcılığı AB Üst Düzey Politik Danışmanı (Almanya); Avukat Naim KARAKAYA, İstanbul Barosu (TR); Mikael LYNGBO, Eski Emniyet Müdürü, Kovuşturma ve Tutuklama Merkezi, Danimarka Helsinki İnsan Hakları Komitesinde Proje Müdürü (Danimarka); Dr. Pejman POUR-ZAND, Collège de France'da öğretim görevlisi ve araştırmacı, Karşılaştırmalı Hukuk Çalışmaları ve Hukukun Uluslararasılaştırılması Bölüm Başkanı (Fransa/İran); Arne STEVNS, Eski Kıdemli Başsavcı (Danimarka); Nico TUIJN, Adalet Bakan Yardımcısı, Den Bosch Temyiz Mahkemesi Hâkimi (Hollanda); Françoise TULKENS, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eski başkan yardımcısı (Belçika); Avukat Aynur TUNCEL YAZGAN, İstanbul Barosu (TR), Doç. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara (TR), Prof. Dr. Feridun YENİSEY, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul (TR).

- Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan 2012 ilerleme raporu
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliğinin 2012 yılı raporu (*Türkiye’de Adalet Yönetimi ve İnsan Haklarının Korunması*)
- Avrupa Konseyi Avrupa Adalet Etkililiği Komisyonunun (CEPEJ) 2012 yılı raporu.

3. Bunun yanında, rapor; Türk yetkilileri tarafından temin edilen belgeler ile Eylül 2012-Şubat 2013 döneminde hâkim, savcı, Adalet Bakanlığı temsilcileri, avukat, polis ve jandarma yetkilileri, akademisyenler ve STK temsilcileri ile yapılan çok sayıda toplantıda elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Raporla özellikle Türk hâkim ve savcılarında oluşan bir eğitici grubunun uygulamada karşılaşılan sorunlarla ilgili görüşleri dikkate alınmıştır.²

4. Son olarak, bu raporun hazırlanmasında başta aşağıdakiler olmak üzere çeşitli kitap ve çalışmalara başvurulmuştur:

- *Avrupa Ceza Usulleri* Kitap dizisi, Dir. M. Delmas-Marty & J.Spencer (Cambridge University press 2002)
- Monografi, *Ceza Hukukunda Türkiye – Uluslararası Kanunlar Ansiklopedisi*, Feridun Yenisey (Wolters Kluwer 2011)
- «*Ceza Adaleti ve İnsan Hakları Komisyonu* » Raporu (La Documentation française 1991).

*

5. Türk ceza adalet sisteminin durumu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları ile diğer üye devletlerdeki en iyi uygulamalar (veya eksiklikler) ışığında incelenmiştir.

6. Başka bir deyişle mevzuat, içtihat ve uygulamalar sadece Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi (AİHS) ve AİHM içtihatlarından kaynaklanan Avrupa standartları ile değil, ayrıca Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin Türkiye ile ilgili 2012 ‘sonuç gözlemlerinden’ doğan standartlarla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir; bunun yanında Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen tavsiye kararları ile Venedik Komisyonunun görüşleri de ikincil kaynak olarak kullanılmıştır.

7. Türk ceza adalet sisteminin sorunlarına geçmeden önce, Uzman, unutulmaması gereken olumlu yönlerin de olduğunu belirtmek ister. Türkiye’deki hâkim ve savcılar ciddi ve çalışkandır; ayrıca adil, dürüst, bağımsız ve tarafsız olmak istemekte; hukuk ve düzenin muhafaza edilmesi ve anayasal düzenin korunması konusunda büyük bir sorumluluk hissetmektedirler. Örneğin ceza davalarında uzlaştırmaya başvurarak yenilikler yapılmaya çalışılmaktadır.

8. Bu bağlamda, raporda yer alan bazı hususlar çok olumsuz görünebilir. Uzman, amacının kesinlikle Türk yetkililerine ders vermek olmadığını vurgulamak ister. Böyle bir görevi de yoktur: hiç bir yargı sistemi mükemmel değildir ve Avrupa Konseyinin bütün üye devletleri aleyhinde AİHM kararları vardır. Genellikle de Türkiye ile aynı gerekçelerle mahkûm olmuşlardır. Sürekli bir mücadele olan insan haklarına saygı, tabiat gereği hiç bir zaman tam olarak ulaşılamayacak bir idealdir.

9. Uzman, ne Türk yetkililerine ders vermek için ne de onları memnun etmek için buradadır. Uzmanın bu görevde bulunma sebebi mevcut durumun iyileştirilmesi konusunda Türk makamlarına yardım sağlamaktır. Bu da şu anlama gelmektedir: Uzman bazı hususlarda hoş gitmeyen sorunları ortaya koyabilir. Ya da daha doğrusu, hoş gitmeyen durumları da dile getirmelidir. Uzmanın Türkiye’de bulunma nedeni budur ve bu durum kabul edilmelidir. Uzman bunun anlaşılabilir olduğunu düşünmektedir, ancak tabii ki de sorunlardan bahsederken yapıcı ve saygılı bir yaklaşım sergilemesi gerektiğinin farkındadır.

10. Raporun bazı bölümlerinde AİHM içtihatlarında yer alan standartların dile getirilmesinden daha öteye gidilmiştir: Uzun dönemli uzman mümkün olduğunca iyileştirmeye yönelik tavsiyeler ile AİHS’nin ihlali söz

² Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü tarafından kürsü hakim/C.savcılarında toplanan ve özetlenen görüşler.

konusu olmasa bile mevcut durumun tatmin edici olmadığı hususlarda tavsiyelerde bulunmayı kendisine görev bilmiştir.

11. Son olarak, şunu vurgulamak gerekir: bu rapor yabancı bir uzman tarafından yazılmıştır ki bu dezavantajlı bir durumdur; ancak bazı avantajları da yok değildir: Türkiye'deki çalışmalara yakından müdahil olmayan bir dış gözlemci olarak daha rahat ve yaratıcı bir yaklaşım sergilenebilir. Bu bakımdan önerilerin bazıları tuhaf gelebilir. Böyle durumlarda rapor, bir ilham kaynağı ya da bir çıkış noktası olarak değerlendirilebilir.

*

12. Raporun ilk taslağı Nisan 2013'te Türk makamlarına sunulmuştur. Başta Yargıtay, Adalet Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Türkiye Barolar Birliği ve kolluk kuvvetleri olmak üzere çok sayıda proje ortağı raporla ilgili görüşlerini bildirmişlerdir. Proje ortakları tarafından ifade edilen görüşler uzun dönemli uzmanın vardığı sonuçların kesinlik kazanması bakımından oldukça faydalı olmuştur. Raporun nihai versiyonu üzerinde yapılan son değişikliklerde bu görüşler olabildiğince dikkate alınmıştır. Raporun nihai haline yansıtılmayan çekinceler ise bu raporun ekinde sunulmuştur. Bazı yorumlar neticesinde, bazı hukuki hatalar düzeltilmiş; yanlış anlaşılmalara açıklık getirilmiştir; diğer yorumlar ise içerikle ilgili birkaç konuda fikir ayrılığı olduğunu ortaya koymuştur.

13. Örneğin Türkiye Barolar Birliği raporda avukatların karşılaştığı sorunlar ile savunma hakkının yer almamasının “önemli bir eksiklik” olduğunu belirtmiştir. Bunun aksine kolluk görevlileri tarafından yapılan yorumda ise kolluğun zayıflatılmaması gerektiği (onlara göre raporda bu şekilde öngörülmüştür) vurgulanmış ve yabancı ülkelere verilen örneklere dayalı olarak soruşturmacılara bir dizi alanda³ daha fazla yetki verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

14. Uzmana göre, mevcut durumda Türk ceza adalet sistemine ilişkin temel sorun, suçun kontrol edilmesiyle ilgili zafiyet değil tam tersine savunmanın üstlendiği rolün yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında gelişmiş demokratik geleneğe sahip pek çok ülkede, özellikle ihlallere neden olan terörle mücadele kanunları bakımından kaygı verici nitelikte değişimler yaşandığını da ifade etmek gerekir. Dolayısıyla bu ülkelerdeki mevzuatların illa ki model olarak değerlendirilmesi gerekmez. Son olarak Türk ceza adalet sisteminin etkinliğinin geliştirilmesi adlı ortak projenin amacı Türkiye aleyhine verilen AİHM kararlarının sayısını azaltmaktır; dolayısıyla rapor bu amaç gözetilerek hazırlanmıştır.

15. Uzman, bu raporun yayınlanması ile birlikte, ceza adalet sisteminin baş aktörleri ve ülkenin geleceği için hayati öneme sahip sivil toplum temsilcileri arasında bir kamuoyu münazarasının tetiklenmesi beklentisini taşımaktadır.

GENEL DURUM

16. 1949 yılından bu yana Avrupa Konseyi üyesi ve 1999 yılından bu yana da AB'ye tam üyelik için aday olan Türkiye Cumhuriyeti devleti, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik ilkelere büyük önem vermektedir.

17. AB'ye üyelik sürecinde sağlanan ilerleme ve AB ve üye devletlerin müktesebatının getirdiği yükümlülükler çerçevesinde, Türk hükümeti Müktesebatın Kabulü için Ulusal Programları aktif bir şekilde takip etmektedir. İdari kapasitenin geliştirilmesini amaçlayan bu “kurum geliştirme” süreci, Türk kurumlarının, benzer AB üye devletlerindeki kurumların standartları, kuralları ve kazanımlarına başarılı bir şekilde geçiş sağlaması bakımından önemlidir.

18. Bu bağlamda, genel olarak bakıldığında, Türkiye'de ceza adalet sisteminin işleyişinin geliştirilmesi için yakın geçmişte pek çok adım atılmıştır: TBMM tarafından yeni mevzuat hükümleri kabul edilmiş, yeni kurumlar oluşturulmuş ve yargıya tahsis edilen kaynak artırılmıştır.

³Örnek için bkz. Özel soruşturma teknikleriyle ilgili yorumlar. Paragraf 196

19. Uluslararası alanda da pek çok önemli karar alınmıştır:
- Türkiye 15 Ağustos 2000 tarihinde Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesini imzalamış ve 23 Eylül 2003 tarihinde onaylamıştır;
 - İdam cezası kaldırılmıştır⁴;
 - Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi dâhil uluslararası sözleşmeleri tam olarak uygulayabilmek için Anayasanın 90. maddesi 2004 yılında değiştirilmiştir;
 - İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol (OPCAT)⁵ 27 Eylül 2011 tarihinde onaylanmıştır.
20. Türk hukuk sistemini Avrupa standartlarına uygun hale getirmek, AİHM içtihatlarında tanımlanan pek çok usul eksikliğini gidermek ve ceza adaletinin düzgün bir şekilde işlemlerini sağlamak amacıyla 2005 yılında yeni Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve yeni Türk Ceza Kanunu (TCK) yürürlüğe girmiştir.
21. 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumu müteakip, yargı alanında çok sayıda reform gerçekleştirilmiştir; öne çıkan reformlardan biri ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısında ve işleyişinde yapılan değişiklikler olmuştur.
22. Birkaç “yargı reformu paketi” kabul edilmiştir (üçüncü paket 2 Temmuz 2012 tarihinde kabul edilmiştir). 4. paket 7 Mart 2013 tarihinde TBMM’ye sunulmuştur ve 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 11 Nisan 2013 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu pakette başta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının infazıyla ilgili değişiklikler olmak üzere, terör propagandasının daha dar bir tanımı ile şiddet içermeyen eylem ve ifadelerin suç olmaktan çıkarılması gibi değişiklikler yer almaktadır.
23. Sonuç olarak adalet sistemiyle ilgili işleyiş bozukluklarının ortaya konulması için Türk makamları tarafından atılan adımlar da dikkate alınmalıdır.
24. Ancak tüm bu çabalara rağmen yapılması gereken çok şey vardır. 2012 tarihli raporunda Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, “Türkiye’de adalet yönetimine ilişkin olarak uzun süredir devam eden birçok sorun tespit etmiştir ki bu sorunların Türk halkının adalet sisteminin etkinliği, bağımsızlığı ve tarafsızlığına olan algısı kadar insan haklarından yararlanılmasını da olumsuz yönde etkilemekte olduğunu” ifade etmiştir.⁶
25. Türkiye maalesef AİHM tarafından alınan ihlal kararlarının sayısı bakımından hala en önde gelen ülkelerden biri durumundadır. 2012 yılı sonunda, AİHM Türkiye ile ilgili 2870 karar vermiştir; bunlardan 2521’inde AİHS maddelerinden en az birinin ihlali söz konusudur ki bunların başında 6. madde gelmektedir (makul bir sürede adil yargılanma hakkı). Sadece 60 kararda hiç ihlal bulunmamıştır.⁷ 2012 yılında Türkiye 117 defa mahkûm edilmiştir bu da neredeyse her gün için bir mahkûmiyet anlamına gelmektedir.

⁴ 4771 sayılı kanun 3 Ağustos 2002 tarihinde Meclisten geçtikten sonra, barış zamanında idam cezasını yasaklayan AİHS’nin 6 no’lu protokolü 15 Ocak 2003 tarihinde imzalanmış ve 12 Kasım 2003 tarihinde onaylanmıştır. Her koşulda idam cezasını yasaklayan 13 no’lu Protokol 9 Ocak 2004 tarihinde imzalanmış ve 20 Şubat 2006 tarihinde onaylanmıştır.

⁵ İşkence ve zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezanın önlenmesini amaçlayan uluslararası bir sözleşme olan OPCAT 2002 yılında kabul edilmiş ve 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. İşkence ve zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya karşı Sözleşmeyi (CAT) geliştiren bir protokoldür ve devletlerin CAT kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olur. OPCAT uyarınca taraf devletler, BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi (SPT) tarafından tutuklama yerlerine yapılacak ziyaretleri kabul eder. Üye devletler ayrıca, bütün tutuk yerlerini teftiş edecek bağımsız bir Ulusal Önleme Mekanizması kurmakla yükümlüdür. Bu kapsamda, cezaevleri, çocuk islahavleri, yerel ve ilke dışı göçmen tutuklama yerleri ve insanların özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları diğer yerler yer almaktadır.

⁶ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg tarafından 10-14 Ekim 2011 tarihinde Türkiye’ye yaptığı ziyaret üzerine hazırlanan rapor, *Türkiye’de Adalet Yönetimi ve İnsan Haklarının Korunması* Strazburg, 10 Ocak 2012, § 125.

⁷ Bkz AİHM istatistikleri, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/596C7B5C-3FFB-4874-85D8-F12E8F67C136/0/TABLEAU_VIOLATIONS_2010_EN.pdf

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 25: Paragrafta belirtilen dava sayılarının çoğu, ceza reformundan önceki senelere aittir. AİHM'deki yargılamalar da çok uzun sürmektedir. Dolayısıyla, bu Projenin asıl amacı, 2005 yılı sonrasındaki ceza reformunun sonuçlarını ihtiyaç analizi raporu sonrasında ortaya koymaktır. Türkiye'ye yönelik AİHM'deki ihlaller yüzde olarak değerlendirildiğinde 2005 yılından ögfhsgfhn önceki birçok olaya dayanmaktadır. Bu doğrultuda, iyi bir sayısal istatistik analizi ile doğru önermelerde bulunmak gerekir. "hala en önde gelen ölkelerden biridir." ibaresi son yıllara ilişkin ihlalleri kapsamamaktadır. 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ölkelere göre derdest dava sayıları istatistiğine bakıldığında (http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/2.pdf) Türkiye'nin yapılan yargı reformlarıyla 2.sıradan 5.sıraya gerilediği, yıllara göre her 10.000 kişiye düşen ve Türkiye aleyhine yapılan başvuru sayısı incelendiğinde Türkiye'nin oranında önceki yıllara göre ciddi düşüş yaşadığı (http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/7.pdf) ve 2013 yılı ölkelere göre nüfusa oranlı her 10.000 kişiye düşen başvuru sayısı sıralamasında Türkiye'nin çok gerilerde olduğu (http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/6.pdf), nüfus yoğunluğu sebebiyle görünüşte başvuru sayısının fazla olarak algılandığı ancak ölkelerin nüfuslarına göre oranlama yapıldığında Polonya, Lüksemburg, Finlandiya, İsviçre, İtalya gibi ölkelerin gerisinde kaldığı, bu anlamda yalnızca başvuru sayılarına göre değerlendirme yapmanın çok rasyonel olmadığı (http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/8.pdf) açıktır.

26. Türkiye aleyhine başvuruların pek çoğu ceza adaletinin işleyişine ilişkin sistem sorunları ile ilgilidir; bu sorunlara raporun müteakip bölümlerinde yer verilecektir. Tabi ki AİHM'e yapılan başvuruların çoğunun son zamanlarda gerçekleştirilen kapsamlı yasal ve kurumsal reformların yarattığı iyileştirmeden önce yapılmış olduğu açıktır. Ancak bu reformların bütün sorunları çözdüğü söylenemez; farklı düzeydeki hâkim, savcı veya kolluk görevlilerinin yerleşik tutum ve uygulamalarıyla ilgili sorunlar devam etmektedir.

27. Bu bağlamda, geçmiş yıllarda ceza usulü ile ilgili çok sayıda kanunda değişikliği yapılmış olması; hâkim, savcı ve avukatların bu temel reformları henüz tam olarak sindiremediği ve uygulayamadığı, bunun için daha fazla süre, teşvik, eğitim ve kaynağa ihtiyaçları olduğu herkes tarafından kabul edilmesine rağmen mevzuatla ilgili yeni reformlar tavsiye etmek çelişkili görünebilir.

28. Uzman, daha fazla mevzuat değişikliğine gerek olmadığı, yapılacak değişikliklerin ise özenli bir şekilde ele alınması gerektiği ve esasen mevcut sistemin çalışması için çaba gösterilmesi gerektiğinin farkındadır. Ancak bazı eksikliklerin mevzuatta belli değişiklikler gerektirdiğini de göz ardı etmek mümkün değildir. Bazı değişiklik önerileri uygulanan usullerin basitleştirilmesini hedeflemektedir ve uygulanması zor değildir. Önerilen diğer değişiklikler daha iddialı olup, daha fazla zaman ve mütalaa gerektirmektedir.

I. İHTİYAÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

29. Türk ceza adalet sisteminin temel sorunları bilinmektedir ve daha önce yapılan çalışmalarda pek çok uzman tarafından dile getirilmiştir: uzun yargılama süreleri ve tutuklu yargılamaya sıklıkla başvurulması, çekişmeli bir yargılamanın olmaması, silahların eşitliğinin yetersiz olması, hâkimlerin bağımsız ve tarafsız görünmesiyle ilgili sorunlar vb. Bu sorunlar raporda sırasıyla, ceza usulünde yargılama öncesi safha, yargılama safhası ve terörle mücadele ve cezasızlıkla mücadele gibi bazı özel konu başlıkları altında incelenecektir. Ancak bundan önce Türkiye'de ceza adalet sisteminin durumu ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekir.

A. GENEL DEĞERLENDİRME

1. TOPLUMUN CEZA ADALETİNE OLAN GÜVEN EKSİKLİĞİ

30. Yapılan ihtiyaç tespit ziyaretlerinde uluslararası uzmanlara, Türkiye'nin birleşik tek bir toplumdand değil, bir kısmı dindar, bir kısmı laik olan ve büyük azınlıklardan oluşan farklı topluluk gruplarından meydana geldiği ifade edilmiştir. Bu grupların birbirleriyle yoğun bir etkileşim içinde olmadığı görülmektedir.

31. Böyle bir bağlamda Türk yargısı kendi kabuğu içinde kalmıştır: Toplumdan kopuk bir izlenim vermektedir. Pek çok gözlemci tarafından toplumun ceza adaletine olan güveninin eksik olduğu ifade edilmektedir. Diğer pek çok örnek arasında AİHM'deki Türk yargıç Prof. Dr. Işıl Karakaş yakın zamanda basına verdiği bir röportajda Türkiye'deki meslektaşlarının “*ideolojik gözlükler taktıklarını*” belirtmiş ve pek çoğunun devletin korunmasını asli görev saydığını ifade etmiştir⁸. Benzer şekilde Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) tarafından yapılan bir araştırmada şöyle denilmektedir: “Yargı görüşülen kişilerin çoğu tarafından kuvveler ayrılığı ilkesinin bir unsuru olarak değil bütüncül bir devlet kavramı olarak (...); vatandaşlarına hizmet veren bir kurum yerine toplumu kontrol ve disipline etmek amacını güden bir dış güç veya yapı olarak algılanmaktadır”.⁹ Bu talihsiz bir durumdur: “*Benden korktukları sürece, bırakın benden nefret etsinler (Oderint dum metuant)*”,¹⁰ hâkimler için iyi bir düstur değildir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 31: Burada alıntı yapılan ifadeler, öznel nitelik taşımakta, Raporun genel değerlendirme bölümünde de belirtildiği üzere pilot adliye ziyaretlerinden edinilen genel gözlem ve bulgulara dayanmamaktadır. Bu nedenle, kişisel görüş, yayın ve makale konusu olabilecek daha birçok görüş ve düşüncüyü bu Rapora dayanak olarak yazmanın raporun amaç ve mahiyeti ile bağdaşmadığı değerlendirilmektedir. Türk hukukunda son yıllarda yapılan mevzuat değişikliklerinin uygulamaya tam olarak yansımadağı yönündeki değerlendirmenin yanı sıra bu değişikliklerin çok olumlu neticeler verdiği yönünde görüşler de mevcuttur (bkz. üçüncü ve dördüncü yargı paketleri ile ilgili değişikliklerin olumlu yansımalarını bahseden AB Türkiye 2013 İlerleme Raporu). Kanunların kişi hak ve özgürlükleri penceresinden yorumlanmaması ile ilgili bahsedilen sorunun giderilmesi yönünde daha fazla çaba ve gayret gerekmele birlikte, Türkiye'de hâkim, savcı ve kolluk mensuplarının yerleşik tutum ve uygulamalarında kayda değer bir anlayış değişikliği yaşandığı da bilinmektedir.

32. Bu durumun değişmesi tabi ki zaman alacaktır. Montesquieu'nün de dediğı gibi: “*Davranışlar ve alışkanlıklar değiştirilmesi gerektiğinde, bu değişikliğin yasalarla yapılmaması gerekir; (...) başka davranış ve alışkanlıklar getirerek değiştirmek daha iyi olacaktır*”¹¹, ki bu bir gece de yapılabilecek bir şey değildir. Ancak adaleti insanlara daha fazla yaklaştırmak için her türlü adım atılmalıdır.

33. Bu çerçevede, eğitimin önemi barizdir. Ancak ceza adaletini insanlara açmak için diğer farklı yollara da başvurulabilir. Bu bağlamda bir ilham kaynağı olarak, yurtdışında tecrübe edilen bazı yenilikçi çözümlerden bahsedilebilir. İlk bakışta, bu çözüm örnekleri, ulusal davranışlar ve alışkanlıklarla karşılaştırıldığında Türk insanlarına şaşırtıcı gelebilir, ancak uygulanması o kadar da zor olmamalıdır; bize göre bu çözüm yolları ceza adaletinin toplum nezdindeki imajını önemli ölçüde düzelterektir.

Meslekten olmayan kişilerin muhakemeye katılması (jüri sistemi)

34. Yaklaşık iki yüzyıl önce Tocqueville, ceza adalet sisteminde meslekten olmayan hâkimlerin katılımının avantajlarını şu şekilde ifade etmiştir¹²:

“Jüriyi sadece bir yargı kurumu olarak ele almak çok dar bir değerlendirme olacaktır; jürinin mahkeme kararı üzerindeki etkisi ne kadar büyük olursa olsun, toplumun kaderi üzerindeki etkisi çok daha büyüktür. Jüri her şeyden önce politik bir kurumdur (...). Jüri, her bir jüri üyesinin kendi haklarını öğrendiğı, üst sınıflardan en eğitilmiş ve en bilgili olan üyeleri ile her gün iletişim kurduğı ve kanunların uygulanmasını pratik olarak

⁸ 29 Temmuz 2013 tarihli Hurriyet Daily News: <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-judges-wear-political-glasses-euro-court-judge.aspx?pageID=238&nID=51653&NewsCatID=351>

⁹ *Sadece beklentiler*: Türk yargısıyla ilgili TESEV araştırma çalışmalarının bir derlemesi, TESEV Yayınları, Şubat 2011, s. 89.

¹⁰ Caligula olarak bilinen Üçüncü Roma İmparatoru Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus tarafından söylenmiş bir söz.

¹¹ *The spirit of laws (Kanunların ruhu)*, Kitap XIX, Bölüm 14.

¹² Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, 1. Cilt, Bölüm XVI.

gördüğü, ücretsiz herkese açık bir okul olarak değerlendirilebilir (...) Jürinin davalık olan kişiler için yararlı olup olmadığını bilmiyorum; ancak emin olduğum şey onları yargılayan kişilere oldukça yararlı olduğudur ve jürinin kişilerin eğitilmesi için en etkili yollardan biri olduğunu söyleyebilirim(...)Yargının haklarını kısıtlar gibi görünen jüri, aslında yargının gücünü pekiştirmektedir ve hâkimler; hiç bir ülkede kişilerin imtiyazlarını paylaştığı ülkelerdeki kadar güçlü değildir”.

35. Türk ceza adalet sistemine bir gecede Amerikan tarzı bir jüri sistemini getirmek tabii ki gerçekçi değildir. Uzun dönemli uzman Türk toplumunun özellikleri göz önüne alındığında, bu türden bir reformun yapılmasının özellikle zor ve sadece uzun vadede öngörülebilir olduğunun farkındadır. Ayrıca jüri sistemi için muhtemelen Anayasanın 140. maddesinde değişiklik yapılması gerekmektedir. Bununla beraber, Türkiye, hukuk gelenekleri kendisine yakın olan Almanya veya Fransa gibi ülkelerde mevcut olan çözüm yollarına başvurabilir. Bu ülkelerde, karma mahkemelerde hâkimin yanında sıradan vatandaşlar hâkim yardımcısı olarak görev yaparlar (terör ve uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı gibi çok özel suçlarla ilgili yargılamalar hariç), ki bu uygulama herkes için memnuniyet verici görünmektedir.¹³

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 35: Jüri Sisteminin Türkiye’de uygulanması tavsiye edilmiş ise de; bu tavsiyenin Türk Ceza Adalet sistemi için uygun olup olmadığı konusunda tereddütlerimiz bulunmaktadır.

36. Yakın zamanda Japonya’da benzer bir reform kabul edilmiştir: 28 Mayıs 2004 tarihinde, Ulusal Meclis, bazı ciddi suçlarla ilgili davalarda seçilmiş vatandaşların hâkim olarak görev yapmasını öngören kanunu kabul etmiştir; yeni kanun büyük hukuk reformu projesinin bir parçası olarak 2009 yılında yürürlüğe girmiş ve vatandaşın yargılama sürecine katılması sağlanmıştır.¹⁴ Yeni sistem geçmişte böyle bir jüri geleneğinin olmamasına rağmen işlevsel görünmektedir.¹⁵

Adliyelerin “kapılarını açmak”

37. Türk adalet sisteminin diğer bir sorunu olarak, hâkim ve savcılar, gerçek bir yaşam tecrübeleri olmadan kariyerlerine çok genç yaşta başlamaları ve dış dünya ile fazla temas kurmadan kendi dünyaları içinde yaşamaları olduğu ifade edilmiştir.

38. Yargı camiasını kendi kabuğundan çıkarmak için atılması gereken ilk adım, işe alım sürecini genişletmek olacaktır: diğer mesleklerden kişiler de yargı sektöründe görev yapabilmelidir. Türkiye’de son birkaç yıldır bu şekilde bir uygulamanın yapıldığı görülmektedir; bu olumlu bir gelişmedir ancak yeterli değildir. Daha fazla avukatın, akademisyenin, sosyal çalışmacı veya alanında deneyimli diğer profesyonellerin hâkim veya savcı olması, adliyelere biraz daha “taze kan” getirecektir.

39. Bundan birkaç yıl önce, Fransa’daki durum ve yargının yapısı ile ilgili Türkiye’dekine benzer eleştiriler yapılmaktaydı. Bir dizi reform sonucu Ulusal Yargı Okuluna (*Ecole Nationale de la Magistrature*) giriş sınavı yeni kategorilerdeki adaylara açılmış ve bu gelişme zamanla herkes tarafından kabul görmüştür.

40. Ayrıca, uzun vadeli bir yatırım olarak, hâkim ve savcılar kariyerleri boyunca farklı deneyimler edinmeye teşvik edilmelidir: Üniversitelerde veya diğer kurumlarda görevlendirilmeler gibi bir süreliğine farklı işlerde çalışmanın, (Fransa’da buna “*mobilité*” denmektedir) yargı ve dış dünya arasında karşılıklı bilgilerin artırılmasında etkin bir yöntem olduğu yurtdışı örneklerde kanıtlanmıştır. Benzer olarak araştırma amaçlı periyodik ücretsiz izinler de düzenlenebilir: bu uygulama Anglosakson hukuk sisteminin uygulandığı ülkelerde oldukça yaygındır.

¹³ Bkz M. Lemonde, *Ağır ceza mahkemesinin kendine özgü özellikleri*, Saint Louis Warsaw transatlantic law journal, Cilt.2001-2002, s.43 & ss.

¹⁴ Reformdan önce yapılan tartışmaların özeti için bkz, *Recommendations of the justice system reform council – For a justice system to support Japan in the 21st Century-*, Saint Louis Warsaw transatlantic law journal, Cilt.2001-2002, s.119 & ss.

¹⁵ Bkz: *De la difficulté d’être juré au Japon*, SLATE.FR, 16 Nisan 2011: <http://www.slate.fr/story/36857/jures-populaires-japon-saiban>

41. Dışarıda edinilecek deneyimlerle hâkim ve savcılarının düşünce yapılarını zenginleştirmenin diğer bir yolu da, meslek içi eğitim programlarına özel şirketler, yabancı adliyeler, uluslararası kuruluşlar gibi yargı sektörü dışındaki alanlarda birkaç haftalığına yerleştirme programlarının dâhil edilmesidir.

42. Son olarak, Uzman, yargıyı halka yaklaştırmak için değerlendirilmesi gereken, bir çeşit yurttaşlık bilgisi öğretimi şeklinde birkaç basit çözüm önerisinde bulunmak istemektedir. Bazı ülkelerde oldukça yaygın bir uygulama vardır; okul öğrencileri adliyelere davet edilerek, duruşma izlemektedir; sonrasında ise bir bilgilendirme oturumu düzenlenerek hâkim ve savcılar öğrenci ve öğretmenlerin sorularını cevaplamaktadırlar. Benzer şekilde, adliyelerde yılda bir defa “halka açık” günler düzenlenmekte ve bu herkesçe kabul görmektedir. Genel olarak insanların yargıyla ilgili konulara ilgisi vardır ve bu konularla ilgili daha fazla şey öğrenmek isterler.

Hâkimlerin tarafsızlığı

43. Türkiye’de hâkim-savcı ilişkisi genellikle çok yakın olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri 2012 yılı raporunda şöyle bir gözlemde bulunmuştur: “*Hâkimler ve savcılar hâlâ aynı topluluğun mensupları olarak düşünülmekte, aynı lojmanlarda yaşamakta ve sıklıkla birbirleriyle yakın kişisel ilişkiler kurmakta ve adliye binasında aynı ofislerde çalışmaktadırlar. Bazı gözlemciler göre bu durum, hâkimlerin savcılardan gelen kısıtlayıcı tedbir taleplerini titizce inceleme ihtimalini azaltmaktadır. Bu konuda ortaya çıkan bir başka kaygı da, başsavcının adliye binasının günlük idaresi ve organizasyonundan sorumlu makam olması ve birçok idari görevi üstlenmesidir ki bu, yalnızca savcılarının iş yükü için değil, tarafsızlık görünümü için de olumsuz etkiler taşımaktadır*”¹⁶.

44. Aynı zamanda hâkim/savcı- avukat ilişkisi çok zayıf olup, kişiler birbirlerini tanımamakta ve birbirlerine güvenmemektedirler. Görünen o ki hâkim/savcılar, savunma makamını ceza adaletinin olmazsa olmaz bir parçası olarak görmemekte, sadece avukatlara müsamaha göstermektedirler ve ilişkileri bundan ibarettir. Avukatlar duruşmalarda açıklama yaparken sözlerinin hâkim tarafından sıklıkla kesildiğinden yakınmaktadırlar. Bazı terör davalarında avukata şüpheli muamelesi yapılmaktadır. Bir suç işlediğinde tabi ki avukata herhangi bir muafiyet tanınmamalıdır. Ancak genel olarak bakıldığında, Türkiye’de avukatların rolü, yeri ve meşruiyeti istenen düzeyde değildir ki bu durum ihtiyaç tespit ziyaretlerinde de gözlemlenmiş ve pek çok yabancı gözlemci tarafından da dile getirilmiştir.¹⁷ Avrupa Konseyinin avukatlık mesleğinin serbest şekilde icra edilmesine ilişkin tavsiye kararına¹⁸ göre “*avukatların mesleki görevlerini icra ederken, doğrudan veya dolaylı bir şekilde, herhangi bir kişi/kurum tarafından veya herhangi bir nedenle usule aykırı kısıtlanma, etki altına alınma, yönlendirilme, baskı, tehdit veya müdahaleden bağımsız olmaları*” adalete hizmet edilmesi için bir ihtiyaç olarak değerlendirilmelidir. Tavsiye kararda hükümetlerin “*barolar ile diğer avukat meslek örgütlerinin, üyelerini usulsüz kısıtlama veya gereksiz ihlallere karşı koruma ve bağımsızlıklarını savunma haklarına saygı göstermesi*” gerektiği de belirtilmektedir. Bu hükümlere dikkatli bir şekilde uyulması gerekmektedir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı’nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 44: Son yıllarda hakim ve savcı mesleğine alımlarda, beş yıllık avukatlık tecrübesi bulunanlara ağırlık verilmektedir ki bu durum da avukatların yargılamadaki konum ve meşruiyetlerini sağlamlaştırmakta, yine hakim, savcı ve avukat arasındaki iletişimin artmasını sağlamaktadır

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 44: Ancak ülkemizde İstanbul Barosu Başkanı ve Yönetim Kurulu üyeleri hakkında “yargılamayı etkilemeye teşebbüs” suçu nedeni ile açılan kamu davası bulunmaktadır. Yine avukatlık meslek kuruluşlarının bir avukatın tutuklanması veya hapsedilmesi halinde savunma yapan avukatların menfaatlerini de korumayı içerir şekilde gerekli faaliyetleri yerine getirmeleri gerekmektedir.

(Ayrıntılı değerlendirme için bkz. EK 14).

¹⁶ Yukarıda belirtilen rapor, § 121.

¹⁷ Örneğin, 9 ülkeden 28 ulusal ve uluslararası avukatlık örgütü tarafından Türk meslektaşlarının tutuklanması üzerine hazırlanan 23/07/2012 tarihli bildiri için bakınız: http://cnb.avocat.fr/Turquie-suites-du-proces-de-46-avocats-a-Istanbul-la-mobilisation-des-barreaux-francais-doit-continuer_a1403.html

¹⁸ Tavsiye karar no. Rec (2000) 21E, 25 Ekim 2000

45. Hâkimlerin tarafsızlığı ve savunma haklarına saygı (duruşma salonundaki yeri, yargılamadaki rolü gibi) ile ilgili diğer konular daha ileriki bölümlerde ele alınacaktır (aşağıda bkz. §§ 118-151). Bu aşamada Uzman, farklı aktörler arasındaki ilişkilerin açıklığa kavuşturulmasını tavsiye etmektedir: Savcı ofisleri hâkim ofislerinden ayrılmalı, tercihen adliye dışına çıkarılmalıdır.¹⁹ Adliyenin günlük yönetimi ve organizasyonundan sorumlu kişi başsavcı olmamalıdır; hâkim ve savcılar avukatlarla daha yakın kişisel ilişki kurmalıdır (örn.: avukatlar aynen savcılar gibi adliye yemekhanesine girebilmelidir; hâkim, savcı, avukatlar ve akademisyenlerin bir araya gelebileceği meslek örgütleri ve ağların kurulması tavsiye edilmektedir; böylelikle ceza hukuku ve diğer hukuksal konuları kendi aralarında tartışabilme ve birbirlerinin görev, rol ve tutumlarını anlayabilme olanağı sağlanmış olacaktır; ortak eğitimler düzenlenmelidir; avukatların yargıya erişimi daha kolay hale getirilmelidir vs.).

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 45: Raporda dipnotta belirtildiği üzere, HSYK 2012-2016 Stratejik Planında; Adalet Bakanlığı ile işbirliği içinde savcılık ve mahkeme teşkilatlarının fiziksel mekânlarının yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar yapılması taahhüt edilmektedir. Bu hedef, savcı ve hâkimlerin birbirinden ayrılmasından ziyade fiziksel mekânlarının yeniden yapılandırılmasını içermektedir. Adalet Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planında ise; Adalet hizmet binalarının yapılmasında gözetilecek ilkeler özel bir amaç çerçevesinde belirlenmiş olup, adalet teşkilatının hizmet binası ihtiyacının oluşturulacak ölçütler çerçevesinde giderilmesine yönelik çalışmalar yapılması planlanmıştır. Raporun birçok bölümünde buna ilişkin ayrıntılara ve gerekçelere yer verilmektedir. Ayrıca, hâkim ve savcılarının aynı kürsüde bulunmaları eleştiri konusu edilmektedir. Daha önce yayımlanan AB istişari ziyaret raporlarında da benzer hususlara yer verilmiştir. Mukayeseli hukuk açısından da bakıldığında birçok yerde hâkim ve savcının aynı binada görev yaptığı, mahkemede aynı kürsüde buldukları görülmektedir. AİHM, Diriöz/Türkiye kararında, hâkim ve savcılarının aynı kürsüde bulunmalarını Sözleşmenin 6. maddesine aykırı bulmamış, benzer şekilde Fransa ve Belçika'da gelen başvuruları da kabul edilemez bulmuştur. Diğer bazı raporlarda da, hâkim ve savcılarının birlikte aynı binayı paylaşması, aynı lojmanda kalması, aynı kürsüde bulunması, hatta aynı katta birbirine yakın mekânlarda bulunması gibi hususlar eleştiri konusu edilmektedir. Savcı ve hâkimlerin binalarının tümüyle ayrılması uzun bir çalışma, plan ve projeyi gerektirebilecek niteliktedir. Ayrıca, ciddi ekonomik rakamlar söz konusu olabilecek, iki ayrı bina şeklindeki yapılanma; personel, güvenlik, ulaşım ve benzeri birçok sıkıntıyı da beraberinde getirebilecektir. Kaldı ki, son 10 yılda planlanan ve halen uygulanmakta olan veya biten adliye binası projelerine bakıldığında bu ikili bina ayrımının gözetilmediği, hatta Avrupa'nın en büyük adliyesinin yapılmasında dahi hâkim ve savcılarının aynı binada yer aldığı görülmektedir. Tüm bu hususlar göstermektedir ki bazı AB raporlarında geçen ve ülkemiz tarafından kabul edilen stratejik belgelerde de konu edilen bu hususların keskin bir şekilde uygulanmasının pratik olmaktan öte devlete çok büyük bir maliyet getireceği açıktır. Sonuç olarak, savcılarının hâkimlerle aynı binada ayrı çalışma ortamında çalışması ve Cumhuriyet savcılarının duruşma salonlarında hâkimlerin kullandığı kapıdan ayrı bir kapıdan girmesi ve çıkması ile mahkeme salonlarının buna göre düzenlenmesinin daha uygulanabilir nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

2. HUKUKUN GENEL İLKELERİNE YER VERİLMEMESİ

46. Türk ceza hukukunda hukukun temel ilkelerine pek yer verilmemiştir ki bu da talihsiz bir durumdur. Bu özellikle usul hukuku için geçerlidir: ceza hukukundaki şekilcilikle bağlantılı, kanuna harfiyen riayet etme geleneği nedeniyle nadiren bu ilkelere başvurulmaktadır. Bu çok da gariypsenecek bir durum değildir: pek çok ülkede, uygulayıcılar özellikle daha çok aşına oldukları teknik kurallara atıfta bulunurlar. Yaklaşık 40 yıl önce, alanında uzmanlığıyla bilinen Fransız bir hukukçu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ülkesi tarafından onaylanması üzerine talihsiz bir açıklama yapmıştır: "*Fransız Ceza Usul Kanunu çok daha açıktır; bu nedenle Avrupa Sözleşmesinden daha koruyucu olduğu için, Fransa hiç bir zaman Strazburg Mahkemesi tarafından mahkûm edilmeyecektir*". Maalesef bu ifadenin üzerinden çok zaman geçmeden hukukçunun yanlış düşündüğü pek çok defa kanıtlanmıştır.

47. Ancak, Avrupa Mahkemesinin yargı yetkisinin etkisiyle yakın geçmişte pek çok ülkedeki uygulamalarda gelişme yaşanmıştır: artık ceza mahkemeleri tarafından alınan kararlarda hukukun genel ilkelerine daha fazla atıfta bulunmaktadır.²⁰ Bu türden bir gelişme Türk ceza hukukunda yok değildir: örneğin, 22 Mayıs 2012 tarihli bir kararında Yargıtay, Ankara mahkemesinin ifade özgürlüğü ile ilgili kararını bozmak için hem Türk Anayasasına hem de AİHM içtihatlarına atıfta bulunmuştur.²¹

¹⁹ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun 2012-2016 Stratejik Planında; Adalet Bakanlığı ile işbirliği içinde savcılık ve mahkeme teşkilatlarının fiziksel mekânlarının yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar yapılması taahhüt edilmektedir. Bu çalışma umut verici bir ilk adımdır.

²⁰ Böyle bir gelişmenin avantajlarının açıklandığı kısa bir açıklama « *Quels principes pour la mise en état des affaires pénales?* » Commission justice pénale et droits de l'homme » başlıklı raporun 69. sayfasında özetlenmiştir. Raporun tamamı için (Fransızca olarak) bkz: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/914059500/0000.pdf>

²¹ Bkz : <http://www.hurriyetdailynews.com/4th-judicial-package-to-see-critical-steps.aspx?pageID=238&nID=28237&NewsCatID=338>

48. Bazı durumlarda, yasama bu gelişmeyi dikkate almaktadır. Örneğin, 2000 yılında Fransız ceza usul kanununa bir giriş hükmü eklenmiştir²² ve bu gelişme pek çok kişi tarafından mevzuatın ve nihayetinde ulusal hukuk sisteminin iyileştirilmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu giriş hükmü şu şekilde hazırlanmıştır:

“Ceza usul hukuku adil ve çekişmeli olmalı; tarafların hakları arasındaki dengeyi korumalıdır. Soruşturma ve iddiadan sorumlu makamlar ile yargılamadan sorumlu makamlar arasında bir ayırım olmasını sağlamalıdır:

Durumları aynı olan ve haklarında aynı suçlardan dava açılan kişiler aynı kurallara göre yargılanmalıdır. Yargılama makamı mağdur tarafına bilgi verilmesi ve ceza yargılamasının her safhasında haklarının korunmasını sağlar:

Şüpheli olan veya hakkında dava açılan her kişi, suç kesinleşmediği sürece masum sayılır. Kişilerin masumiyet karinesine karşı yapılan her türlü saldırı yasaktır; kanunda öngörülen şart altında bu durum telafi edilir ve cezalandırılır.

Şüpheli veya sanık, itham edildiği suç hakkında bilgilendirilme ve yasal olarak savunma hakkına sahiptir. Şüpheli veya sanık hakkında alınabilecek koruma tedbirleri, yargılama makamı tarafından veya onun etkin kontrolü altında alınır. Bu tedbirler sürecin ihtiyaçlarına göre verilmeli, isnat edilen suçun ağırlığı ile orantılı olmalı ve insan onurunu zedeleyici nitelikte olmamalıdır.

Şüpheli hakkındaki suçlama makul sürede bir karara bağlanmalıdır.

Hüküm giyen her kişinin hakkındaki hükmü ikinci bir mahkemeye temyiz etme hakkı vardır”.

49. Bu türden bir gelişme teşvik edilmelidir; böylelikle hâkimlerin, verdikleri kararlarda sadece teknik kuralları uygulamak yerine bu kuralların yansımaları olan kanunun ruhuna ve AİHS’de tanımlanan hukukun üstünlüğü anlayışına atıfta bulunabilmeleri mümkün olabilir.

50. Türk CMK hazırlık çalışmalarında, kanun taslağı üzerinde çalışan yasama komisyonu tarafından kanuna giriş hükmü olarak şöyle bir madde eklenmesi öngörülmüştür²³:

“Bu kanun uygulanırken, adil yargılanma, çekişmeli yargılama usulleri ve silahların eşitliği ilkelerine saygı gösterilecektir. Soruşturma, kovuşturma ve yargılama işlevleri birbirinden kesin bir şekilde ayrılacaktır. Benzer nedenlerle haklarında dava açılan kişiler aynı kurallar ve ilkeler kapsamında eşit bir şekilde muamele görecektir (eşitlik ilkesi). Mağdur hakları, soruşturma ve yargılama makamları tarafından davanın her safhasında gözetilecektir. Suç işlediğinden şüphelenilen veya haklarında dava açılan kişiler, suç ispatlanana kadar masum sayılacaktır. Masumiyet karinesine karşı her tür eylem önleneyecek ve meydana gelen zararlar tazmin edilecektir.”

51. Ancak, adil yargılanma hakkının hâlihazırda Anayasada (madde 36/1) yer alması yeterli görüldüğünden bu öneri yasama sürecinde terk edilmiştir. Dolayısıyla CMK’nın 1. maddesi sadece şu şekilde düzenlenmiştir: *“Bu Kanun, ceza muhakemesinin nasıl yapılacağı hususundaki kurallar ile bu sürece katılan kişilerin hak, yetki ve yükümlülüklerini düzenler”.*

52. Bu talihsiz bir durumdur ve yukarıda sayılan nedenlerle, Uzman, Türk CMK’nın 1. maddesinin değiştirilmesini ve kanuna uluslararası sözleşmelerden (başta AİHS ve ICCPR olmak üzere, çeşitli uluslararası ceza mahkemelerinin usul kanun ve/veya kuralları: ICTY (Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesi), ICTR (Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi), ICC (Uluslararası Ceza Mahkemesi) veya ECCC (Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Komisyonu) doğan ceza usulünün temel ilkelerinin eklenmesini tavsiye etmektedir.²⁴

²²15 Haziran 2000 tarih ve 2000-516 sayılı kanun.

²³ F. Yenisey, *Ceza Hukukunda Türkiye – Uluslararası Hukuk Ansiklopedisi (International Encyclopedia of Laws)*, Wolters Kluwer 2011, § 43, s.45.

²⁴ Bu bağlamda, Kızıl Kamerler Mahkemesi (ECCC) ve Lübnan Özel Mahkemesinin (STL) usul kurallarına atıfta bulunmak faydalı olacaktır; çünkü diğer uluslararası mahkemelere nazaran bu mahkemelerin usulleri Türkiye’deki benzerdir. Örnek olarak, ECCC Usul kuralları için bkz EK 1: [http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-ocuments/ECCC%20Internal%20Rules%20\(Rev.8\)%20English.pdf](http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-ocuments/ECCC%20Internal%20Rules%20(Rev.8)%20English.pdf). STL usul kuralları için bkz. http://www.stl-tsl.org/images/RPE/RPE_EN_February_2012.pdf

3. SİSTEMİN KATI OLMASI

53. Uzmana göre, Türk ceza adalet sisteminin pek çok yönüyle esneklik olmaması sorun yaratmaktadır. Bu durum hem yargılama sürelerinin uzunluğuna hem de adil yargılanma hakkına etki etmektedir. Bu sorun ayrıca savcı ve hâkimler üzerindeki aşırı iş yükünü de kısmen açıklamaktadır.

54. Savcılar, esasen sorumlu olmamaları gereken görevleri yerine getirmek için fazla zaman harcamaktadır; (idari görevlerin yerine getirilmesi, hâlihazırda polis tarafından soruşturma geçirmiş kişilerin tekrar sorgulanması, otopsilere katılma vs.), dolayısıyla da esas görevlerini yerine getirmek için yeterince zaman bulamamaktadırlar (hukuka uygunluğun denetimi; ciddi, karmaşık veya kamuoyunda bilinen ceza davalarının soruşturmasının yürütülmesi; iddianamelerin iyi yazılması; duruşmalara katılma ...).

55. Benzer şekilde, hâkimler de, açılmamış olması veya sıradan bir yargılamaya tabi tutulmaması gereken davalarla uğraşmaktadırlar. Diğer taraftan yargılama safhasında tamamlanmamış soruşturmalarını işlemlerini yaparak savcı gibi hareket etmektedirler. Duruşmaların çok defa ertelenmesi nedeniyle, bir sonraki duruşmadan önce dava dosyalarını tekrar okuyarak zaman harcamaktadırlar. Duruşmalarda her denileni yeniden düzenleyerek ve dikte ederek çok zaman harcamaktadırlar vs. Sonuç olarak, adil bir yargılamanın temel ilkelerinin tam olarak yerine getirilmesini sağlamak olan esas sorumluluklarına gerektiği kadar zaman ayıramamaktadırlar.

56. Uzman, mevcut durumu iyileştirilmesi için müteakip bölümlerde yer alan görüşlerin değerlendirilmesini tavsiye etmektedir.

Savcının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi

57. Türk ceza usulünde tarihsel olarak kamu davasının mecburiliği ilkesi benimsenmiştir (CMK madde 170/2): bazı istisnai durumlarda takdir yetkisini kullanabilen savcı (CMK madde 171 ve 172), bir suçun işlendiğini öğrenir öğrenmez, soruşturmaya başlamakla mükelleftir. Bu durum pek çok gereksiz işlem yapılmasına yol açarak mahkemelerin iş yükünü artırmaktadır.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 57: CMK'nın 170'inci maddesinin ikinci fıkrasında, savcıların, soruşturma evresi sonunda toplanan delillerin, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturması durumunda iddianame düzenleyecekleri belirtilmiştir. Buna göre, bu şüphenin elde edilememesi durumunda kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilebilecektir. Dolayısıyla, her soruşturmanın otomatik olarak kamu davasıyla sonuçlanması söz konusu değildir.

58. Artık hiçbir rasyonel hukuk sisteminde kamu davasının mecburiliği ilkesi uygulanmamaktadır. Avrupa'da bu ilkeye en çok bağlı olan ülkelerde bile (örn. Almanya ve İtalya) çok sayıda istisna getirilmiştir ki böylelikle bu ülkelerin sistemleri artık geleneksel olarak takdirlik ilkesine bağlı ülkelerin (özellikle Fransa ve Birleşik Krallık) sistemleriyle kıyaslanabilir duruma gelmiştir.

59. Türkiye de bu dönüşümü takip etmiştir ancak bu süreç oldukça çekingen bir şekilde ilerlemektedir. Savcı şuanda CMK Madde 171'de belirtilen durumlarda kovuşturmayı erteleyebilir (mağdurun şikâyetinin önkoşul olduğu, suçun üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan olması veya uzlaştırma usulü kapsamına girdiği durumlarda savcı kamu davası açılmasını erteleyebilir; ayrıca şüphelinin daha önceden hapis cezası almamış olması gerekmektedir).

60. Bu kanun hükmü çok kısıtlayıcıdır. Savcının kamu davasını açarken sadece davanın kanuni dayanağını değil, herhangi bir sınırlama olmaksızın kovuşturmanın uygunluğunu da değerlendirebilmesi gerekir.

61. Benzer şekilde, yargılama safhasında daha fazla esneklik öngörülmelidir: belli şartlar sağlandığında savcının suçlamaları düşürebilmesi ve hâkimin de davayı reddedebilmesi gerekir (örneğin, gerçekler ortadaysa, sanık suçtan kaynaklanan zararı tazmin etmişse, suçun işlenmesiyle oluşan zarar ortadan kalkmışsa...). Bu esneklik örneğin Alman ceza muhakemesi kanununda vardır ve genel olarak kabul görmektedir²⁵.

²⁵ Alman ceza muhakemesi kanununun (*Strafprozessordnung*) 153 ve 154. maddelerinde, mahkemenin suçlamanın tamamını veya bir kısmının düşürülmesini içeren çok sayıda davaya yer verilmektedir. Bu davaların tamamında savcının buna rıza göstermesi veya istemde bulunması gerekmektedir.

Uzlaşma

62. CMK'nın 253. maddesinde, ceza davalarında uzlaşma kısıtlayıcı bir biçimde düzenlenmiştir: bu usul "soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olan suçlarla" ve şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın diğer birkaç suçla sınırlanmıştır (kasten yaralama, taksirle yaralama, konut dokunulmazlığının ihlali, çocuğun ebeveynlik haklarını kaybetmiş anne veya baba tarafından kaçırılması ve alıkonması...). Şikâyete bağlı olarak soruşturulan ve kovuşturulan suçlar dışında, uzlaşmanın uygulanması için özel bir hüküm olması gerekmektedir. Sonuç olarak uygulamada uzlaşmaya nadiren başvurulmaktadır²⁶.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 62: Uzlaşma faaliyetinin yalnız avukatlar tarafından yapılması gerektiği düşünülmektedir.

63. Böyle bir kısıtlama olması talihsiz bir durumdur. Uzlaştırmanın kullanılmasını teşvik etmek ve uzlaştırma usulünün davaya uygun olup olmadığını savcının takdirine bırakmak daha uygun olacaktır.

Basit davalar için yazılı usulün uygulanması

64. Türkiye'de yargılamanın acele ve özet bir şekilde yapıldığı ve çekişmeli olmadığı görülmektedir. Savcının duruşmada bulunmaması (veya pasif kalması), hâkimin her safhada rol alması, savunmanın rolünün sınırlı olması adil yargılanmanın temel özelliklerine uygun değildir.

65. Ceza yargılamasını iyileştirmek ve çekişmeli yapısına tamamen uygun hareket etmek için, davalarda ceza yargılamasının bütün gerekliliklerini uygulamak ve gerekmediği sürece ağır yargılama usullerini bir tarafa bırakmak önemlidir; böylelikle sınırlı olan kaynakların en iyi şekilde kullanılması mümkün olacaktır. Bu bağlamda, basit davaların dosya üzerinden görülmesi ile sıradan yargılama usullerini gerektirmeyen çok sayıda davanın elden çıkarılması mümkün olabilir.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 65: Basit davalar için yazılı usulün uygulanması yönündeki öneriye katılma olanağı bulunmamaktadır. Şöyle ki; maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ancak delillerin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 216. maddesinde öngörülen sırayla tartışılması suretiyle mümkün bulunmaktayken, basit davaları bu uygulamadan ayırık tutmak ceza hukuku genel ilkelerine aykırılık teşkil edecektir.

66. Örneğin Almanya'da buna benzer bir sistem (*Strafbefehlsverfahren*) geniş çapta uygulanmaktadır.²⁷ Para cezası veya en fazla bir yıla kadar hapis cezası gerektiren suçlarla ilgili davalarda savcı hazırlık safhasının sonundan itibaren yargılama safhası başladıktan sonra bile sürece dâhil olabilmektedir. Savcı tarafından normal usulün gerekli olmadığı varsayılırsa, suç ancak bir yetişkin tarafından işlenmişse bu usul uygulanabilir. Hâkim savcının talebinin gerekçesini uygun bulursa, savcının önerdiği cezayı verir. Uygun bulmaz ise, talebin içeriğinde değişiklik yapılması veya yargılamanın normal bir duruşma ile yapılması konusunda savcı ile anlaşma sağlamaya çalışır. Dosya üzerinden görülen dava usulünde karar taraflar olmadan verilir ve bu davada hüküm giyen kişi buna karşı çıkabilir. Eğer karşı çıkarsa, normal yargılama usulüne geçilir. İtiraz olmaması veya itirazın usule uygun olmayan bir şekilde yapılması halinde, karar infaz edilir ve nihai hale gelir. Ancak yeni bir olay veya kanıt bulunması halinde davanın tekrar açılması talep edilebilir.

67. Daha önceden Türkiye'de benzer bir usul bulunmaktaydı (yürürlükten kaldırılan CMUK'un 386. maddesinde yer alan *sulh hâkiminin ceza kararnamesi*), ancak kapsamı daha sınırlıydı. Yeni Ceza Muhakemesi Kanununda bu kavram yer almamaktadır. Sulh hâkiminin ceza kararnamesinden daha kapsamlı yazılı bir usulün uygulanması Türk adalet sistemi için daha faydalı olacaktır. Bu uygulama ile mahkemelerin iş yükü azaltılarak, daha önemli yargılamalar için daha fazla zaman ayırmaları sağlanabilir.

²⁶ Savcılarının inisiyatif olarak uyguladıkları bazı özel bölgeler hariç (örneğin İzmir).

²⁷ Alman ceza muhakemesi kanunu 407 ila 412 maddeleri, İngilizce versiyonu için bkz. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch-ch_stpo/englisch_stpo.html#p2338

İnsan kaynakları ve donanım

68. Hâkim-savcının iş yükünün önemli bir bölümü yardımcılara devredilebilir. Bu bağlamda yabancı ülke örneklerine başvurulabilir. Örneğin Hollanda'da hâkimlerin yazılı işlerinin %80-90'ı, hâkimin talimatları doğrultusunda çalışan yardımcılar tarafından yapılmaktadır; ancak kararlarla ilgili sorumluluk hala hâkimdedir. Böylelikle diğer kararların hazırlanmasında ve daha fazla davaya bakılmasına hâkimler daha fazla zaman ayırabilmektedir. Aynı husus savcılar için de geçerlidir: iddianamelerin büyük bölümü hukuk personeli tarafından hazırlanmaktadır. Personel, bilgisayar üzerinde standart cümle/ıfadelere kullanmakta ve daha karmaşık davalarda da iddianameleri hazırlamaktadırlar. Bazı yardımcılar hukukun belli alanlarında uzmanlaşmışlardır. Böyle bir uzmanlaşma yardımcılarının, hâkim-savcı, üniversiteler ve adli tıp kurumlarıyla, örneğin DNA incelemesi gibi konularda, işbirliği yapması açısından faydalıdır. Bu tip personelin işe alımında, personel dairesi veya başka bölümde örneğin hâkim-savcı olabilme gibi kariyer olanakları sağlanarak, vasıflı personel istihdam edilebilmektedir. Bu sistem Türk yargısı için bir model olabilir.²⁸

69. Adliyelerdeki idari iş yükü, hâkim-savcıya değil bu alanda çalışan profesyonellere devredilmelidir.

70. Uzmanlara verilen bilgiye göre, hâkimler bilgi patlaması ile başa çıkamamaktadırlar. Yargı sektörü için önemli gelişmeler (mevzuat reformları, dönüm noktası niteliğindeki kararlar vs.) hakkında bilgi sağlayacak merkezi bir veri tabanı gibi bir destek sistemi oluşturulmalıdır.

4. USULÜN BELİRSİZ OLMASI

71. Kısa dönemli uzmanlardan biri tarafından ifade edildiği üzere, “*Ceza adaleti netlik ve ihtimam gerektirir; ancak görünen o ki Türk ceza usulünde belirsizlik hâkimdir: iki temel usul safhasının birbirinden yetersiz bir şekilde ayrılması, davaların eksik bir şekilde soruşturulması, temel hukuk kavramlarının belirsizliği vs.*”.

72. Mahkemelere genellikle soruşturması tamamlanmamış davalar gelmekte (hâkimlerin savcı gibi hareket etmesine yol açmaktadır), dava dosyaları, yargılama yetkisi olmayan mahkemelere gönderilmektedir (ceza usulünün bu kadar yavaş olmasının başlıca nedenlerinden biridir, özellikle savcının mahkeme kararına karşı çıktığı durumlarda) ve duruşmaların ertelenmesi neredeyse sistematik hale gelmiştir.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 72: Soruşturması tamamlanmamış dosyalara ilişkin iddianameler hâkim tarafından iade edilmesi gerekirken, iddianamenin iadesi kurumu neredeyse hiç kullanılmamaktadır. Bunun nedeni ise, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 174. maddesinin 1.ve 3.fıkralarıdır: 15 gün içinde iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır. Hâkimlerin iş yoğunluğu düşünüldüğü takdirde bu sürenin çok az olduğu görülmektedir. İddianamenin iadesi kurumuna işlerlik kazandırılması gerektiği, aksi takdirde, fiilen uygulanan “hâkimlerin soruşturmayı tamamlama usulüne” engel olunamayacağı düşünülmektedir.

73. Bu durum uygunsuz uygulamalardan ve değiştirilmesi mümkün bazı kanun hükümlerinden kaynaklanmaktadır. İddianamenin iadesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi bazı kanun hükümleri aşağıda incelenmiştir (bkz. §§ 130-142). Ayrıca kanaatimizce, sistemin genel işleyişi üzerinde olumlu etki sağlayacak bazı yeni hükümler de öngörülebilir.

74. Ve tabii ki, en temel birinci kural, suçluluğun değerlendirildiği bölüm ile cezanın verildiği bölüm arasında kesin bir ayırım yapılmasıdır.

Suçluluğun değerlendirilmesi ile cezanın verilmesi arasında ayırım yapılmalıdır

75. Türk ceza usulünde açıklığa kavuşturulması gereği dikkate alınarak, Uzman, Türk hukukuna Fransız hâkimlerin “*césure du procès pénal*” dediği “ceza davası işlemlerinin birbirinden ayrılması”²⁹ uygulamasının

²⁸ Bkz. Bir AB/AK Ortak Programı olan Türkiye'de Mahkeme Yönetimi Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi çerçevesinde yapılan hakim yardımcısı ve adliye müdürleri konusundaki teklifler.

²⁹ Bu kurumun tam bir sunumu için bkz M.Ancel, *La césure du procès pénal in Problèmes contemporains de procédure pénale (Mélanges Huguency)*, Ed. Sirey 1964, s.205.

getirilmesini tavsiye etmektedir ki bu uygulama aslında Fransız hukukunda çok fazla geliştirilmemiş olup, İngiliz hukuk sisteminde kullanılmaktadır: bu uygulamaya göre; yargılamada suçun veya masumiyetin değerlendirildiği bölüm ile mahkemenin hüküm verdiği bölüm arasında açık bir ayrım vardır.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 75: "Suçluların değerlendirilmesi ile cezanın verilmesi arasında ayrım yapılması" yönündeki tavsiyeye ilişkin uygulamanın genel olarak jüri sisteminin var olduğu ceza sistemlerinde geçerli olduğu düşünülmektedir. Bkz 35. paragrafta ilişkin görüşümüz.

76. Bu tür bir ayrım yapılması ile masumiyet karinesine daha fazla uyulması sağlanır; sanığın suçu işleyip işlemediğine karar verirken mahkeme sadece suçla veya masumiyetle ilintili delilleri değerlendirilir. Bu sistemde, sadece hükümlerle ilgili olan karakter soruşturmaları (örneğin, sanığı tehlikeli olarak tanımlayan bir psikiyatri raporu) hüküm verilmesinden önce değil sonra yapılır ve de daha kapsamlı yapılabilir.

77. Böyle bir çözüm yolu ile sanığın suçu kabul ettiği veya etmediği durumlar arasında ayrım yapmak mantıklı olacaktır.

Suçun kabullenilmesi

78. Türk ceza usulünde suçunu kabul eden sanık ile suçlamayı reddeden sanık arasında herhangi bir ayrım yapılmamaktadır. Bunun pek çok dezavantajı vardır:

- Masum olduğunu iddia eden kişi ile suçlu olduğunu reddetmeyen kişiye aynı şekilde muamele yapmak masumiyet karinesine uyulmasını kolaylaştırmamaktadır;
- Sanığın yargı sürecine etkili bir şekilde katılımı teşvik edilmemektedir ki bu daha etkili bir adaletin gerçekleştirilmesinin koşullarından biridir;
- Ağır formalitelere ve gereksiz soruşturmalara yol açmaktadır ki bu da sınırlı olan kaynakların daha rasyonel bir şekilde tahsis edilmesini engellemektedir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 78- Bilindiği üzere, hâkimler, örneğin sanığın suçu kabul etmesi gibi yargılama sürecindeki davranışları dikkate alarak TCK'nın 62. maddesi uyarınca indirim yapabilmektedir. Bu durumda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine, müebbet hapis; müebbet hapis cezası yerine, yirmi beş yıl hapis cezası verilebilmekte ve diğer cezalar altında bir oranında indirilmektedir.

79. Bu nedenlerle, sanığın suçu kabul etme seçeneğinin dikkate alınmasında fayda vardır. Ancak, Uzmana göre, bu dikkatli bir şekilde yapılmalıdır: adaletin sağlanması amacıyla bu prosedür, sürecin bir tür "pazarlığa" dönüşmemesini (çünkü Uzman, böyle bir uygulamanın Türk hukuk sistemine uygun olmadığını düşünmektedir) ve olası bir itirafın bir avukat önünde gerçekleşmesi, şüpheliye hakları ile ilgili bilgi verilmiş olması gibi koşullar altında alınması gerekir ve bunlar bir hâkimin denetiminde gerçekleştirilmelidir.

80. Savunmanın hakları gereği, sanığın yargılama boyunca kendi savunma sisteminin kontrolünü elinde bulundurabilmesi, herhangi bir zamanda ve hüküm verilene kadar fikrini değiştirmeyi seçebilmesi ve suçu kabul ettiğine dair ifadesini geri çekebilmesi gerekir ki böyle bir durumda hâkim delillerin korunması için gerekli tedbirleri alabilmelidir.

81. Bu tedbirlere tabi olmak üzere, suçun tartışma konusu olmadığı hallerde usulü basitleştirmek faydalı olacaktır: özellikle yargılama safhasından önce soruşturmayı sınırlamak ve sanığın kişiliğine odaklanmak mümkün olabilmelidir; yargılama safhasında Fransız kanununda öngörüldüğü gibi (Fransız CMK Madde 495-7) bir tür suçun kabulü uygulaması yapılabilir. (Fransız CMK Madde 495-7).

B. YARGILAMA ÖNCESİ SAFHA

1. POLİSİN DENETLENMESİ

82. İhtiyaç tespit ziyaretlerinde uzmanlara, Türk ceza adalet sisteminin en önemli sorunlarından biri olarak, polis tarafından yapılan işler üzerinde gerçek bir kontrolün olmayışı ifade edilmiştir. Bu sorun mevzuattan kaynaklanan bir sorun değildir: CMK'nın 160³⁰ ve 161³¹ maddelerine göre, mevcut sistemde polisin savcıdan kesin bir talimat almaksızın soruşturma yürütme yetkisi olmadığından, soruşturmanın savcının etkin kontrolünde yürütülmesi öngörülmektedir. Ancak fiiliyatta durum bundan farklıdır: gerçek hayatta soruşturma daha ziyade bağımsız olarak polis tarafından yürütülmektedir.

83. Savcıların iş yükü bu durumu kısmen açıklamaktadır. Müracaat bürolarında görevli savcılar bazen bir günde 400/500 telefon çağrısı ve 30/40 şikâyet almaktadır. Bu türden bir meşguliyet soruşturmanın etkin bir şekilde yürütülmesi, olay yerine gidilmesi, soruşturmacılarla görüşülmesi gibi işlerin gerçekleştirilmesini engelleyebilir. Savcılar, soruşturma gerektirmeyen sıradan trafik davaları, basit kazalarla uğraşmak zorunda olmasalar iş yükünün %30 oranında azalabileceğini ifade etmişlerdir. Polis bu tip davaların binlercesine bakmaktadır ve tecrübeli polis memurları bu konularda rutin olarak yapılması gerekenleri bilmektedirler. Dolayısıyla çok sayıda basit dava ile meşgul olmak yerine, savcılar önemli davalar üzerinde yoğunlaşmalı ve polisin çalışmalarını üzerinde etkin kontrol yürütmelidir.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 83: Basit olarak nitelendirilen davalarda savcılığın yerine kolluğun soruşturma yürütmesi önerisine, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 160-161.maddeleri gereğince, ceza soruşturması işlemlerinde Cumhuriyet savcılığının tek yetkili kurum olması nedeniyle katılmamaktayız.

84. Ayrıca, polisin sorgulama yetkisinin sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Şüpheliyi ancak bir defa sorgulayabilirler, ikinci sorgulama savcı tarafından yapılmalıdır (CMK madde 148/5). Bu düzenleme işkencenin önlenmesi için yapılmış ve bu bağlamda gerçekten de bir iyileşme sağlanmıştır; ancak şu anda etkili soruşturmayı ve kaynakların rasyonel kullanımını engelleyici niteliktedir. Bu düzenleme polisin, şüpheliyi avukatı nezaretinde yeniden sorgulamasını sağlayacak şekilde değiştirilebilir. Bunun yanında, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 15. maddesine göre, suça sürüklenen çocuğun ifadesi polis tarafından değil, doğrudan savcı tarafından alınmaktadır. Sonuç olarak çocuğun ifadesinin alınması gecikmekte ve bu durum da çocuğun menfaatlerine aykırılık yaratmaktadır. Bu bağlamda polise bir avukat nezaretinde çocuğun ifadesini alma yetkisi verilmesi düşünülebilir.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 84: Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 148 maddesinin 5.fıkrasının yeniden düzenlenmesi yönündeki önerinin, kolluk görevlileri tarafından yapılacak ikinci ve devamı sorguların sağlıklı ve hukuken güvenilir olmayacağı ihtimaline binaen, yerinde olmadığı değerlendirilmektedir. Kaldı ki, raporun 201. maddesinde, uzman tarafından da sorgulamada Cumhuriyet savcısının bulunmasının işkenceyle ilgili şikâyetlerin azalmasında etkili olduğu kabul edilmektedir.

Diğer yandan; maddenin sonunda yer alan ve suça sürüklenen çocuğun ifadesinin avukat nezaretinde alınması konusunda kolluğa yetki verilmesine ilişkin öneri çocuğun yüksek menfaatine aykırılık teşkil edeceğinden, tarafımızca uygun görülmemiştir.

Adli kolluk

85. Savcıların soruşturmayı yönetmelerinin önündeki diğer bir zorluk da Türk kolluk sisteminin teşkilat yapısıyla ilgilidir. Adli soruşturmalar söz konusu olduğunda polis savcının talimatları doğrultusunda görev yaparken, idari olarak emniyet amirine bağlıdır; emniyet amiri polisin kariyerinden sorumludur ve işlerin önceliklerini belirlemektedir. Bu durum uygulamada savcı ile emniyet amirinin talimatlarının çatışmasına, dolayısıyla da idari görevler nedeniyle adli görevlerden ödün verilmesine yol açabilir. Bu sadece Türkiye'ye özgü bir sorun değildir, aynı sorun pek çok Avrupa ülkesinde mevcuttur (örneğin Fransa'da son 40 yıldır durumun nasıl iyileştirilmesi gerektiği tartışılmaktadır: genelde polisin savcı tarafından denetlenmesi

³⁰ "Adli kolluk "savcının" emri altındadır".

³¹ "Adli kolluk mensupları, incelemeye başladıkları olayı derhal savcıya bildirmekle ve adaletin gecikme olmadan uygulanması için savcını bütün talimatlarını yerine getirmekle mükelleftir".

uygulamadan ziyade teorik düzeyde kalmaktadır³²). Emir-komuta birliğinin olmaması her kurum için ciddi bir sorundur ve çözülmesi gerekir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün değerlendirmesi:

Paragraf 85: Ceza Muhakemesi Kanununun 161. maddesinde, adli kolluk görevlilerinin Cumhuriyet savcısının adliyeyle ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlü olduğu, Adli Kolluk Yönetmeliğinin 5. maddesinde adli kolluk görevlilerine, adli görevi bulunmayan üstleri tarafından yürütülen soruşturma ile ilgili emir ve talimat verilemeyeceği, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ek 6. maddesinde adli bir soruşturma söz konusu olduğunda gerek adli kolluğun gerekse soruşturma sürecinde görev alan diğer kolluk personelinin Cumhuriyet savcısının emri altında görev yapacağı açıktır. Bu doğrultuda, belirtilen mevzuat hükümleri dikkate alındığında adli görevlerin idari görevlerden öncelikli olduğu ve maddede belirtilen hususun fiili gerçekliği yansıtmadığı değerlendirilmektedir.

86. Ancak, savcının polisin çalışmalarını etkin bir şekilde denetleyebilmesi için savcı-polis ilişkisinin güçlendirilmesi gerektiğine dair genel bir kanaat olmasına rağmen, ilgili yöntem üzerinde bir mutabakat söz konusu değildir: Belçika'daki gibi ("*Police judiciaire des parquets*") İçişleri Bakanlığı yerine Adalet Bakanlığına bağlı yeni bir kurum mu oluşturulmalı, yoksa İtalya'daki gibi ("*Sezioni di polizia giudiziaria*") savcılık ofisine soruşturmacılar mı atanmalı? Veya başka bir çözüm mü düşünülmeli? Bu cevablaması zor bir sorudur. Uzman, konunun idari yönü üzerinde durmayacaktır; pek çok konudan ibaret olan bu idari hususların geliştirilmesi zaman alacaktır. Ancak, idari çözüm ne olursa olsun, polisin yaptığı işin savcı tarafından gerçek bir denetime tabi olması gerekmektedir ve bu da adli kolluk birimlerinin uzmanlaşarak, savcılık birimleri ile daha yakın mesleki işbirliği sağlanması, görev ve uzmanlıkların paylaşılmasını gerektirmektedir. Burada altı çizilmesi gereken husus yapısal reformlardan ziyade savcı-kolluk ilişkisinin güçlendirilmesinin önemli olduğudur.

87. Bu bağlamda, diğer ülke örneklerinde de görüldüğü gibi, polis ve savcı arasında yakın bir işbirliği olması her iki taraf için etkileşimli ve öğretici olmaktadır; böylelikle polisin hukukun temel ilkelerini anlaması ve bu ilkelere saygı göstermesi, savcının ise soruşturmanın yer aldığı koşulların iç yüzünü gerçekçi bir şekilde anlaması sağlanmaktadır. İhtiyaç tespit ziyaretlerinde yapılan görüşmeler neticesinde her iki bakımdan da iyileştirmeye ihtiyaç olduğu izlenimi uyanmıştır. Çözüm polisin zayıflatılması değil, hukuk ve insan haklarına saygısının artırılmasıdır.

88. Sonuç olarak, Uzman tarafından;
- uzmanlaşmış adli kolluğun pratikte savcılık bürosuna yakın olması,
 - savcılık bürolarının adliye binasının dışına çıkarılması ve
 - ideal olarak adli kollukla aynı binada yer alması tavsiye edilmektedir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 85-88: Adli kolluk ilk defa mevzuatımıza yeni ceza reformu ile girmiştir. Mevcut hükümlerin işlerlik kazanması birinci planda ilgili kurumlar ve uygulamacıların bu hükümleri hayata geçirmesiyle mümkündür. Daha fazla farkındalık oluşturmaya ve eğitime ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun adli kolluğa ilişkin bölümleri ve Adli Kolluk Yönetmeliğinin yeniden tadil edilmesi gereklidir. Bu doğrultuda; "en üst dereceli kolluk amiri", "adli kolluk sorumlusu" "değerlendirme raporu" kavramları açık bir şekilde tanımlanmalıdır. Ayrıca, nitelikli adli kolluk personelinin seçimi, eğitimi, uzmanlaşmaları ve buna paralel olarak savcılıkların da uzmanlaşmış bürolarının oluşturulması önem taşımaktadır. En temel çözüm, adli kolluk müessesesinin, tüm yönleriyle Cumhuriyet başsavcılığının emir ve denetimi ile kontrolünde olmak üzere yeniden yapılandırılmak suretiyle daha etkin ve işlevsel hale getirilmesidir. Ancak bu öneri, adli kolluğun tümüyle savcılık çatısı altında birleştirilmesi anlamına gelmemektedir.

Gayri resmi raporlar

89. Kanunda sessiz kalma ve avukata danışma hakkı öngörülmüş olmasına rağmen, avukatı ile konuşmasına izin verilmeden ve hukuki tavsiye almadan önce yakalanan şüpheliye polisin soru sorması özellikle terör davalarında yaygın bir uygulama olarak görünmektedir. Kısa dönemli uzmanlardan biri şu konuya dikkat çekmiştir: "*sorgulamayla ilgili en önemli sorunlardan biri şüpheliye avukatıyla görüşmeden ve hukuki tavsiye almadan önce polis tarafından soru sorulmasıdır (ön mülakat).*"

³² Bkz: « Le contrôle de la police par la magistrature est souvent plus théorique que réel (genelde polisin savcı tarafından denetlenmesi uygulamadan ziyade teorik düzeyde kalmaktadır), Le Monde, 29 Ekim 1996

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün değerlendirmesi:

Paragraf 89: Emniyet Teşkilatı tarafından, adli soruşturmalar mevzuat hükümlerine uygun olarak cumhuriyet savcısının bilgisi ve emri doğrultusunda yürütülmektedir. Suçun meydana geldiği anda suçun şüphelilerinin tespitine yönelik veya suçun devamını önlemeye ve işlenmesi muhtemel yeni suçlara yönelik ön bilgi alınması, hukuken yasak olmayan ve suçun önlemek bakımından hayati öneme sahip bir konudur. **(Ayrıntılı değerlendirme için bkz. EK 10)**

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 89: Özellikle Terörle Mücadele Şube Müdürlüklerinde gerçekleştirilen bu "ön-mülakat" usulü neticesinde hazırlanan "gayri-resmi hazırlık tutanağının" dava dosyasında yer alması hâkimin kararını olumsuz yönde etkileyeceğinden, ceza hukuku genel ilkelerine aykırıdır.

90. Yakın zamanda verilen *Titarenko - Ukrayna* kararında³³, AİHM ceza yargılamasının başlangıcında hukuki yardım alma hakkını bir kez daha teyit etmiş ve Sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğini ve yine benzer bir olayda 3. fıkranın ihlal edildiğini tespit etmiştir: gözaltında bulunan bir şüpheli ile polis arasında geçen tüm konuşmalar resmi bir iletişim olarak değerlendirilir ve "gayri resmi bir sorgulama" olarak nitelendirilemez.

91. Bu sorun CMK'da da öngörülmüştür. Sorgulama resmi olarak başlatılmadan önce şüpheli ile polis memurları arasında geçen konuşmaları özetleyen, polis tarafından hazırlanan "gayri resmi hazırlık tutanağı" hukuka aykırı bir uygulamanın sonucudur. Savunma avukatları, CMK'nın 206(a) ve 148. maddeleri uyarınca bu tutanağın dava dosyasından çıkarılmasını talep edebilir. Ancak bu tutanağın dava dosyasında yer alması halinde, hâkim bu tutanağı dikkate almak zorunda kalır. Sonuç olarak bu kısa özet, suçun tespitini usule aykırı bir şekilde etkileyebilir ve hâkim için yönlendirici olabilir: hâkimin karar gerekçesinde bu tutanağı kullanmasa da, kararını verirken tutanakta yer alan bir itirafı göz ardı etmesi de mümkün olmayabilir. Bu tür tutanaklar dava dosyasına eklenmemeli; ne hâkim ne de avukat bu tür tutanakların varlığından haberdar edilmelidir.

Telefon dinleme

92. 135. maddeye göre, suç işlendiğine dair kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve başka suretle delil elde edilmesi imkânının bulunmaması durumunda belirli davalarda telefon dinlemesi yapılabilir. Gerçek uygulamada ise, telefon dinlemeye son çare olarak başvurulmamaktadır. Tam tersine iletişimin dinlenmesi suçun soruşturulmasında en kolay yöntem olarak rutin bir şekilde uygulanmaktadır.

93. İhtiyaç tespit ziyaretlerinde, şikâyet ve itirazların önlenmesi ve dava dosyalarını okumak için yeterli zamanları olmadığı için hâkim ve savcılarının genellikle polisten gelen talepleri karşıladıkları ifade edilmiştir. Bu sorunu çözmek için, ciddi meslek içi eğitim programları düzenlenmeli ve bazı mukayeseli hukuk örnekleri incelendikten sonra ülke gerçeklerine uygun çözüm yolları geliştirilmelidir.

94. Bu bağlamda, yurtdışında bazı yenilikçi çözümlerin bulunduğu görülmektedir³⁴. Tabii ki yabancı bir sistemi doğrudan Türkiye'ye aktarmak pek gerçekçi değildir; ancak bu ülkenin diğer sistemlerden ilham alması ve telefon dinleme için daha çekişmeli bir muhakeme sistemi oluşturması için kendi çözüm yollarını bulması gerektiği de bir gerçektir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün değerlendirmesi:

Paragraf 92-93-94: Türkiye'de iletişimin denetlenmesi tedbirine ilk çare olarak rutin şekilde başvurulduğu ifadesi somut verilerden uzak, mukayesesi olmayan, bilimsel bir çalışmanın ürünü olmayan bir değerlendirmedir. Uzmana verilen bu bilgiler yanıltıcı olabilir. Bilindiği üzere CMK 135. maddesinde her suç için değil, bu maddede belirtilen belli suçlar için iletişimin denetlenmesi tedbirine başvurulabilmektedir. Konuya ilişkin veriler incelendiğinde katalog suçlarla ilgili yürütülen soruşturmaların tamamında olağan bir uygulama olarak bu tedbire başvurulmadığı görülecektir **(Ayrıntılı değerlendirme için bkz. EK 11).**

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 94: "Telefon kullanıcısının haklarının bir avukat tarafından temsil edilerek" uygulanan Danimarka örneğinin ülkemiz adalet sistemi için uygun olacağı düşünülmektedir.

³³ *Titarenko- Ukrayna davası*, N° 31720/02, 20 Eylül 2012, §§ 86 & 87.

³⁴ Danimarka'da örneğin, telefon kullanıcısının haklarını bir avukat temsil eder ve bu avukat ilgili koşulların yerine getirilmediğini düşündüğünde bir üst mahkemeye itiraz edebilir. Avukatın telefon kullanıcısıyla temasa geçmesine izin verilmez; temasa geçmesi halinde avukat disiplin soruşturmasına tabi tutulur ve avukatlık mesleğini icra etme hakkından men edilir.

95. Son olarak yukarıda açıklandığı gibi (§ 196-198), son dönemde özel soruşturma tekniklerinde insan haklarının ve özel hayata saygı hakkının korunması bakımından pek çok hassas konuya dikkat çeken gelişmelere özel önem verilmesi gerekmektedir.

2. DAVA DOSYASINA ERİŞİM

96. AİHM içtihatlarına göre, bir başka kişinin temel haklarını veya önemli bir kamu menfaatini korumak amacıyla bazı durumlarda savunma makamından bazı delil parçalarını gizlemek gerekli olabilir, dolayısıyla da kabul edilebilirdir; ancak temel ilke, savcının elindeki tüm maddi delillerin ifşa edilmesi olmalıdır. AİHM, özellikle sanığın tutuklu olması halinde dava dosyasına sınırlı erişimin istisnai olması gerektiğini vurgulamıştır³⁵ (bir suçun işlenmiş olması, devam eden tutukluluğun hukuka uygunluğunun ön koşulu olduğundan, tutuklu hakkında isnat edilen suçlamalara karşı etkili bir şekilde itiraz edebilme fırsatı verilmelidir).

97. Türk sisteminde bunun aksine, sınırları belirsiz olan daha geniş bir anlayış hâkimdir. CMK'nın 153. maddesine göre, dava dosyasına erişim, "soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek" ise sınırlanabilir (şüphelinin ifadesi, bilirkişi raporları gibi belgeler hariç).

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 97: Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "Müdafiin Dosya İnceleme Yetkisi" başlığı altında 153. maddesinde düzenlenen hükümde dosya incelemenin sınırı olarak yer alan "soruşturmanın amacını tehlikeye düşürme" şartı çok geniş yorumlanmakta ve keyfî uygulamalara yol açmaktadır.

98. Temmuz 2012'de yapılan değişikliğe kadar, Terörle Mücadele Kanununun 10. maddesine göre, savcının istemi üzerine hâkimin, savunma avukatının dava dosyasının tamamına erişimini kısıtlaması mümkündür. Bu durumun 3. yargı paketi ile düzeltildiği doğrudur: artık böyle bir kısıtlama mümkün değildir ve CMK'nın temel ilkeleri uygulanabilir. Ancak bu genel ilkeler tamamıyla tatmin edici değildir: savunma avukatı tarafından dava dosyasına erişimi "soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise sınırlanabilir" hükmü, özellikle örgütlü suçlara ilişkin davalarda çok geniş bir şekilde yorumlanmaktadır; ancak dava dosyasına erişimin kısıtlanması istisnai durumlarda sınırlı kalmalıdır. Bu konu hâkimlere yönelik meslek içi eğitim çerçevesinde ele alınmalıdır.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 97-98: Terörle Mücadele Kanununun 10'uncu maddesinde yapılan değişiklikle, terör ve örgütlü suçlar bakımından da soruşturma dosyasına erişim genel koşullara tabi kılınmıştır. Söz konusu değişiklikle beraber söz konusu hükümler mukayeseli hukukla örtüşmekte, hatta bazı ülkelerden daha ileri nitelik taşımaktadır. Uzman tarafından kanuni tabir belirtilerek tespit yapılmakta, ancak nasıl bir sorun olduğu ve bu sorunun nasıl çözülmesi gerektiği gösterilmemektedir. Bu bakımdan, savunma avukatının dava dosyasına erişimiyle ilgili kısıtlamalar, Kanunun ruhuna uygun bir şekilde gerçekleştirilmeli, Kanundaki ibarenin yorumuna dair daha fazla meslek içi eğitim programları düzenlenmeli ve pratik uygulamalar yapılmalıdır.

99. İnsan Hakları Komiseri 2012 tarihli raporunda, bu tür kısıtlamaların rutin bir şekilde uygulandığını ve örneğin, 2011'de iki sanıkla ilgili davada kullanılmış olduğunu belirtmiştir: "*iddianame, sanıklar tutuklandıktan 6 ay sonra yetkili mahkeme tarafından kabul edilene kadar sanıklara herhangi bir kanıtın ifşa edilmemiş olması, onları tutuklanmalarının hukuka uygunluğuna itiraz etme imkânından fiilen mahrum bırakmıştır*"³⁶.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 99: Yapılan değerlendirme öznel bir nitelik taşımakta, Türk Ceza Adalet Sisteminin genel tablosunu yansıtmamaktadır. Zira bahsedilen örnek gazetecilik faaliyetine ilişkin olmayıp örgütlü suça ilişkindir. Ayrıca, terör ve örgütlü suçlarda diğer tüm batılı ülkelerde olduğu gibi dosyalara erişim yönünden kısıtlama kararı var ise istisnai hükümler dışında dosyadaki belgeler ilgililere verilmez. Bununla birlikte, tutuklamaya itiraz kanuni süresi içerisinde her zaman yapılabilir ve denetlenmesi gerekir.

100. Bunun yanında, eğer sanık kendisini temsil etmek üzere bir avukat tayin ederse, o avukat yasal statüye kavuşmuş olur. Ancak uzun dönemli uzmanın edindiği bilgiye göre, günlük uygulamada Baro tarafından atanmayan ancak yasal statüleri müvekkilleri tarafından sözlü veya yazılı bir formla teyit edilen veya soruşturma makamı önünde daha önceden dava sürecine katılmış olan avukatlardan hala vekâletname istenmektedir. Bu tür durumlarda, dava dosyasıyla ilgili herhangi bir kısıtlama uygulaması yoksa avukatlara sanık avukatı sıfatıyla dava dosyasını inceleme ve belgelerden kopya alma hakkı verilmelidir.

³⁵ Bkz Jasper- Birleşik Krallık davası, N° 27052/952, 16 Şubat 2000, §§ 51 & 52.

³⁶ Yukarıda belirtilen rapor, § 78.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi;

Paragraf 100: Dosyalara erişimle ilgili Raporun bu bölümünde, soruşturma evresine ilişkin olarak savcının avukatın vekâletnamesi olup olmadığını sorduğu belirtilerek bu durumun savunma makamı için haksız bir engel teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Hukukumuzda göre, (CMK 153 ve ilgili Yönetmelik maddesi) şüpheli ya da müdafî, şikâyetçi, mağdur, suçtan zarar gören ya da vekili soruşturma evresinde dosyaları inceleyebilir. Soruşturma evrakından suret alabilir. Bunun için talep eden avukatın baro tarafından görevlendirilmiş ise müdafî veya vekil olduğuna ilişkin belgeyi ibraz etmesi; ya da ilgilinin avukatının kendisinin müdafî veya vekili olduğu belirtmesi gerekir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun "Soruşturma aşamasında avukatların dosya içeriğini incelemesi" konulu 09.12.2013 tarihli ve 87742275-659-0289-2012/658/57864 sayılı yazısı ile avukatların kendilerine müracaat eden şüpheli, mağdur, şikâyetçi ve suçtan zarar görenin müdafî ya da vekilliklerini alabilmeleri ile onlarla vekâlet ilişkisi kurabilmelerine kolaylık ve imkân sağlanabilmesi bakımından Cumhuriyet başsavcılıklarının izlemesi ve uyması gereken kurallar belirlenmiş ve bir görüş olarak teşkilata duyurulmuştur. (Bkz; <http://www.hsyk.gov.tr/Mevzuat/Duyurular/sorusturma-asamasinda-avukat-dosya-incl.pdf>)

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 100: "Dava dosyasına erişim" konusuna ilişkin tespitler, Türk Ceza Adalet Sisteminin ve özellikle savunma makamının başlıca sorunlarından biridir. Uygulamada Cumhuriyet savcısının yürüttüğü soruşturmaya ilişkin dosyanın avukat tarafından ediniminin güçleştirilmesi, başta silahların eşitliği olmak üzere savunma hakkı ve ceza hukukunun genel ilkelerine aykırıdır.

101. Yine de silahların eşitliği ile ilgili önemli bir iyileşmenin ifade edilmesi gerekir: gerçekten de yakın geçmişte savunma makamının savcının mütalaasına erişiminin kısıtlandığı uygulama pek çok AİHM kararında AİHS'nin ihlali olarak değerlendirilmiştir.³⁷ Bu konu 4. yargı reformu paketinin yürürlüğe girmesiyle çözülmüş durumdadır: 5271 sayılı kanunun 270. maddesine eklenen yeni fıkraya göre, tutuklama kararı veya tutukluluğun devam etmesiyle ilgili olarak savcıdan görüş alınması durumunda bu görüşün sanığa veya avukatına bildirilmesi yasal bir yükümlülük haline gelmiştir

102. İddianame süreci ile bir hususa değinmek gerekir. Bakıldığında, CMK'nın 174 ve 175. maddesine göre, iddianame savcı tarafından CMK'da yer alan standartlara uygunluk bakımından incelenmek üzere hâkime sunulur. Savunma avukatları bu süreçte yer almaz ve mahkeme sadece savcı tarafından sunulan dosyayı inceler. Savunma avukatı ancak hâkimin onayından sonra iddianamenin bir kopyasını alabilir. Çekişmeli olmayan bu usulün yeterli olmadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca aşağıda açıklandığı gibi (bkz. 130-134. paragraflar), hâkimin tarafsızlığıyla ilgili yan etkileri söz konusudur. Uzmana göre, bu sorunun en basit çözümü CMK'nın 174. maddesinin kaldırılmasıdır; böylelikle artık hâkimin iddianameyi onaylamasına gerek kalmaz. Kaldırılmaması halinde, en azından iddianame mahkemeye sunulur sunulmaz sanık veya avukatı bilgilendirilmelidir ve sanık veya avukata iddianameyle ilgili yorum yapma ve iddianamenin iadesini talep etme hakkı tanınmalıdır.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 102: Örneğin; CMK'nın ilgili 174. maddesinde yer alan 15 gün içinde iade edilmemiş iddianamelerin Mahkemece kabul edilmiş sayılacağına ilişkin hükümde yer verilen sürenin mahkeme iş yoğunluğu dikkate alındığında kısa olduğu düşünülmektedir. Bu sürenin uzatılması anılan kurumun işlerlik kazanmasına yarayacaktır. Bundan başka iddianamenin incelenmek üzere Mahkemeye sunulması anında şüpheliye ya da müdafî ile şikâyetçi veya vekiline de iletilmesi ve bunlara iddianamenin iadesini talep hakkı verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Böylelikle, hem etkin soruşturulma olanağı güçlendirilecek, hem de savunmanın hazırlık yapmasına fırsat verilmiş olacaktır.

103. Silahların eşitliği ile ilgili son bir noktaya daha değinmek gerekir. Mevcut adli yardım sistemiyle ilgili olarak; savunma tarafının haklarına tam olarak saygı gösterilebilmesi için, sanığın, mevcut adli yardım sisteminin öngördüğü mali şartları kabul eden avukatlar arasından kendi avukatını seçmesine izin verilmelidir ve bu sistem çeşitli yönlerden geliştirilmelidir: özellikle avukatlara ödenen ücret artırılmalı ve bu ücret hüküm giyen kişi tarafından devlete geri ödenmemelidir.

3. TUTUKLU YARGILAMA

104. Haziran 2013 itibarıyla, infazı Bakanlar Komitesinin denetiminde olan AİHM tarafından Türkiye aleyhine 178 karar alınmıştır; bu kararlar özellikle, AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlaline yol açan tutuklu yargılamaya sıklıkla başvurulması ve uzun tutukluluk süreleriyle ilgilidir (en önde gelen dava, 28 Ocak 2003 tarihli Demirel-Türkiye davasıdır). Mahkemede çok sayıda dava beklememektedir: hukuka aykırı

³⁷ Örnek için bkz. *Çatal- Türkiye davası*, N° 26808/08, 17 Nisan 2012. Ayrıca bkz. *Altınok- Türkiye davası*, N° 31610/08, 29 Kasım 2011

tutuklamayla ilgili yaklaşık 250 dava (madde 5 § 1), iki yıldan fazla uzun tutukluluk süreleriyle ilgili yaklaşık 700 dava (bunlardan 250'si davaların uzun sürmesiyle ilgilidir). AİHM bu tür davaların “yaygın ve sisteme dair sorunları” ortaya koyduğunu belirtmiştir.

Adalet Bakanlığı, HSYKve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi;

Paragraf 104: İhtiyaç değerlendirme raporunun asıl amacı, 2005 yılı ceza reformlarından sonraki ceza adalet sisteminin etkinliğinin geliştirilmesi noktasındaki ihtiyaçları tespit etmektir. Paragraftan da anlaşıldığı üzere, verilen sayısal bilgiler, 2005 yılı öncesindeki tabloyu yansıtmaktadır. Türkiye, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi nezdinde özellikle son yıllarda AİHM kararlarının ihlallerinin sonuçlarının giderilmesine ilişkin genel önlemler almıştır. Tutuklama konusu da bunların başında gelmektedir. Bu paragrafta belirtilen sayılardan hareketle yaygın ve sistematik sorunların olduğu sonucuna varılması doğru bir yaklaşım değildir. Öte yandan 12-15 Kasım 2013 tarihlerinde Adalet Bakanı Sayın Sadullah Ergin'in Strazburg'a gerçekleştirdiği ziyaret esnasında Türk Divizyon şefleri ile yapılan görüşmede takdim edilen bilgi notuna göre Türkiye aleyhine başvurulardan 441 tanesi "Tutukluluk kurumuna ilişkin şikâyetler" hakkındadır. Dolayısıyla Uzman'nun Raporda yer verdiği 2 yıldan fazla tutukluluk süresine ilişkin 700 olarak belirtilen başvuru sayısı gerçeği yansıtmamaktadır.

105. Yeni CMK'da bu sorunlar ele alınmıştır:

- 100. ve 101. maddeye göre, tutuklama veya tutukluluk süresinin uzatılması kararı usulüne uygun bir şekilde gerekçelendirilmeli ve sanığa bildirilmelidir,
- Madde 100(4)'e göre, sadece hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olan suçlarda tutuklama kararı verilebilir (bu süre daha önce bir yıldı).
- 108. maddeye göre, tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususu her 30 günde bir yeniden değerlendirilmelidir.
- 102. madde, suçun ağırlığına bağlı olarak tutuklu yargılama süresinin üst sınırını belirlemektedir.
- 141. ve 144. maddelerde, kanunsuz tutuklamadan doğan maddi ve manevi tüm zararların tazmin edilmesiyle ilgili bir hak öngörülmüştür.

106. Yeni mevzuatın yürürlüğe girmesine müteakip durumda iyileşme sağlanmıştır: son istatistiklere göre Türkiye'de tutuklu yargılanma oranı (%23,3) pek çok Avrupa ülkesinden (örn. Fransa, Danimarka, Belçika, İtalya, Hollanda) daha düşüktür. Ancak çelişkili görünen bu istatistikler dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir: Uzmana verilen bilgiye göre, bu istatistikler yanıltıcı olabilmektedir (diğer ülkelerde olduğu gibi bu istatistikler hükümlü kişilerin sayılma yöntemine bağlıdır ve henüz sonuçlanmamış hükümler dikkate alınmaktadır). İstatistiki veriler tutuklu yargılamanın kötüye kullanılmasıyla ilgili her hususu kapsamak durumunda değildir. Hâkimlerin karar gerekçeleri hala sorundur. 3. yargı reformu paketinde yapılan bir değişiklikte tutuklu yargılama kararlarında yeterli gerekçe sunulmasının sağlanması için ilave bir şart getirilmiştir. Ancak yine de, ihtiyaç tespit ziyaretlerinde açıkça belirtildiği üzere, tutuklu yargılama bazen şüphelinin polis tarafından yakalandıktan hemen sonra yani hüküm giymeden önce cezalandırılması için kullanılmaktadır.

Adalet Bakanlığı, HSYKve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 106: AİHM içtihatlarına göre, tutukluluk süresinin belirlenmesinde sanık hakkında ilk derece mahkemesi tarafından hüküm verinceye kadar ki aşama dikkate alınmaktadır. Tutuklu oranlarına ilişkin istatistikler buna göre oluşturulmaktadır. Uzmana verilen istatistikler devletin resmi belgeleridir. Son yapılan kanun değişiklikleriyle bu oran daha da azalmıştır. Bu anlamda, Uzmanın bu değerlendirmesi kendi içerisinde çelişkilidir. Öte yandan, tutukluluğun sanığın hüküm giymeden önce cezalandırılması için kullanılmakta olduğu belirtilmiştir. Rapora yönelik genel değerlendirmeler bölümünde de değinilen eleştiriler doğrultusunda bu gibi sonuç yargı cümlelerinin ciddi bilimsel verilerle desteklenmesi ve araştırma sonuçlarına dayanması gerekir (**Üçüncü ve Dördüncü yargı paketleriyle bildirilen düzenlemelerin olumlu sonuçları hakkında ve özellikle tutuklama ve adli kontrol ile ilgili Uzmanın değerlendirmelerinin aksi yönündeki bilgiler ve AB Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu'nun ilgili bölümleri bkz EK 6**). Yine son dönemde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu açılmış olup uzun tutukluluk süreleri denetime tabi tutulmakta ve Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal kararı verilebilmektedir.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 106: Uzun tutukluluk süreleri ve tutuklu yargılama ceza adalet sisteminin başlıca sorunlarından olup, özellikle kamuoyuna mal olmuş çok sanıklı davalarda tutuklama tedbirine sistematik şekilde başvurulmaktadır. Gerçekten, mevzuatta baştan beri tutuklama tedbirinin uygulanması belirli şartlara bağlanmışken; uygulayıcıların anılan şartları zorlama sureti ile yasal gereklilikler dışında "halkın adalet hislerini tatmin", "iddia edilen suçlar CMK'nın 100. maddesinin 3. fıkrası kapsamına girmektedir." vb. saiklerle tutuklama tedbirine başvurulduğuna sıklıkla rastlanmaktadır. Bu uygulamalar, tutuklama tedbirinin olası cezaya mahsuben peşin ceza olarak algılanmasına yol açmaktadır.

107. Tutuklama kararı verildikten sonra, pek çok davada tutukluluk süresi, deliller ve tutukluluğun gerekliliği tekrar incelenmeden rutin bir şekilde uzatılmaktadır. Uzatma kararlarında, ilk kararda verilen

gerekçeler tekrarlanmakta, kalıplaşmış ifadeler kullanılmaktadır. Pek çok davada hâkim ve savcılar, tutuklu yargılamalarda dava işlemlerinin hızlandırılması yükümlülüğünü yerine getirememekte ve tutukluluk süresinin uzatılması ile ilgili ek gerekçe sunulması gerektiğini kabul etmemektedirler.

108. Tutuklu yargılama süresiyle ilgili olarak yakın zamanda Anayasa Mahkemesi tarafından terör davalarına ilişkin önemli bir karar alınmıştır.³⁸ 3. yargı reformu paketinde öngörüldeği üzere Türk mevzuatı tutuklu yargılama süresinin devletin güvenliği, anayasal düzen, milli savunma veya devlet sırlarına karşı işlenen suçlar için 10 yıla kadar uzatılabilmesine izin vermektedir. Anayasa Mahkemesi bu sürenin Anayasanın 2. (*insan haklarına saygı*), 13. (*özgürlüklerin kısıtlanmasıyla ilgili müstesnalık, orantılılık ilkesi*) ve 19. maddelerinin (*özgürlük ve güvenli hakkı*) ihlali anlamına geldiği kararını vererek, söz konusu hükmü feshetmiştir ve değiştirilmesi veya yeniden yazılması için Meclise göndermiştir. Bu karar kamuoyu tarafından övgü ve sevinçle karşılanmıştır ve bu kararın gerçekten de onaylanması gerekir. Ancak Mahkemenin bu kararının uygulamasının kamu düzeninin muhafaza edilmesi gerekçesiyle bir yıl ertelenmesi konusu bazı yorumcular tarafından haklı olarak eleştirilmiştir.

109. Belirtildiği üzere kararların gerekçelendirilmesi hala önemli bir sorundur. İnsan Hakları Komiserinin 2012 raporunda şöyle belirtilmiştir: “AİHM’nin tanımladığı sorun uygulamada devam etmektedir ve tutuklamaya davanın özeline bakılarak karar verilmemekte ve “adaletten kaçma ve delilleri karartmaya ilişkin şüpheler olduğu” şeklinde kanunun lafzı tekrar etmektedir (...). Birçok davada hâkimlerin, verdikleri kararda şüphenin tam nedenlerini belirtmedikleri, adaletten kaçmaya ya da adalete müdahale riskine ilişkin spesifik delilleri değerlendirmedikleri ve savunmanın dikkatlerine sunabildiği herhangi bir karşı nedeni nadiren kabul ettikleri görülmektedir”.³⁹ Bu bakımdan mevcut durumda değişiklik olmamıştır ve bu sorunun dikkatli bir şekilde ortaya konması önemlidir. Özellikle de koruma tedbirleriyle ilgili planlanan eğitimde bu konu üzerinde yoğunlaşılmalıdır.

110. Tutukluluğun devamına itirazda, özellikle de çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği bakımından pek çok sorun olduğu ifade edilmiştir (savcının yazılı mütalaasının sanığa iletilmemesi⁴⁰).

111. 4. yargı reformu paketinde bu konu ele alınmıştır; buna göre tutukluluğun devamına ilişkin itiraz işlemleri ile ilgili sözlü bir duruşma yapılacaktır. Bu oldukça olumlu bir gelişmedir ve bu sayede ihlal kararlarının sayısında azalma olması beklenmektedir.

112. Sözleşmenin 5 §§ 1, 2 ve 3. maddesi kapsamında hakları ihlal edilen kişilerin tazmin edilmesiyle ilgili olarak, yeni CMK’da tazminat talep hakkı yaratılarak iyileştirme yapılmıştır. (madde 141 ve 142). Tazminat talebi ancak ceza davası sona erdikten sonra yapılabileceğinden, AİHM bu çözüm yolunu etkili bulmamıştır. Ancak Yargıtay 12. Ceza Dairesi tarafından 2012 yılında alınan pek çok karara göre, yasal olarak öngörülen süreden daha uzun bir süre ile gözetim altında tutulduğunu iddia eden kişilerin tazminat davası açmak için davanın sona ermesini beklemelerini gerektiren herhangi bir neden yoktur.⁴¹ Ayrıca Kanunun madde 5 § 4 no’lu maddelerinin ihlaliyle ilgili tazminat öngörülmediği dikkate alınarak, 4. yargı reformu paketinde CMK 14/1’e eklenen “(k) fıkrası ile bu eksiklik giderilmiştir.

113. 2 Temmuz 2012 tarihli “üçüncü yargı paketinde” tutuklu yargılamayla ilgili pek çok yeni kural getirilmiştir:

- Yeni Kanun ile özel yetkili ağır ceza mahkemelerinde koruma tedbirleriyle (arama, el koyma, tutuklama, iletişimin denetlenmesi) ilgili kararlardan sorumlu bir özgürlük hâkimi görevlendirilmiştir. Özgürlük hâkimlerinin görevleri soruşturma aşamasından sonra sona erecektir (eski sistemde bu kararlar ilk derece mahkemelerinin hâkimleri tarafından alınmaktaydı).
- CMK’nın 109. maddesi değiştirilerek, adli kontrol tedbirleri bütün suçlara uygulanacak şekilde genişletilmiştir (eski mevzuatta, adli kontrol tedbirleri sadece üst sınırı 3 yıl olan hapis cezası

³⁸ Karar no: 2013/84 tarih 04.07.2013, Resmi Gazete: 02.08.2013-28726

³⁹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg’in, 10-14 Ekim 2011 tarihinde Türkiye’ye yaptığı ziyaret sonrasında hazırladığı, *Türkiye’de Adaletin İdaresi ve İnsan Haklarının korunması*, Strazburg, 10 Ocak 2012, § 35.

⁴⁰ Bkz *Sayı ve Diğerleri- Türkiye*, N° 1966/07, *Altınok- Türkiye davası*, N° 31610/08 ve *Çatal- Türkiye davası* N°26808/08.

⁴¹ Karar No 2012/12183 tarih 15.05.2012 (Kayıt No: 2011/20114); No: 2012/18818 tarih 17.09.2012 (Kayıt No: 2012/20227); No: 2013/1 Tarih 03.01.2013 (Kayıt No: 2012/24083)

- gerektiren suçlar için uygulanmaktaydı).
- İlâveten, ev hapsi ve belirli yerlerde bulunma yasağı gibi yeni tedbirler öngörülmüştür.

114. Bu yeni hükümler memnuniyet vericidir, ancak etkili olup olmadıklarını söylemek için henüz erkendir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 113-114: Üçüncü Yargı paketindeki değişikliklerin olumlu olduğu ancak değerlendirme için henüz erken olduğu ifade edilmiştir. Ancak, özellikle adli kontrol uygulamasındaki artışlar yapılan değişikliklerin olumlu bir göstergesidir. Nitekim 2012 yılı Ocak-Temmuz ayları arasında adli kontrol uygulanan kişi sayısı 13.310 iken, Temmuz-Aralık 2012 arası adli kontrol uygulanma sayısı 25.911 olmuştur. Ayrıca üçüncü paketle getirilen tutuklama kararının gerekçelendirilmesi konusunda da farkındalık oluşturulmakta ve bu yönde çabalar bulunmaktadır.**(Üçüncü ve Dördüncü yargı paketleriyle bildirilen düzenlemelerin olumlu sonuçları hakkında ve özellikle tutuklama ve adli kontrol ile ilgili Uzmanın değerlendirmelerinin aksi yönündeki bilgiler ve AB Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu'nun ilgili bölümleri bkz EK 6)**

115. Uzman tarafından tavsiye edilen bazı ek tedbirler şöyledir:

- “Katalog suçlar” söz konusu olduğunda hâkimler tutuklamanın zorunlu veya en azından kural olduğunu, istisnai olmadığını düşünmektedirler: “iddia edilen suçlar CMK'nın 100. maddesinin 3. fıkrası kapsamına girmektedir” gibi basit ifadeler kullanılmaktadır. Katalog suçlara özel bir uygulama yapılmasına dair makul bir gerekçe olmadığından, bu yanlış uygulamayı düzeltmenin en basit yolu CMK'nın 100. maddesinin 3. fıkrasını kaldırmak olacaktır.
- İlk derece hâkimlerinin tarafsız görünmesi ve önleyici tedbirlere ilişkin kararların daha etkili hale getirilmesi için, özgürlük hâkimi kurumunun tüm ceza mahkemelerinde genelleştirilmesi ve kurulması tavsiye edilmektedir.
- Şimdiye kadar uygulanan adli kontrol, düzenli aralıklarla karakola gelip rapor verme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu tedbir denetimli serbestlik bürolarına daha önemli rol verilerek geliştirilmelidir (ön koşul olarak tabi ki bu büroların kaynaklarının artırılması gerekir).

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 115: Yasal alt yapının tüm olanaklarına ve hatta emredici hükümlerin varlığına karşın, özellikle Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100/3. maddesinde düzenlenen “katalog suçlar” yönünden uygulamaya, tutuklamanın seçimlik değil zorunlu olduğu anlayışı egemen olduğundan, ilgili maddenin kaldırılması yönündeki görüşe katılmaktayız.

4. ADLİ TIPLA İLGİLİ HUSUSLAR

116. Mahkemelerin adil karar verebilmeleri için sağlam ve bilimsel bilirkişi raporları çok önemlidir. Bu alandaki eksikliklerin, insanların adalet sistemine olan güveni üzerinde çok olumsuz bir etkisi vardır. Bu bağlamda Türkiye'deki durumun iyileştirilmesi mümkündür: uzmanların seçimi ve sorumluluğu ile rapor kalitesinin tekrar değerlendirilmesi gereklidir.

117. Türk Adli Tıp Kurumu (ATK), yeterince bağımsız olmadığı (Adalet Bakanlığına bağlıdır) ve raporlar çok geç gönderildiği için yargılamada gecikmeye ve tutukluluk sürelerinin uzamasına neden olduğu yönünde eleştiri almaktadır.

118. Merkezi kapasitesi genişletilmiş ve farklı yerleşim bölgelerinde grup ve şubeler kurulmuş olmasına rağmen, mevcut sistemde grup ve şube bürolarının etkili bir şekilde çalışmadığı görülmektedir. İstanbul Adli Tıp Kurumuna gönderilen pek çok dava dosyası aslında, üniversitelere ve grup başkanlıklarına gönderilebilir.

119. Hastanelerde çalışan pratisyen hekimler adli tıp uzmanı değillerdir. Adli tıpla ilgili yeterli bilgileri yoktur. Bu hekimler tarafından hazırlanan raporlar eksik olmakta, soruşturmanın esasını etkileyerek, süreci uzatmaktadır. Adli tıp uzmanlarının eğitimi iyileştirilmeli ve ulusal bir modele göre yürütülmelidir.

120. Adli tıp uzman sayısı artırılmalı ve adli tıp uzmanlığı teşvik edilmelidir. Uzman raporuna ihtiyaç duyulduğunda ilgili UYAP⁴² portalı kullanılmalı ve her bir uzmanın yaptığı işin miktarı UYAP üzerinden araştırılmalıdır.

⁴² Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi.

121. Otopsiler sadece ATK'da yapılırken, Kriminal Polis Laboratuvarı ile Jandarma Kriminal Laboratuvarında başka adli analizler yapılabilir. Yapılan işler ve çalışma ilkeleri aynı olsa da, bütçeleri ve yapısal modelleri birbirinden bağımsızdır. Farklı kurumlarda aynı türde laboratuvar kurulması iş gücü, kaynakların kullanımı ve yönetimi bakımından israfa neden olabilir ve süreci yavaşlatabilir. Çalışmaların tek bir merkezden yürütülmesi daha verimli olacaktır.⁴³ Bu alanda en azından iyi bir vaka yönetimi sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün değerlendirmesi:

Paragraf 121: Kriminal inceleme sonuçlarının tarafsızlığı ve güvenilirliği son derece önemli bir husustur. Buradan hareketle tüm dünyada farklı kriminal laboratuvarların bir birine hakem olarak kullanılması görüşü yaygınlaşırken, tüm laboratuvarların tek bir merkezde toplanması tavsiyesi makul görülmemektedir. Kriminal incelemelerde; "Adaletin tecelli etmesini sağlayacak maddi gerçeğin ortaya çıkarılması" esas olduğundan, kaynak kullanımına ilişkin değerlendirmeler ikinci planda kalmalıdır. **(Ayrıntılı değerlendirme için bkz. EK 12).**

122. Gereksiz görevler alınarak savcıların iş yükü azaltılmalıdır. CMK'nın 87. maddesine göre, suç işlendiğine dair bir şüphe olsun olmasın, tüm otopsiler bir savcı eşliğinde yürütülmektedir. Dolayısıyla Kurumda bir savcı daimi olarak görevlidir. Adli tıp doktorlarının uzmanlara verdikleri bilgiye göre, savcılar otopsilerde tamamen pasif kalmaktadır; savcılar da birkaç cinayet davası hariç otopside bulunmalarının gereksiz olduğunu düşünmektedirler. Savcıların delilleri emniyete alma sorumluluğundan dolayı otopside bulunmaları gerektiği öne sürülmektedir, ancak adli tıp uzmanları tarafından yürütülen DNA incelemeleri ve diğer bir hayli teknik araştırmalarda bulunmamaları, otopsilerin fotoğraflanıyor ve videoya kaydediliyor olması nedeniyle savcıların bu görevde bulunması gerekli değildir.

123. Son olarak, savunma makamının ATK raporlarıyla ilgili ikinci bir görüş alması zor görünmektedir. Her geçen gün daha fazla davanın adli tıp raporlarına bağlı olması dikkate alındığında bu ciddi bir engel teşkil etmektedir. Uzman tarafından edinilen bilgiye göre bazı üniversitelerde bu konuda faydalı olabilecek gelişmiş laboratuvarlar bulunmaktadır.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 123: Adli Tıp ile ilgili sorunların, birliktirlikte "Adli Tıp Kurumu"nun tekeline son verilerek çözülebileceği düşünülmektedir. Türkiye'de 41 üniversitenin adli tıp anabilim dalı bulunmakta; bu birimlerin özerk üniversiteler bünyesinde bulunması, kurumsal bağımsızlık anlamında önemli bir referans olduğundan toplumun yargıya olan güvenini arttıracaktır.

C. YARGILAMA SAFHASI

1. HÂKİMLERİN TARAFSIZLIĞI

124. Yukarıda belirtildiği üzere hâkim ve savcılar arasındaki ilişki açıklığa kavuşturulmalıdır (bkz §§ 43-45). Bu özellikle yargılama safhasında gereklidir: herkese göre mahkemede her aktörün rolü tam olarak açık olmalıdır, bu bağlamda pek çok sorun söz konusudur.

125. İlk olarak, duruşma salonuna girişte, savcı ve hâkim salona aynı kapıdan girmektedirken, avukatın vatandaşın kullandığı kapıyı kullanması tarafsızlığın olmadığı izlenimini güçlendirmektedir. Bu uygulama kaldırılmalıdır.

126. Daha temelde, savcının yargılama safhasında yer almaması kabul edilebilir değildir. Gerçekten de CMK'nın 188/2. maddesine göre, sulh ceza mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz.⁴⁴

127. Asliye ceza mahkemelerindeki duruşmalarda⁴⁵, "prosedürün hızlandırılması amacıyla" iki yıl savcı bulunmayacaktır (Mayıs 2011 itibarıyla). Savcılar delillerin toplanması için esasen soruşturma safhasında yer almaktadır ki böylelikle "yargılama hızlı bir şekilde yürütülebilir".

⁴³ Bu konu yine de çelişkili görünmektedir (Bu konuyla ilgili olarak Jandarma Genel Komutanlığı, Adli Tıp Kurumu ve HSYK tarafından Uzman'ya verilen bilgiler çelişkilidir).

⁴⁴ *Sulh ceza mahkemesi*; mahkemelerle ilgili kanunun 10. maddesine göre, bu mahkemenin yargı yetkisi, üst sınırı iki yıl hapis cezası olan suçlarla ilgili davalara bakacak şekilde genişletilmiştir. Sulh ceza mahkemesinin yargı yetkisi daha öncesinde, CMK'nın uygulanmasına dair iptal edilen Kanunda sıralanan kabahatler ve bazı küçük suçlarla sınırlıydı (29. madde).

⁴⁵ *Asliye ceza mahkemesi*, diğer ceza mahkemelerinin yargı yetkisine girmeyen üst sınırı on yıl hapis cezası gerektiren suçlarla ilgili davalara bakma yetkisine sahip mahkemeler.

128. AİHM içtihatları bakımından bu durum sorunludur. *Ozerov-Rusya* kararında⁴⁶, savcının olmaması nedeniyle oybirliğiyle AİHS'nin madde 6 § 1'in ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu şartlar altında AİHM'nin Türk mevzuatının AİHS'yi ihlal ettiği kanaatine varması çok olasıdır. Dolayısıyla ilgili kanun hükmünün iptal edilmesi ve savcılarının kovuşturma yapması gerekir, dolayısıyla iddialarını sürdürmesi (veya vazgeçmesi) için duruşmada her zaman bulunması gerekmektedir.

129. Son olarak, Türk ceza adalet sisteminin en önemli sorunlarından biri, soruşturmanın eksik olması nedeniyle yargılamanın yapılamıyor olmasıdır ve bu durum normal karşılanmaktadır: delillerin toplanmamış olması ve savcı delillerin yetersiz olduğunun farkında olmasına rağmen iddianame hazırlamaktadır. Bu nedenle soruşturma safhası yargılama safhasında devam etmekte olup, eksik kalan soruşturma savcı yerine hâkim tarafından tamamlanmaktadır; bu durum da rollerin karmaşasına neden olmaktadır. Bu durum düzeltilmelidir. Avrupa Konseyinin Ceza Adalet Sisteminde Savcının Rolü konusundaki tavsiye kararına göre⁴⁷, savcının temel görevlerinden biri, bir kolcu gibi hareket etmek ve hukuki sorunlar veya yetersiz delil nedeniyle mahkemelere gönderilmemesi gereken ve mahkemelere yük olmaması gereken davaları süzgeçten geçirmektir. Bu bağlamda “iddianamenin iadesi” sorunludur ve tekrar değerlendirilmelidir.

İddianamenin İadesi

130. CMK'nın 174. maddesine göre, mahkeme tarafından, iddianamenin ve soruşturma evrakının verildiği tarihten itibaren on beş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra, eksik veya hatalı noktalar belirtilmek suretiyle; (*170 inci maddeye aykırı olarak düzenlenen*), “*suçun kesinliğine etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen*”, ön ödemeye veya uzlaşmaya tabi olan suçlarla ilgili düzenlenen iddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir. En geç 15 günün sonunda iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır.

131. Savcı, iddianamenin iadesi üzerine, kararda gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra (kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir durumun bulunmaması halinde) yeniden iddianame düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderir. Savcı iddianame kararına karşı itiraz edebilir.

132. Böyle bir usulün oluşturulması ile amaçlanan mahkemelerin soruşturması tamamlanmamış davalarla vakit kaybetmelerinin önüne geçmek olabilir; ancak böyle bir etki yaratılamamıştır. Görünen o ki Yargıtay içtihatlarının etkisiyle, hâkimler, iddianameyi iade etmek yerine eksik soruşturmayı yargılama sırasında tamamlamayı tercih etmektedirler. Bu uygulama yargılama süresini uzatmakta, kaynak israfına yol açmakta ve hâkimlerin tarafsız görünmesini tehlikeye düşürmektedir: hâkim soruşturmayı kendisi yaptığında, savcının rolünü üstlenmiş olmaktadır ve iddianameyi iade etmediğinde ise, sanığa karşı, *suçun kesinliğine etki edeceği mutlak sayılan hiç bir delilin* eksik olmadığına çöktan karar vermiş, bir tür ön karar almış izlenimi vermektedir.

133. Hâkim iddianame sürecinde hiç bir şekilde yer almamalı; kararlarını sadece savcı tarafından kendisine sunulan delillere dayanarak vermelidir. Eğer savcı suça dair ikna edici delil sunamıyor ise, hâkim sanığın beraatına karar vermelidir.

134. Bu nedenledir ki Uzman, pek çok proje ortağı tarafından önerildiği üzere, CMK'nın 174. maddesinin tekrar yürürlüğe konması yerine iptal edilmesi yönünde tavsiyede bulunmaktadır. Bu ancak hâkimlerin daha fazla soruşturma yapılmasına dair alışkanlıklarını terk etmeleri ve daha az sorgulayıcı bir yaklaşım benimsemeleri halinde anlamlı olacaktır. Bunun yanında, şüpheli ile görüşülmeden iddianame hazırlanması yasaklanmalıdır. Alman kanununda, bu bağlamda bir “olmalı kuralı” vardır. Türk kanunu da bu şekilde iyileştirilmelidir.

⁴⁶ *Ozerov-Rusya davası*, N° 64962/01, 18 Mayıs 2010.

⁴⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tavsiye kararı Rec(2000)19.

Adalet Bakanlığı, HSYKve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 130-134: Bu paragraflarda Uzman, CMK'nın 174. maddesinde düzenlenen "İddianamenin iadesi" kurumunu eleştirmekte hatta kaldırılmasını önermektedir. Yargıtay'ın içtihatlarıyla bu hükmün kısmen işlevsiz hale getirildiği doğru olsa da, yürürlüğe girdiği 1 Haziran 2005 tarihinin öncesi ve sonrası arasında soruşturmanın etkinliği açısından bu hükmün olumlu etkisi yadsınmaz. İddianamenin iadesi kurumu, mevcut haline rağmen Türk Hukukunda önemli bir gelişmedir. Bu müessesenin kaldırılması yerine etkinliğinin artırılmasına yönelik çabaların sürdürülmesi gereklidir.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 134: "İddianamenin iadesi" kurumunun kaldırılması gereğine ilişkin uzmanın önerisine tarafımızca uygun bulunmamıştır. Zira anılan kurumun kaldırılması yerine, işlerliğinin artırılarak hakimin yargılama aşamasında savcı görevi üstlenmesinin engellenmesi sağlanmalıdır. Devamı için bkz 102. Paragraftaki açıklama.

"Hükmün açıklanmasının geri bırakılması"

135. Sanığa hükmolunan ceza en fazla iki yıl hapis cezası veya para cezası ise, mahkeme hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilir (CMK Madde 231/5-14).

136. Hükmün açıklanmasının geriye bırakılması kararının verilebilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanmış olması gerekir:

- Sanık daha önceden kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış olmalıdır,
- Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurulurken yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması gerekir,
- Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir.
- Sanığın rızası alınmalıdır.

137. Hükmün açıklanması geriye bırakıldığında, sanık denetim süresine tabi tutulur. Mahkeme, sanığın, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, bir kamu kurumu ya da özel kurumda bir başka kişinin denetimi altında ücretli olarak çalışmasına, belirli yerlere gitmekten men edilmesine veya mahkemenin takdir edeceği başka yükümlülükleri yerine getirmesine karar verebilir. Ayrıca mahkeme, sanık hakkında mağdura veya kamuya verdiği zararı denetim süresince aylık taksitler halinde ödemek suretiyle tamamen gidermesi koşuluyla da hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verebilir.

138. Denetimli serbestlik süresince, kasıtlı bir suç işlenmemesi ve denetimli serbestlik tedbiriyle ilgili yükümlülüklere uyulması halinde, davanın düşmesine karar verilir. Tersine durumda eğer sanık kasten yeni bir suç işlerse veya denetimli serbestlikle ilgili yükümlülüklere aykırı davranırsa, mahkeme hükmü açıklar (hapis cezasını erteleyebilir veya cezayı alternatif yaptırımlara dönüştürebilir).

139. Bu özel uygulama yabancı ülkelerdeki farklı tedbirlerin karışımı gibi görünmektedir. Örneğin Fransız hukukunda yer alan şu sistemler karşılaştırılabilir: *ajournement du prononcé de la peine* (hükmün açıklanmasının ertelenmesi, Fransız Ceza Kanunu Madde 132-63), *dispense de peine* (yaptırımdan muaf olma, madde 132-59) *sursis simple* (ertelenmiş hüküm, Madde 132-29 & ss), *sursis avec mise à l'épreuve* (denetimli serbestlik, madde 132-40 & ss), *travail d'intérêt général* (toplum hizmeti, madde 131-8), *sanction-réparation* (tazminat kararı, madde 131-8-1), vs.

140. Sorun şudur ki farklı tedbirlerin gruplandırılması durumu belirsizleştirmektedir. Aşağıdaki örnekte görülebileceği gibi, bu prosedürün uygulamada suiistimal edilme riski de vardır: ihtiyaç tespit ziyaretlerinden birinde, duruşmanın en başında ve daha savunmasını yapmadan (sanık suçu kabul etmemiştir) sanığa hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını onaylayıp onaylamadığı sorulmuştur. Görülen o ki sanık hâkimi kızdırmak istememiş ve soruya anlamadan onay vermiştir.

141. Yapılan görüşmelerde uzmanlara, hâkimlerin davaları elden çıkarmak ve iş yükünü azaltmak maksadıyla ve de terfilerinde nitelikten çok niceliğin daha önemli olması nedeniyle en basit şekilde bu yönteme başvurdukları ifade edilmiştir.

142. Yukarıda belirtilen farklı durumları/koşulları birbirinden ayırarak usulü netleştirmek faydalı olacaktır. Özellikle de sanığın toplum hizmetiyle ilgili onayı alınması gerekliken, karardaki diğer hususları kabul etmesi ve suçunu kabul edip aleyhine üretilen delillere itiraz etme hakkından vazgeçmesi için herhangi bir sebep yoktur.

2. YARGILAMANIN DÜZENLİ BİR ŞEKİLDE GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

143. «*Bırakın herkes doğru yerde olsun, bırakın her şey doğru zamanda olsun: yargı ritüelinin düzeni budur (Que chacun soit à sa place et que chaque chose vienne en son temps: voilà l'ordre du rituel judiciaire)*»⁴⁸. İhtiyaç tespit ziyaretlerinde, bu alanda iyileştirme yapılabileceği görülmüştür: pek çok duruşmada, genel izlenim düzensizliğin hâkim olduğudur. Tarafların konuşma sırasıyla ilgili kesin bir düzen yoktur: tanıkların mahkemeye çıkma sırası her zaman mantıklı bir düzende değildir; savunma avukatı bazen tanıkların dinlendiği sırada müvekkilinin beraatını talep edebilmektedir; savunmaya son sözü sorulmamaktadır; daha önce de belirtildiği gibi, davanın başında sanığa savunma yapma fırsatı verilmeden « hükümün açıklanmasının geri bırakılmasını » kabul edip etmediği bile sorulabilmektedir.

144. Davaların belirli bir mantıksal düzen içinde görülüyor olması bu karmaşık izlenimi pekiştirmektedir: Duruşmaların ertelenmesi istisnai değil adeta bir kural haline gelmiştir ki bu durum hâkimin (ve duruşmayı izleyenlerin) davanın geneli hakkında bir bakış açısı geliştirmesini zorlaştırmaktadır. Duruşma iki veya üç ay sonra görülmek üzere her ertelendiğinde, hâkimin dava dosyasını yeniden incelemesi gerekmektedir, bu hem zaman hem enerji kaybıdır. Duruşmanın sürekliliği hâkimin, sağlam bir hüküm verebilmesi için gerekli zihinsel sürece katkıda bulunur. Delillerin “küçük dozlar” halinde sunulması (delillerin toplandıkça sunulması) hâkimin muhakeme sürecini değiştirmektedir.

145. Bu durum çok rahatsız edicidir; hâkim, savcı ve avukatların yargı ritüeliyle ilgili eğitim alması kesinlikle gereklidir: duruşma hazırlığı, tanıkların mahkemeye gelmesinin sağlanması, tanıkların sorgulanması, bilirkişi raporlarının vaktinde alınması, fazla ara vermeden duruşmaların sonlandırılması, kısaca duruşmanın iyi bir şekilde düzenlenmesi gibi konular hem meslek öncesi hem de meslek içi eğitimlerde yer almalıdır.

146. İhtiyaç tespit ziyaretlerinde izlenen duruşmalarda, iddianamenin duruşmanın başında sanıklara tam olarak okunmadığı görülmüştür: hâkim alelade bir şekilde “*sanıkların iddianameyi bildiğini*” belirtmiştir (sanıklar da teyit etmiştir), ancak sanıkların esasen ne bildiği ve anladığı belirsiz kalmıştır. Bu uygulama çekişmeli duruşma standartlarına uymamaktadır. Ayrıca, duruşmayı izleyenlerin bilgi alması gerektiği dikkate alınmamaktadır. Diğer bir deyişle, adil yargılanmanın bir parçası olan gerçek bir aleniyet söz konusu değildir: Bentham’ın dediği gibi; “*Aleniyet adaletin ruhudur, yapılan işin aleni bir şekilde yapılması o işi destekler ve uygunsuzluk yapılmamasını sağlamanın en emin yoludur. Aleniyet yargılama yaparken hâkimin kendini kontrol etmesini sağlar*”.⁴⁹

147. Son olarak, örgütlü suçlar ve terör suçlarıyla ilgili bir yorum yapmak gerekir. Bu konulardaki yargılamalarda sanık sayısının oldukça fazla olduğu gözükmemektedir (çok fazla sayıda sanık olması bu yargılamalarda olağandışı bir durum değil; hatta bazı davalarda sanık sayısı iki yüze hatta üç yüze varmaktadır). Nedeni ne olursa olsun, en mükemmel hâkimin bile kitlesel bir yargılamada bireysel adalete dayalı ve adil yargılanma hakkının güvencelerine uyarak yargılama yapması mümkün görünmemektedir. Bu tür davalar, başka ülkelerde olduğu gibi farklı şekilde ele alınmalıdır. Bu tabi ki suç örgütü ve terörün çok geniş kapsamlı bir şekilde yorumlanmasıyla da bağlantılı bir husustur (bkz 191. paragraf): genel olarak bakıldığında çok fazla sayıda kişi bir suç örgütünün üyesi olarak değerlendirilmektedir. Oysaki kişiler mümkün olduğunca bireysel olarak yargılanmalı; hakkında daha hafif suç isnat edilen kişiler ise her koşulda sorumluluğu daha fazla olan kişilerden ayrı olarak yargılanmalıdır.

⁴⁸ «*Bırakın herkes doğru yerde olsun, bırakın her şey doğru zamanda olsun : yargı ritüelinin düzeni budur*». A. Garapon, *Làne portant des reliques*, 1985. Aynı yazar için bkz.: *Bien juger, essai sur le rituel judiciaire*, 1997.

⁴⁹ Jeremy Bentham, *Draught for the organization of judicial establishments, compared with that of the National Assembly, with a comment on the same in his Works (Ulusal Meclis ile karşılaştırılmalı olarak yargı kurumlarının örgütlenme planı, aynı konuyla ilgili bir yorum da Çalışmalarında mevcuttur)* (Edinburgh 1843), Cilt. IV, 305-316.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 147: Çok sanıklı davalar, kanunda öngörülen şahsi, fiili ve hukuki irtibattan kaynaklanan ve yargı makamlarının takdirinin bir sonucudur. Hukukumuzda iki yüz hatta üç yüz sanıklı davalar bir ya da birkaçı geçmemektedir. Kamuoyunda bilinen bir davadan örtülü bir şekilde örnek verilerek genel çıkarım yapılması doğru bir yaklaşım olarak düşünülemez. Bununla birlikte, Türk hukukunda özellikle terör ve örgütlü suçlarda çok sanıklı soruşturma ve kovuşturmalar bulunmaktadır. Bu tip soruşturmaların hızlı yapılması, kovuşturmaların da süratli ve doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için personel, teknik ve fiziki imkânlar geliştirilmeli ve adil yargılanmaya uygun bir şekilde tedbirler alınmalıdır. **(Ayrıntılı değerlendirme için bkz. EK 5).**

3. SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ

148. Savcının yargılamada yer almadığı veya pasif kaldığı, savunmanın çok çekingen olduğu Türk ceza adalet sistemi tamamen sorgulayıcı bir sistem gibi işlemektedir. Ancak bu durumun değişmemesi için hiç bir neden yoktur: kanundaki hiç bir hüküm, gerçek bir adil yargılamanın koşulu olan daha çekişmeli bir sürecin geliştirilmesine engel değildir.

149. AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında güvence altına alınan adil yargılanma hakkının en önemli bileşenlerinden biri de silahların eşitliğidir; AİHM içtihatları da bunun böyle olduğunu açıkça göstermektedir. Mahkeme bu kavramın şu anlama geldiği konusunda ısrarlıdır: taraflardan her birine, karşısındaki kişiye karşı “büyük bir dezavantaj” yaratmayacak koşullar altında savunmasını yapma fırsatı verilmelidir⁵⁰. Dolayısıyla, diğer unsurlar yanında adaletin adil yönetildiği görüntüsüne önem verilmelidir.⁵¹ Bu bağlamda Türkiye'deki mevcut durum maalesef istenen düzeyde değildir. Konuyla ilgili bazı hususlar önceki bölümlerde belirtilmiştir (bkz hâkimlerin tarafsızlığı paragraf 124-129). Buna ilaveten aşağıdaki sorunların da tartışılması gerekmektedir.

Tarafların Duruşma Salonundaki Yerleri

150. Önemli sorunlardan biri de savcı ve savunma avukatının duruşma salonundaki fiziki yerleridir. Savcı duruşma salonunda yükseltilmiş bir platformda dururken, sanık ve avukatı daha düşük bir seviyeye yerleştirilmiştir. Bu durum, silahların eşitliği ilkesinin ihlali olarak değerlendirilebilir. AİHM'nin Diriöz-Türkiye kararında⁵², duruşma salonundaki oturma düzeni ile ilgili şikâyeti Madde 35 §§ 3 ve 4 kapsamında asılsız olduğu gerekçesiyle kabul edilemez bulduğu doğrudur.

151. Bu karar dikkatli bir şekilde incelenmeli ve değiştirilemez olarak nitelendirilmemelidir. Sorun sadece şekilsel değil, fakat büyük bir sorundur. Konu sadece savcının fiziksel yeri değildir; sanık, gerçekte, “menfaatlerini savunması bakımından dezavantajlı bir durumdadır”.

152. Bu doğrudur çünkü savunma avukatı müvekkilinden uzakta durmakta ve onunla özel bir iletişim kuramamaktadır. Bu bağlamda objektif bir gözlemci Türkiye'deki bir duruşma salonuna baktığında, özellikle sanıkla avukat arasındaki mesafeyi görünce şaşıracaktır; hele ki sanık tutuklu ise ve çok sayıda silahlı kolluk görevlisi tarafından çevrelenmişse bu durum daha da şaşırtıcı olacaktır. Bu şartlar altında avukat ve müvekkili arasında düzgün bir iletişim olması beklenemez.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 152: Duruşma salonunda sanık ile müdafii için öngörülen oturma düzeni savunmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini fiziken olanaksız kılmakta, bu durum ise başta silahların eşitliği ilkesi olmak üzere, adil yargılanma hakkına açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Örneğin çalışma ziyareti yapılan ülke uygulamalarında (Fransa, Hollanda gibi) duruşma salonlarının tutuklu veya tutuksuz sanık ile müdafinin özel bir iletişim kurmalarına olanak verecek şekilde düzenlenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Bu örnek düzenlemelerinin Türk Ceza Adalet Sistemine de kazandırılması gerektiği düşünülmektedir.

⁵⁰ Bkz, *Dombo Beheer B.V.-Hollanda davası*, N° 14448/88, 27 Ekim 1993.

⁵¹ *Edwards ve Lewis – Birleşik Krallık davası*, N° 39647/98, 40461/98, 22 Temmuz 2003 ve 27 Ekim 2004 tarihli Büyük Kurul kararı.

⁵² *Diriöz-Türkiye davası*, N° 38560/04, 31 Mayıs 2012, § 26. Bu kararla ilgili eleştiriler için bkz. F. KONİNG, “L'erreur de menuiserie”. Quand l'utilitarisme s'invite à la Cour européenne des droits de l'homme”, *Journal des tribunaux*, 2012, no. 6488, s. 577 ss.; C. MATRAY, “Observations (Cour européenne des droits de l'homme, 31 mai 2012)”, *Revue de jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles*, 2012, no. 28, s. 1319 ss.

153. Ayrıca, savcı ve hâkimlerin duruşma salonuna aynı kapıdan giriyor olması, avukatın da halkın kullandığı kapıyı kullanmak zorunda olması, silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiği izlenimini pekiştirmektedir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 153: Türk Ceza Adalet Sisteminin daha kritik ve önemli sorunlar var iken Raporun büyük bölümünde duruşma salonuna aynı kapıdan girme ve kürsünün yapısı gibi eleştirilere çok fazla yer verilmiştir. Ülkemizde avukatlara yönelik özel girişler oluşturulmuş, turnike kartları verilmiş ve son yapılan adliye binalarında bu uygulama başlamıştır.

154. Savunma haklarına vurgu yapılan üçüncü yargı reformu paketinin özüne uygun olarak bu yerleşik uygulamalarda değişiklik yapılması özellikle faydalı olacaktır. Savcı ve hâkimler mahkeme salonuna hiçbir surette aynı kapıdan girmemelidir.

Hukuka aykırı delil

155. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını 38/6. maddesine göre, “*Hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen bulgular delil olarak değerlendirilemez.*”. Ayrıca CMK'nın 206/2. maddesine göre, “*İsnat edilen suç, hukuka uygun olarak elde edilen her tür delil kullanılarak kanıtlanabilir*”. Son olarak, CMK'nın 289/1.i. maddesi hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanan hükmü, “*hukukun kesin ihlali*” olarak değerlendirmektedir.

156. Bu katı kurallara rağmen, uygulamada bu tür deliller dava dosyasında kalmaktadır. Aslında, CMK'nın 230/1-b maddesinde hukuka aykırı olarak elde edilen delillerin nasıl ele alınacağı düzenlenmektedir: “*Mahkûmiyet hükmünün gerekçesinde aşağıdaki hususlar gösterilir: (...) b) Delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirtilmesi; bu kapsamda dosya içerisinde bulunan ve hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin ayrıca ve açıkça gösterilmesi*”.

157. Hukuka aykırı olarak elde edilen ve dava dosyasında yer alan delillerin, dosyayı okuyan hâkimi etkileyeceği açıktır. Bu sebeple, Madde 230/1-b değiştirilmeli, müstesnalık kuralı açık bir şekilde getirilmeli ve iptal edilen belgelerin dava dosyasından çıkarılması ve ayrı bir dosyaya konulması gerekmektedir (örn. Bkz. Fransız CMK madde 174'te açıklanan usul).

4. YARGILAMA SÜRESİ

158. Uzun yargılama süreleri, Türk adaleti için kronik bir işlev bozukluğu yaratmış olup, AİHM tarafından mükerrer kararlar alınmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de 10 hatta 15 yıl süren davalar olmuştur. Bu sorunun, insan hakları bakımından hem uzun tutukluluk süreleri hem de cezasızlıkla mücadele yönünden önemli sonuçları vardır.

159. AİHM'de 3000'den fazla dosya beklemektedir.⁵³ Mahkeme 2012 yılında aldığı *Kaplan-Türkiye* kararında,⁵⁴ Türkiye aleyhine açılan yargılama süreleriyle ilgili davalar için “pilot” bir uygulama başlatmıştır. Ayrıca, AİHM, Türk hukuk sisteminde, AİHS'nin 13.maddesi kapsamında, başvurulara yargılama sona ermeden yargılama süresine itiraz edebilme olanağı veren etkili bir iç hukuk yolu bulunmadığını pek çok kez tespit etmiştir.

160. Yukarıda belirtildiği gibi, Türk ceza adalet sisteminin karşı karşıya kaldığı zorlukların en önemli nedeninin savcı ve hâkimler üzerindeki iş yükü olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. Hâkim ve savcıların aşırı iş yükü olduğu kesinlikle doğrudur. Ancak iş yükü tek açıklama olmamalıdır.

⁵³ Hem ceza hem de hukuk ve idari davalar.

⁵⁴ *Kaplan- Türkiye davası*, N° 24240/07, 20 Mart 2012 (sadece Fransızca mevcuttur): § 63 « *La répétition des violations de l'article 6 § 1 de la Convention relevée en Turquie perdure depuis plusieurs années et constitue donc un problème structurel et systémique de l'ordre juridique interne incompatible avec les articles 6 § 1 et 13 de la Convention (paragraphes 50 et 58 ci-dessus). Elle note que plusieurs centaines d'autres requêtes similaires sont pendantes devant elle. Eu égard au nombre croissant de personnes potentiellement concernées en Turquie et aux arrêts de violation qu'elle pourrait être amenée à prononcer au sujet des requêtes en question (Maria Atanasiu et autres c. Roumanie, précité, §§ 217-218), la Cour décide d'appliquer la procédure de l'arrêt pilote en l'espèce.* ».

161. İstinaf mahkemelerinin yerine tüm temyiz başvurularına bakan Yargıtay'ın iş yükü de kaygı verici düzeydedir. 26 Eylül 2004 tarih ve 5235 sayılı kanun ile (Haziran 2005'ten bu yana yürürlüktedir) Türk hukuk sistemine bölgesel istinaf mahkemeleri getirilmiştir. Kanun yürürlüğe girdikten iki yıl sonra bu mahkemelerin işlerlik kazanması öngörülmüştür. Ancak mevzuatta belirtilen tarihin üzerinden dört yıldan fazla süre geçmiş olmasına rağmen, istinaf mahkemeleri henüz çalışır durumda değildir. Bu talihsiz bir durumdur.

162. Ancak uzun dava süreleri sadece aşırı iş yükü ile açıklanamaz. Başka ülkelerdeki örneklerle karşılaştırma yapmak da zor olabilir: 2012 tarihli CEPEJ raporunda belirtildiği gibi, *farklı coğrafi, ekonomik ve hukuk düzenine sahip farklı ülkelerden elde edilecek sayısal verilerin karşılaştırılması oldukça hassas bir iştir (...). Birbirinden farklı ülkeler ve bu ülkelerin farklı sistemleri arasında bir karşılaştırma yapabilmek için, bir ülkenin diğerinden farkını açıklayabilecek her ülkenin sistemine özgü özelliklerin (farklı hukuki yapılar, mahkemelerin kuruluşu ve sistemler değerlendirmek için kullanılan istatistikî araçlar gibi) dikkate alınması gereklidir*".⁵⁵

163. Bununla beraber, dar anlamıyla insan kaynakları söz konusu olduğunda, rakamlar, Türkiye'deki durumun bazı diğer ülkelerden çok da kötü olmadığını göstermektedir. Türkiye'de yıllık kamu bütçesinden mahkemeler, adli yardım ve kovuşturmayaya ayrılan kişi başına düşen bütçe oldukça düşüktür,⁵⁶ ancak hâkim ve savcı sayısı Fransa, İspanya, İtalya veya Almanya gibi ülkelerle benzer durumdadır.⁵⁷ Dolayısıyla yargı sisteminin daha etkili olabilmesinin önündeki tek engel insan gücü eksikliği değildir.

164. Daha önce de açıklandığı gibi, sistemin yeterince esnek olmaması ve basit davalar için hızlı bir prosedüre başvurulmaması, gecikmeye neden olan diğer faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca iddianamenin tamamlanmadan mahkemeye sunulması da gecikme nedenlerinden biridir: hâkimlerin yabancı uzmanlara verdikleri bilgiye göre hâkimler zamanlarının %90'nı eksik soruşturmaları tamamlamak için kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu sadece savcının iş yükünün hâkime devredilmesi anlamına gelmemekte aynı zamanda işlerin daha da yavaşlamasına ve yargılama sürecinin çok uzamasına neden olmaktadır.

165. Daha temel olarak, davaların ele alınış şekli belirleyici bir faktördür: hemen hemen her davada, duruşmada hazır bulunması gereken kişilerin bulunmaması (sanık, tanıklar, mağdur ...), bilirkişi raporunun zamanında gelmemesi veya hâkimlerin aynı zamanda başka davalara bakıyor olması gibi çeşitli nedenlerle duruşmalar ertelenmektedir. Sonuçta duruşma birkaç hafta sonra, hatta bir kaç ay sonra kaldığı yerden başlamaktadır.

166. Mahkemeler mümkün olduğunca, bir seferde bir davaya bakmalı ve duruşmanın ertelenmesi kural değil istisna olmalıdır. Diğer ülkelerdeki uygulamalar bu şekildedir ve bunun Türkiye'de de uygulanmaması için bir sebep yoktur. Uzman; sisteme daha fazla esneklik kazandırmak ve yargılama usulünü basitleştirmek için önerilen farklı reformların uygulanmasıyla mevcut durumda iyileştirme yapılabileceği kanaatindeyiz.

167. Görevsizlikle ilgili usuller nedeniyle de gecikme yaşanmaktadır. Özellikle suçun örgütlü olup olmadığına dair bir uyuşmazlık olduğunda, dava dosyası Yüksek Mahkemeye gönderilmekte ve tutuklunun durumu incelenmeksizin aylarca beklemektedir. Yerel mahkeme görevsizlik iddiasıyla ilgili bir karar vermeyip, tahliye taleplerini Yüksek Mahkemeye göndermektedir. Tutukluların durumunun ayda en az bir defa incelenmesini zorunlu kılan kanun hükmüne rağmen, bu inceleme Yüksek Mahkemenin kararı alınana kadar yapılmamaktadır. Bu durum, bireyin yargılamanın tüm safhalarında tahliye talep etme hakkını düzenleyen AİHS'nin 5 § 4. maddesine aykırıdır. Pek çok ülkede, mahkemelerin yargılama yetkisiyle ilgili kanunların açık olması sonucunda bu gecikmeler önlenmektedir. Bu anlamda yargılama yetkisi ile ilgili kanunların tekrar incelenmesi faydalı olabilir.

⁵⁵ Avrupa yargı sistemleri (*European judicial systems*), Avrupa Adaletin Etkililiği Komisyonu (CEPEJ) Raporu için bkz: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf

⁵⁶ Kişi başına 17 Avro olan bu bütçe ile Türkiye 40 ülke arasında 35. sıradadır; Avrupada yargı sistemine harcanan kaynakların ortalama tutarı 57,4 Avrodur (bütçe taahhüdü için ortalama değer kişi başına 44,1 avrodur). CEPEJ, *ibid*.

⁵⁷ Türkiye'de, 100.000 kişi başına 5,8 savcı (Almanya 6,4, İspanya 5,2, İtalya 3,3 ve Fransa 3) ve 10,6 hâkim düşmektedir; bu rakamlar Fransa, İspanya ve İtalya ortalamalarına yakındır. CEPEJ, *ibid*.

168. Diğer önemli bir sorun da CMK 201. maddenin uygulanmasıyla ilgilidir: avukatlar duruşma sırasında doğrudan soru sorma konusunda ciddi sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorun ihtiyaç tespit ziyaretlerinde de dile getirilmiştir. Bu bağlamda hâkimler ve avukatlar için ortak bir eğitim verilmesi uygun olabilir. Ayrıca, mahkeme başkanının duruşmada geçen her ifadeyi yeniden formüle ederek dikte etmesi yerine (hem dava işlemlerini yavaşlatmakta hem de çapraz sorgulamayı önlemektedir), duruşmalar işitsel ve görsel olarak kayda alınmalıdır. Türkiye’deki uzun mesafeler ve seyahat süreleri dikkate alınarak video-konferans yöntemine geçilebilir (bu alandaki AİHM içtihatları göz önünde bulundurulmalıdır⁵⁸).

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 168: Her ne kadar hakimin duruşmada geçen her ifadeyi formüle ederek dikte ettirmesinin uygun bir yöntem olmadığı dile getirilmiş olsa da, dava dosyalarının temyiz incelemesi dosya üzerinden gerçekleştirildiğinden ifadelerin tutanağa tam olarak geçirilmesi savunma için büyük önem arz etmektedir. Duruşmalarda video-konferans yöntemine geçilmesi ve duruşmaların işitsel ve görsel olarak kayda alınması yönündeki önerilerin ülkemizdeki uygulamalarında halihazırda çok ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu uygulamalar, silahların eşitliği ve dolayısıyla adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil etmeyecek şekilde Ceza Muhakemesi Kanununun 3. Kitap I.Kısım “Delillerin Ortaya Konulması ve Tartışılması” başlıklı 4. Bölümünde öngörülen usule de uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

D. BAZI ÖZEL HUSUSLAR

1. TERÖR SUÇU VE ÖRGÜTLÜ SUÇLA MÜCADELE

169. Türkiye terör konusunda zor bir durumla karşı karşıyadır ve bu konuda ilk söylenmesi gereken; terörle etkili bir şekilde mücadele etmek ve vatandaşlarını terör suçlarından korumak bu ülkenin görevidir. Bu bağlamda AİHM’nin terör eylemlerinde “*insan haklarını açık bir şekilde hiçe sayıldığı*” vurgulamasını hatırlatmakta fayda vardır.⁵⁹

170. Ayrıca, AİHM’nin Saadi-İtalya davasında⁶⁰ hatırlattığı gibi, terörle mücadelenin pek çok önemli bireysel hak ve özgürlüğe zarar verdiği de söylenmelidir.

171. Devletler AİHS kapsamında ikili bir sorumlulukla karşı karşıya kalmaktadır: bir taraftan terörle etkili bir şekilde mücadele etmesi gerekirken; diğer taraftan terörle mücadele tedbirlerinin uygulanmasında insan haklarına saygı göstermekle yükümlüdürler.

172. Sonuçta, terörle mücadele etme yükümlülüğü, özel önleme ve kovuşturma tedbirleri alınmasını gerektirmekte veya bu tedbirlerin alınmasını meşru kılmaktadır; ancak bu tedbirlerin insan hakları hukukuna bütünüyle uygun olacak şekilde uygulanması önem arz etmektedir.

173. Dolayısıyla, Türkiye’de terörle mücadelenin merkezi bir yeri olması şaşırtıcı değildir ve bu konu ceza adaletinin işleyişi ile ilgili pek çok soruyu beraberinde getirmektedir. Bazı bilindik davalar çok eleştiri almaktadır ve Türk ceza adaletinin imajını olumsuz yönde etkilemektedir. Terör suçlarının hukuki tanımı, özel yetkili mahkemeler ve onur kırıcı uygulamaların varlığı, terörle mücadelenin ifade özgürlüğü üzerindeki etkisi gibi konular başta gelmektedir.

174. Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesinin 21 Mart 2013 tarihinde kabul ettiği bir kararda, “dördüncü yargı reformu paketinde başta terör eylemi olmak üzere oldukça geniş olan suç tanımlarının daraltılması, uzun tutukluluk sürelerinin kısaltılması ve özel yetkili mahkemelerin yetkilerinin kısıtlanması” gerektiği konusunda ısrarcı bir tutum sergilenmiştir. Söz konusu 4. yargı paketi Meclise sunulmuş ve müteakiben İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğüne ilişkin bazı Kanunlar hakkında Değişiklik öngören 6459 sayılı Kanun Nisan ayında yürürlüğe girmiştir. Amaç terörün tanımının daraltılması olmuştur ancak yukarıda açıklandığı gibi reform tüm sorunlara çözüm getirmemiştir.

⁵⁸ Bkz. *Marcello Viola- İtalya davası*, 5 Ocak 2007, §§ 23-25

⁵⁹ AİHM, *İrlanda-Birleşik Krallık*, N° 5310/71, 18 Ocak 1978, § 149.

⁶⁰ AİHM (GC), *Saadi-İtalya*, N° 37201/06, 28 Şubat 2008.

Hukuki Tanım

175. Terörün hukuki tanımı bazı belirsizlikler içermektedir ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1.,2.,3. ve 4. maddelerinde açıklanan içerik ve kapsamla ilgili çok sayıda tartışma söz konusudur. Kolluk görevlileri mevcut mevzuatın; terör suçu işleyenler, yardım ve yataklık edenler, destekleyenler gibi farklı dereceden teröre bulaşmış kişilerin aynı kapsamda değerlendirilmesi bakımından yetersiz olduğunu ifade etmektedirler. Diğer taraftan, pek çok gözlemciye göre, terörün tanımı çok geniştir ve bu sebepten bir eylemin pek çok yönden suç olarak değerlendirilme tehlikesi söz konusudur: bu gözlemcilere göre, terör ve terörist faaliyetler neredeyse her türden eylemi barındırmakta ve pek çok suç terör tanımının kapsamına girebilmektedir; herkesin şüpheli olma riski vardır; terör suçu ve örgütlü suç tanımı sınırlarının adli yargıya tabi suçları kapsayacak şekilde esnetildiği yönünde rahatsız edici bir eğilim söz konusudur.⁶¹

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 173-175: Her ülkenin kendi karakteristik özellikleri ve ait oldukları yasal sistem farklı olduğundan terörizm tanımları da farklılık arz etmektedir. Uluslararası arenada kabul gören ve her ülkenin üzerinde mutabık olduğu bir terörizm tanımı bulunmadığından, ülkemizin terör tanımının geniş olduğu değerlendirilmesi yapılmasının uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Öte yandan, Uzmanın proje ortağı kurumlara raporun taslak halini görüşe açtığı ve buna ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı 5 Temmuz 2013 tarihinde yapılan toplantıdan sonra ilave edilen dipnotun ihtiyaç analizi ile doğrudan ilgisi bulunmadığı değerlendirilmektedir. Terörle ilgili Uzmana pilot adliye ziyaretlerinde birçok somut bilgi verilmiş, ancak Uzmanın farklı bir bakış açısıyla ülke gerçekleriyle tam olarak uyumlayacak biçimde tezini ve değerlendirmelerini yaptığı görülmüştür. (**Ayrıntılı Değerlendirmeler İçin bkz. EK 7**)

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 175: Terörün hukuki tanımının belirsiz ve çok geniş olduğu yönündeki tespitler haklı ve yerindedir. İfade özgürlüğü ve insan hakları alanında sistematik bir reform yapılabilmesi için Terörle Mücadele Kanunu'nun kaldırılması gerekmektedir.

176. Bu sorun ciddi bir şekilde ele alınmalıdır; bu bağlamda hâkim ve savcıların kişisel tutumları büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan terörün hukuki tanımının yorumu oldukça geniş olabilmektedir.

177. Nisan ayında yürürlüğe giren İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğüne ilişkin bazı Kanunlar hakkında Değişiklik öngören 6459 sayılı Kanun (4. yargı paketi) terörün tanımın daraltmıştır. Bu önemli bir gelişmedir ancak yukarıda açıklandığı gibi olasılıkla yetersizdir (bkz paragraf 191).

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün değerlendirmesi:

Paragraf 175-177: Her ülkenin kendi karakteristik özellikleri ve ait oldukları yasal sistem farklı olduğundan terörizm tanımları da farklılık arz etmektedir. Uluslararası arenada kabul gören ve her ülkenin üzerinde mutabık olduğu bir terörizm tanımı bulunmadığından, ülkemizin terör tanımının geniş olduğu değerlendirilmesi yapılmasının uygun olmadığı değerlendirilmektedir.

Özel mahkemeler?

178. Türkiye'de özel davalar için ayrı mahkemelerin kurulmasının avantajlı mı dezavantajlı mı olduğu yıllardır tartışılan bir husustur. Bu konu Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin 2012 yılı raporunda da değerlendirilmiştir.⁶²

179. Bu soruya cevap vermeye çalışmadan önce, terör davalarında ceza adaletinin yapısının, 3. yargı reformu paketinin kabul edilmesiyle beraber bütünüyle bir geçiş döneminde olduğunu hatırlatmak gerekir (6352 sayılı kanun ile 2 Temmuz 2012 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 5 Temmuz 2012 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir). "Özel yetkili mahkemeler" denilen mahkemeler kaldırılmış ve yeni (bölgesel) ağır ceza mahkemeleri kurulmuştur.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 179: "Özel yetkili mahkemeler" in, 3. Yargı Paketi olarak anılan 6352 sayılı kanunla kaldırıldığı kamuoyuna açıklanmış; ancak "ellerindeki dosyalar sonuçlanıncaya kadar görevlerini sürdüreceği olan" özel yetkili ağır ceza mahkemeleri özünde kaldırılmamıştır.

⁶¹ Bu bağlamda 2011 yılında Associated Press tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Eylül 2001'den bu yana dünya çapında terörle ilgili verilen 35117 hükmün, 12 897'si Türk mahkemeleri tarafından verilmiştir; böylelikle Türkiye Çin'in de (7000 hüküm) önüne geçerek birinci sıraya oturmuştur. Bkz « *BILAN D'UNE ANNÉE INQUIÉTANTE POUR LA JUSTICE TURQUE* », Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS), April 2012 : www.iris-france.org

⁶² Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in, 10-14 Ekim 2011 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrasında hazırladığı, *Türkiye'de Adaletin İdaresi ve İnsan Haklarının korunması*, Strazburg, 10 Ocak 2012, § 90-95.

180. Ancak, devam eden davalar nihai karara bağlanana kadar özel yetkili mahkemeler çalışmaya devam edecektir. Bu mahkemeler davalarda yeni usul hükümlerini de uygulayacaklardır. Dolayısıyla bu mahkemeler bir süre daha kalmaya devam edecek, ancak gelecek davalarda tamamen kalkmış olacaklardır: geçiş döneminde davanın açıldığı tarihe bağlı olarak ikili bir sistem uygulanmış olacaktır.

181. Savcılık bürolarıyla ilgili olarak, herhangi bir geçiş dönemi öngörülmeden kaldırılmış olmaları etkili olmuştur. Özel yetkili mahkemelerin savcılık büroları tarafından yürütülen soruşturmalar, hemen yeni kurulan ağır ceza mahkemelerinin savcılık bürolarına devredilmiştir. Dolayısıyla yeni savcılar tarafından yeni davalar yeni bölgesel ceza mahkemelerine açılacaktır.

182. Yeni sistemde, soruşturma safhasında başvuru koruma tedbirleri ile ilgili kararlara bakmak üzere özgürlük hâkimleri tesis edilmiştir. Eski özel yetkili mahkemelere uygulanan bazı hükümlerin iptal edilmesi veya değiştirilmesi ise şüpheli veya sanığın usul haklarını güçlendirmiştir.

183. Bu reformdan kesin sonuçlar çıkarmak için henüz erkendir. Ziyaretlerde uluslararası uzmanlara bazı aktörler tarafından yeni mevzuatın uygulamada hiç bir şeyi değiştirmedeği söylenirken, bazıları da durumun eskisine göre daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

184. Sonuç nasıl olursa olsun, özel mahkemelerin varlık nedeni, önemli ve hassas davalara bakacak, oldukça uzmanlaşmış ve eğitilmiş hâkim ve savcılara duyulan ihtiyaçla açıklanmaktadır.

185. Daha doğrusu, bu davaların soruşturmasının zor olduğu, polis ve savcılık bakımından özel uzmanlık gerektirdiği herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak pek çoğuna göre, hâkimler için sorun farklıdır: savcı tarafından mahkemeye sunulan delile dayanarak suçla ilgili değerlendirme yapmak ve karar vermek için hâkimin özel bir uzmanlığa ihtiyacı yoktur. Aslında bunun tersi olmalıdır: hâkimin, bağımsızlığı ve tarafsızlığını bulandırabilecek içerden bir anlayışı olmaması gerekir (bunun ön koşullarından biri tabî ki hâkimin davanın soruşturması ve suç istinadından sorumlu olmamasıdır; ancak mevcut uygulama bu şekilde değildir).

186. Özel yetkili mahkeme hâkimlerinin, sadece birkaç ciddi suç türüne bakan sınırlı sayıda meslektaşıyla günlük iletişim halindeyken özel bir zihniyet geliştirebilmesi olasıdır. Bu özel durum, “düşmanın ceza hukuku” doktrininde⁶³ örneklenen “kuşatılmış kale” zihniyetini destekler niteliktedir: bu teoriye göre, ulusal güvenliğin etkili bir şekilde savunulması ve devletin, kendi varlığını sürdürmesi adına ceza usulü ve maddi hukukun geleneksel güvencelerini terk edebileceği anlamına gelmektedir. Böyle bir analiz tarafsız bir adaletin işleyişini tehlikeye sokabilir.

187. Uzmana verilen bilgilere göre bu tür bir gidişatı engellemek üzere HSYK tarafından hâkimler rotasyona tabi tutularak özel yetkili mahkemelerde çok uzun süre ile görev yapmalarını sağlanmaktadır. Bu iyi bir uygulamadır ancak ihtiyaç tespit ziyaretlerinde ifade edilenlere bakıldığında olasılıkla yeterli değildir. Bu nedenle Uzmana göre uzmanlaşma, terör suçları, narkotik veya örgütlü suçlarla ilgili davalara bakan savcı ve polisle sınırlı olmalıdır. Bu durum, davanın suç mahallinden başka bir yerdeki mahkemeye taşınması gerekli görüldüğünde davaların bölgesel mahkemelerde gruplandırılmasını engellemeyecektir (ki bu tür davalarda bu durumla sıklıkla karşılaşmaktadır): mevcut durumla tek fark hâkimlerin uzmanlaşmamış olması ve normal davalara bakmaya devam etmeleridir.⁶⁴

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün değerlendirmesi:

Paragraf 178-187: Ülkemizde terör suçları ile ilgili davalar yargı çevresi birden çok ili kapsayacak şekilde oluşturulan bölge ağır ceza mahkemelerinde görülmektedir. Bu mahkemeler istisnai mahkeme değil, ihtisas mahkemeleridir. Almanya ve Fransa başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde de Devlet güvenliği aleyhine ve anayasal devlet düzenine karşı işlenen suçlar ile terör suçlarının uzman mahkemelerce ele alındığı görülmektedir.

⁶³ Nazilerin hukuk teorisyeni Carl Schmitt tarafından ortaya atılan “dost ve düşman” ayrımı ile ilgili fikirler “Total Devlet” (Carl Schmitt, *Politische Theologie* 1922, et *Der Begriff des Politischen* 1932), “düşmanın ceza hukuku” doktrini (*Feindstrafrecht*) 1990 larda diğer bir Alman hukukçu tarafından geliştirilmiştir. Bkz. Günther Jakobs, *Eser/Hassemer/Burkhard, Die deutsche Strafrechtswissenschaft in der Jahrtausendwende*, 2002

⁶⁴ Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki Fransada terör suçları için “özel yetkili mahkemeler” yoktur: uzmanlığa sahip hukukçular sadece Paris savcıları ve soruşturma hâkimleridir. Kürsü hâkimleri profesyoneldir/meslektendir (diğer sıradan davalardaki jürilerin aksine), ancak terör konusunda uzmanlaşmış/özel yetkili değildirler.

İfade özgürlüğü

188. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Türkiye'nin terörle ilgili konularda AİHS'nin 10. maddesine uymasıyla ilgili çok sayıda içtihadı vardır.

189. Pek çok raporda, özellikle tutuklu gazeteci sayısının çok olması nedeniyle Türkiye'de basın özgürlüğü eleştirilmektedir.⁶⁵ Bu ciddi bir sorundur. Suç işlemiş herhangi bir kişi sadece gazeteci olması nedeniyle hiç bir koşulda özel muameleye tabi olmamalıdır. Ancak diğer taraftan da gazetecilik faaliyeti, bu mesleğin hiçbir şekilde suç olarak yorumlanmasına yol açacak bir adli müdahale ile engellenmemelidir. Bu bakımdan cezaevinde bulunan Türk gazetecilerin sayısı endişe vericidir. Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin yakın zamanda Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyarette söylediği gibi⁶⁶: “İfade edilenler kulağa hoş gelmeyebilir, hatta şok edici bile olabilir. Bunlar benim sözlerim değil. Bunlar Avrupa Mahkemesinin bir kararında yer alan ifadeler. Bu ilkelerin yargı uygulamalarına da yansıtılması gerekir”. Bu bakımdan durum hala düzeltilebilir; son dönemde ümit verici gelişmeler yaşadığını da belirtmek gerekir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 189: Uluslararası Basın Kurumu (IPI) ve Gazetecileri Koruma Komitesinin (CPJ) hazırladığı raporlarda, özellikle tutuklu gazeteci sayısının çok olması nedeniyle Türkiye'de basın özgürlüğünün eleştirildiği belirtilmiştir. Gazeteci oldukları iddiasıyla tutuklu buldukları belirtilen kişilerin gazetecilik faaliyetlerinden ve düşüncelerini açıklamalarından ötürü tutuklu bulunmadıkları müteaddit defalar Uzmana bildirilmiş ve hatta kesinleşmiş bazı somut dosyalardan da örnekler verilmiştir. Adalet Bakanı Sayın Sadullah ERGİN'in birçok ortamda ifade ettiği gibi, anılan tutuklu gazetecilerin birçoğu gazetecilik mesleği ile ilgisi olmayan ve adi suç olarak nitelendirilen eylemler sebebiyle tutuklanmış ya da hüküm giymiştir. Dolayısıyla bu gazetecilerin tutukluluk durumlarını düşünceleri açıklamalarına bağlamak doğru bir yaklaşım değildir.

190. Yargıtay 22 Mayıs 2012 tarihinde, iki Kürt politikacı hakkında Öcalan'a “sayın” dedikleri için verilen hapis cezasına ilişkin kararı bozmuştur⁶⁷. Mahkeme karar gerekçesinde hem Anayasaya hem de AİHS'e atıfta bulunmuş ve sözlerin ifade özgürlüğü kapsamında kaldığını öne sürerek, şüphelileri altışar ay hapis cezasına mahkûm eden Ankara mahkemesinin kararını bozmuştur.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 190: Raporda belirtilen bu husus doğru olmakla birlikte eksik bir şekilde kaleme alınmıştır. Bilindiği üzere, Yargıtay 8 ve 9. Ceza Daireleri 'sayın' ifadesi nedeniyle verilen mahkûmiyetler hakkında bozma kararı verdiği gibi Yargıtay 4. Hukuk Dairesi ile 8 ve 9. Ceza Dairelerinin ifade özgürlüğüne ilişkin özgürlükçü bir perspektifle verdiği birçok karar bulunmaktadır. Söz konusu kararlarda AİHS hükümlerine atıf yapılmakta ve AİHM içtihatlarında ortaya konulan standartlar ilke olarak benimsenmektedir.

191. Nisan 2013'te kabul edilen 4. yargı reformu paketinde, terör propagandasının darlaştırılmış tanımı ve şiddet içermeyen eylem ve ifadelerin suç sayılmaması gibi ifade özgürlüğüyle ilgili çeşitli değişiklikler içermektedir. Ancak kanun, ifade özgürlüğünü sınırlayan tüm kanun hükümlerini kapsamamaktadır. “Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden” bildiri veya açıklamalarının basılması veya yayınlanması terör suçu sayılacaktır (Terörle Mücadele Kanununun 6/2. maddesinde yapılan değişiklik). Diğer benzer bir değişiklikle, “terör propagandası” sayılan faaliyetleri suç sayan kanun hükümlerinin kapsamı sınırlandırılmıştır (Terörle Mücadele Kanunu madde 7/2 ve Türk Ceza Kanunu madde 220/8). Türk Ceza Kanununda yapılan diğer bir değişikliğe göre, “suçu ve suçluyu övenlerin” koşulların ancak “kamu düzeni için açık ve olası bir tehlike” yaratması halinde cezalandırılması öngörülmektedir. Ancak yapılan reformlarla Türk Ceza Kanununun “silahlı örgüt üyeliği” hakkındaki 314. maddesinde değişiklik yapılmamıştır. Gözlemciler göre, pek çok politik eylemci, gazeteci, sendika ve insan hakları aktivisti, terör örgütünün propagandasını yapmakla değil silahlı örgüt üyeliğiyle suçlanmaktadır. Ayrıca yeni kanun Ceza Kanununun 220/6. maddesinde değişiklik öngörmemektedir; buna göre: “Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca örgüte üye olmak suçundan dolayı cezalandırılır.” Bu bağlamda sadece bir gösteriye katılmış olmak terör örgütüne üye olma suçlaması ile sonuçlanabilir. Sonuç olarak sivil itaatsizlik, lideri olmayan protestolar gibi eylemlerin ülke istikrarının bozulmasına ilişkin komplo teorilerinin bir parçası olarak değerlendirilmesi riski her zaman için söz konusudur.

⁶⁵ *Sınır Tanımayan Muhabirler* tarafından yapılan 2012 yıllık araştırmada Türkiye basın özgürlüğü konusunda 179 ülke arasından 154. sıradadır. Cezaevindeki gazeteci sayısı bakımından ise dünya çapında birinci sıradadır.

⁶⁶ 5 Şubat 2013 tarihli konuşması

⁶⁷ <http://www.hurriyetdailynews.com/4th-judicial-package-to-see-critical-steps.aspx?pageID=238&nID=28237&NewsCatID=338>

Savunmanın Hakları

192. Terör ve örgütlü suçlarla ilgili davalarda savunmanın hakları pek çok bakımdan sınırlıdır:
- Avukata erişim 24 saat süre ile kısıtlanabilir (3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu Madde 10-b) ;
 - Telefon dinleme daha kolay bir hale getirilmiştir: acil bir durum halinde, hâkimin ön kararı alınmaksızın, savcı tarafından telefon dinleme kararı verilebilir; hâkim bu kararı daha sonra inceler; hâkim bu tedbirin süresiz olarak uzatılmasına karar verebilir (CMK madde 135/3) ;
 - Dava dosyasına erişim kısıtlanabilir vs.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 192: Terör ve örgütlü suçlarla ilgili davalarda savunmanın haklarının pek çok bakımdan sınırlandırıldığına yönelik tespitler yerinde olmakla birlikte, bu sınırlandırmalar sadece bu davalara özgü olmayıp, genel geçer bir uygulama halini almıştır. Özellikle de savunmanın duruşma esnasında söz alması güçlüğü, söz aldığı anda sözünün kesilmesi uygulamada sıklıkla karşılaşılan sorunlardandır.

193. Bazı ceza davalarının istisnalara tabi olması kendi içinde olağan bir durumdur. AİHM içtihatlarına göre, örneğin, davanın taraflarından birinin temel haklarını korumak amacıyla diğer bir tarafın dava dosyasındaki belirli belgelere erişimi kısıtlanabilir. Yine de AİHM bu türden bir kısıtlamanın istisnai olduğunun altını çizmiştir.

194. Türk sisteminin sorunu, terör suçu ve örgütlü suç tanımı sınırlarının adli yargıya tabi suçları kapsayacak şekilde esnetilmesi yönünde rahatsız edici bir eğilimin var olmasıdır.

195. 3. yargı reformu paketi ile durumda iyileşme sağlandığı doğrudur. Örneğin, terör davalarında savcının istemi ve hâkimin kararı üzerine müdafinin dava dosyasının tamamına erişiminin reddedilebilmesine izin veren kanun hükmü kaldırılmıştır: yeni sistemde Ceza Muhakemesi Kanununun 203-204. maddelerinde öngörülen genel ilkeler uygulanmaktadır. Ne var ki bu genel ilkelerin tamamıyla yeterli olduğu söylenemez (Bkz §§ 96-97).

Özel Soruşturma Teknikleri

196. Terör ve örgütlü suçla mücadele, kontrollü teslimat, elektronik izleme (telefon dinleme, gizli filme alma gibi), gizli ajana başvurulması, çevrimiçi aramalar, bilgisayar sabit disklerinin gizli olarak incelenmesi, araçlarda cihaz takibi, gizli tanıklar gibi özel soruşturma tekniklerinin kullanımında büyük bir artışa neden olmuştur. Ayrıca kolluk görevlileri mevcut mevzuatın bu bakımdan kendilerine çok sınırlı yetki verdiğinden şikâyet etmektedirler: örneğin, taslak raporla ilgili Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen yorumlarda, bu tür tekniklerin (özellikle, iletişimin izlenmesi, gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izleme) kullanılmasıyla ilgili yetkilerin genişletilmesi önerilmiştir.⁶⁸ Bu yetkinin genişletilmesi dikkatle değerlendirilmeli ve her koşulda AİHM'nin bu alandaki içtihatları göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁹

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 196: "Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yetki artırımı" önerisi yerinde bulunmamakla birlikte; raporda dile getirildiği üzere, şayet böyle bir artırım ihtiyacına karar verildiği takdirde verilecek yetkiye ilişkin sınırların, temel hak ve özgürlükler, özellikle kişisel veri, masumiyet karinesi ve savunma hakkı dikkate alınarak çizilmesi gerektiği düşünülmektedir.

197. Diğer benzer bir sorun ise "korunan" (veya gizli) tanıkların kullanılma şeklidir. Avukatların uzmanlara belirttiği üzere bu uygulama kaygı verici niteliktedir: durumun içtihatlarla göre değerlendirilmesi için henüz er kendir, ancak kanunda gizli tanık ifadelerinin hükmün verilmesinde tek gerekçe olarak kullanılmayacağı açık bir şekilde belirtilmiş olsa da, hâkimlerin bu kanun hükmünü çok dikkatsiz bir şekilde yorumladıkları görülmektedir. Bu durum dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir: Gizli tanıklar düzgün bir şekilde çapraz

⁶⁸ Özellikle CMK 135 ve TCK 140. maddelerde yapılacak değişikliklerle.

⁶⁹ Bkz: gizli tanık için, *Doorson v. Hollanda* 26 Mart 1996, *Van Mechelen & al v. Hollanda* 23 Nisan 1997, *Lüdi V. İsviçre* 15 Haziran 1992; elektronik izleme, *Leander v. İsveç* 26 Mart 1987, *Messina v. İtalya* 28 Eylül. 2000, *Uzun v. Almanya* 2 Eylül 2010; gizli soruşturmacı, *Veselov & al v. Rusya* 2 Ekim 2012.

sorgulamaya tabi tutulamamaktadır. Bunun yanında CMK'nın 47/2 maddesinin⁷⁰ uygulanması oldukça sorunlu görünmektedir. "Korunan tanık" sistemi AİHM içtihadına uygun bir şekilde kullanılmalı ve savunmanın haklarına saygı gösterilmelidir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 197: Gizli tanık uygulaması, AİHM içtihatları dikkate alınarak özenle kullanılmalı, savunmanın hakları gözetilmeli, düzgün bir çapraz sorgulamaya tabi tutulmalı, kanun hükümleri dikkatli bir şekilde yorumlanmalıdır. Bununla birlikte, somut bilgi ve istatistiğe dayanmayan "kaygı verici" gibi sıfatların kullanılması İhtiyaç Analizi Raporunun temel yaklaşımına uygun değildir.

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 197: Ceza muhakemesi hukukunda adil yargılanma ve savunma haklarının ağır şekilde ihlaline yol açan bir uygulama olan gizli tanıklık kurumu kaldırılmalıdır. Gizli tanığa, kimliğinin ortaya çıkmaması gerekçesiyle pek çok sorunun sorulamaması, tanığın verdiği bilgilerin doğruluğunun denetlenmesi imkânını savunmanın elinden almaktadır. Gizli tanıklıktan beklenen fayda, tanık koruma programının etkin bir şekilde uygulanmasıyla, savunma ve adil yargılanma hakları ihlal edilmeden sağlanabilecektir. Zira, tanığın duruşmada yüze karşı ifade vermesinin ardından korunması suretiyle de, adil yargılanma hakkı ihlal edilmeksizin aynı amaca ulaşılması mümkündür.

198. Bu bağlamda, "Tanık Koruma" konulu AB projesi faydalı olabilir⁷¹: projedeki başlıca faaliyetler, en iyi uygulamaya dair el kitaplarının hazırlanması ve bir eğitici eğitimi programının uygulanmasıdır. Ayrıca bu alanda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Rec(2005)10 no'lu tavsiye kararı ile "Terör ve diğer Ağır Suç Türleriyle Mücadelede Özel Soruşturma Tekniklerinin Kullanılmasıyla ilgili Uluslararası Konferansın" sonuçları (14-15 Mayıs 2013, Strazburg) ele alınarak bir eğitim düzenlenmesi tavsiye edilmektedir. Bu eğitimle ilgili bazı kılavuz ilkeler aşağıda sunulmuştur (bkz. Ek 2, Eğitim Kılavuzu).

2. CEZASIZLIKLA MÜCADELE

199. Son 15 yılda AİHM tarafından, Türk güvenlik güçlerinin eylemlerinden dolayı 2. ve 3. maddenin defalarca ihlal edildiği tespit edilmiştir; Mahkeme ihlal kararlarında eylemlerden sonra etkili soruşturma yapılmadığı, sonuç olarak da fiili bir cezasızlığın ortaya çıktığını vurgulamıştır (yaklaşık 300 dava, bunlardan öne çıkanlar *Aksoy*⁷² ve *Bati*⁷³ davalardır).

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 199: Son dönemde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu 09.07.2013 tarihli *Subaşı ve Çoban / Türkiye* kararında (Başvuru no: 20129/07) Mahkeme tarafından başvurucuların maruz kaldıkları şiddetin insanlık dışı muamele olduğu ve savcılık tarafından etkin soruşturma yapılmadığı gerekçeleri ile Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Yine Avrupa İnsan Mahkemesinin 16.07.2013 tarihli *Abdullah Yaşa / Türkiye* kararında (Başvuru no: 44827/08) barışçıl olmayan bir gösterinin dağıtılması amacıyla, kolluk kuvveti tarafından havaya doğru değil de, düz/yatay bir şekilde atılan biber gazı fişeğinin başvurucunun yüzüne isabet ederek yaralandığı ve savcılık tarafından etkin soruşturma yürütülmediği gerekçesi ile Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

200. 2011 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, cezasızlıkla mücadeleyle ilgili bir kılavuz rehber çıkarmıştır; bu rehberde kovuşturma (Bölüm VIII), dava işlemleri (Bölüm IX) ile mağdurların soruşturmaya katılmasına (Bölüm VII) ilişkin asgari standartlar yer almaktadır⁷⁴. Komitenin *Aksoy* grubunun davasıyla ilgili

⁷⁰ CMK Madde 47/2: "Tanıklık konusu bilgilerin Devlet sırrı niteliğini taşıması halinde; tanık, sadece mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından zâbit kâtipi dahi olmaksızın dinlenir. Hâkim veya mahkeme başkanı, daha sonra, bu tanık açıklamalarından, sadece yüklenen suççu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgileri tutanağa kaydettirir."

⁷¹ TR2010/0136,11 Tanık Koruma Kapasitelerinin Güçlendirilmesi (yararlanıcı kurumlar ve ortaklar: Emniyet Genel Müdürlüğü Tanık Koruma Dairesi, Jandarma Genel Komutanlığı, Adalet Bakanlığı)

⁷² *Aksoy- Türkiye davası*, N° 21987/93, 18 Aralık 1996, §§ 98 & ss: "bir kimsenin devlet görevlileri tarafından kendisine işkence yapıldığına dair savunulabilir bir iddiası varsa, Sözleşme'nin 13. madde bakımından 'etkili hukuk yolu' kavramı, uygun bir tazminatın ödenmesinin yanı sıra, işkenceden sorumlu olanların belirlenmesini ve cezalandırılmalarını sağlayabilen ve şikâyetçinin etkili bir biçimde katılmasını içeren bir usulle, tam ve etkili bir soruşturma yapılmasını gerektirir. Bir işkence fiilinin işlendiğine inanmak için makul nedenler bulunduğu takdirde, 'derhal ve tarafsız' bir soruşturma yapma yükümlülüğü yükleyen İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 12. maddesindeki gibi bir hükmün, bu Sözleşme'de bulunmadığı açıktır. Ancak Mahkeme'nin görüşüne göre böyle bir gereklilik, Sözleşme'nin 13. maddesindeki 'etkili hukuk yolu' kavramının içinde zımnen yer alır. Gerçekten de Türk hukukuna göre, savcılar soruşturmanın yapılması savcının görevidir. Ne var ki, *Aksoy*, savcıya açık bir şikâyette bulunmuş olsa da olmasa da, savcı başvurucunun işkenceye tabi tutulduğuna dair gözle görülebilir delilleri görmezlikten gelmiş ve herhangi bir soruşturma yapmamıştır."

⁷³ *Bati ve diğerleri- Türkiye*, 3 Haziran 2004 tarihli karar, özellikle, Mahkemenin gerekçelerini tekrar ettiği §§ 133-.

⁷⁴ CM(2011)13, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin ciddi inan hakları ihlalleriyle ilgili cezasızlığın ortadan kaldırılması kılavuzu, 30 Mart 2011.

aldığı tavsiye kararda, Türk makamlarının gösterdiği çabalar ve elde edilen sonuçlarla ilgili memnuniyet ifade edilmiştir⁷⁵.

201. Bunun yanında, sorgulama sırasında işkenceyle ilgili şikâyetlerin azalmış olması da olumlu bir gözlemdir. Sorgulamada savcının bulunması bu davranışın terk edilmesini bakımından etkili olmuştur. Ancak, şüphelinin sorgulanmasından önce polis tarafından aşırı güç kullanılması hala sorun olarak devam etmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün değerlendirmesi:

Paragraf 201: Polisin, şüphelinin sorgulanmasından önce şüpheliye karşı aşırı güç kullandığı iddiası, insan haklarına ve hukuka saygılı emniyet mensuplarını zan altında bırakan, sadece az sayıdaki bireysel yanlışlıklara dayanan ve gerçek durumu yansıtmayan bir iddiadır. Yapılan bireysel yanlışlıklarla ilgili adli ve idari olarak gerekli işlemler yapılmaktadır.

202. Benzer şekilde, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) tarafından da olumlu bir değişim yaşandığı kaydedilmiştir⁷⁶: “CPT, kolluk kuvvetleri tarafından kötü muamele uygulamasında gerek sıklık, gerek vahamet açısından son yıllarda gözlenen azalma eğiliminin devam ettiğini bildirmekten memnuniyet duymaktadır. Ziyaret sırasında polis ve jandarma karakolları ile tutukevlerinde bulunan 250’den fazla şahısla görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin büyük bir bölümü gözaltı sırasında kendilerine doğru bir şekilde davranıldığını ifade etmişlerdir. Önceden tutuklu bulunan kişiler şuan ki durumun geçmişe kıyasla çok daha iyi olduğunu söylemişlerdir. Ne var ki, heyet, özellikle tutuklama anında aşırı güç kullanımına başvurulduğu (tutuklanan kişi kontrol edildikten sonra tekmele veya yumruk atma şeklinde), ayrıca polis sorgusu sırasında tehdit veya sözlü tacizde bulunduğu şeklinde çok sayıda ifadeler de almıştır. Diyarbakır bölgesinde durum hala sorunlu görünmektedir, kötü muamele iddialarının büyük bölümü bu bölgeden alınmıştır”.

203. Bunun yanında, son yıllarda alınan pek çok AİHM kararında⁷⁷, yeni CMK’nın 2005 yılında yürürlüğe girmesinden sonra dahi Türkiye’de cezasızlık sorununun yapısal bir sorun olmaya devam ettiği teyit edilmiştir.

204. 2012 yılı raporunda Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, hala kaygı veren birçok önemli sorun olduğunun altını çizmektedir⁷⁸

- güvenlik güçlerinin yaptığı ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturma, kovuşturma ve verilen mahkûmiyet kararı sayısına dair tutarlı, güvenilebilir istatistiksel bilginin olmaması;
- ciddi insan hakları ihlalleriyle ilgili zamaşımı;
- işkence ve kötü muamele dışındaki davalarda, devlet aktörleri tarafından gerçekleştirilen ciddi insan hakları ihlallerinin soruşturulması ve kovuşturulması için idari ön izin alma gereği.

205. Nisan 2013’te Meclis tarafından kabul edilen 4. yargı reformu paketi ile bu alanda pek çok önemli gelişme kaydedildiğini vurgulamak gerekir. Yapılan değişikliklerden birine göre, eğer AİHM “etkili soruşturma yapılmamış olduğunu” tespit ederse, dava ulusal mahkemelerde tekrar açılacaktır. Ayrıca yapılan reformlar arasında, işkenceyle ilgili soruşturmalarda zamaşımının kaldırılması yönünde olumlu bir tedbir de yer almaktadır. Ancak kanunda zamaşımı, devlet görevlileri tarafından işlenen cinayetlerin soruşturmasında uygulanmaya devam etmektedir. Ayrıca, devlet memurları tarafından işlenen suçların soruşturulması için ön izin alınması gereğiyle ilgili değişikliğin Hükümet tarafından paketten çıkarılmıştır.

206. Etkili soruşturmalara ilgili eğitim için bazı kılavuz ilkeler Ek 2’de sunulmuştur.

⁷⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından alınan karar no CM/ResDH(2008)69: Sağlanan ilerleme ve devam eden sorunlar 18 Eylül 2008, 1035. Bakan Yardımcıları Toplantısı.

⁷⁶ CPT’nin 31 Mart 2011 tarihinde Türkiye’ye düzenlediği beşinci periyodik ziyaret (4-17 Haziran 2009), § 14.

⁷⁷ Bkz *Serdar Güzel-Türkiye davası*, N° 39414/06, 15 Mart 2011, § 44; *Dink-Türkiye*, N° 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, 14 Eylül 2010, § 86 & ss; *Salmanoğlu ve Polattas - Türkiye*, N° 15828/03, 17 Mart 2009, § 101; *Acar ve diğerleri-Türkiye*, N° 36088/97 ve 38417/97, 24 Mayıs 2005; *Seyfettin Acar ve diğerleri-Türkiye*, N° 30742/03, 6 Ekim 2009, §§ 31 & ss.

⁷⁸ Yukarıda belirtilen Thomas Hammarberg’in raporu § 48.

Polis Şikâyet Mekanizması

207. Halkın polise güven duyması ve herhangi bir usulsüz uygulama halinde bu uygulamanın tarafsız bir otorite tarafından inceleneceği konusunda emin olması büyük önem arz etmektedir. Bu husus en demokratik ülkelerde bile karşılaşılan bir zorluk olup, mükemmel sistem henüz bulunmuş değildir.

208. Yine de yurtdışında bazı ilginç uygulamalar vardır. Örneğin çok sayıda farklı modelin denenmesinden sonra Danimarka’da 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla “Bağımsız Polis Şikâyet Kurumu” kurulmuştur. Bu kurum polis memurları aleyhine açılan ceza davalarını soruşturmakta ve görevin suiistimal edilmesiyle ilgili şikâyetleri inceleyerek karar vermektedir. Kurum bir Konsey ve Direktörden oluşmaktadır. Konsey ise, Konseye başkanlık eden bir temyiz mahkemesi hâkimi, bir savunma avukatı, bir hukuk profesörü ve iki halk temsilcisinden oluşmaktadır. Bu yeni kurumun verimli olup olmayacağına dair tahminde bulunak için henüz erkendir; ancak tamamen şeffaf olmak adına, kurum haberleri ve yıllık raporları Danca ve İngilizce olarak internet sitesinde yayınlamaktadır ve herkes tarafından erişime açıktır.⁷⁹

209. Benzer bir “Bağımsız Polis Şikâyet Komisyonu” Birleşik Krallıkta bulunmaktadır, ancak bu kurum eleştiri almaktadır: Ocak 2013 tarihinde şüpheli bir ölümün üzerine başlatılan meclis soruşturmasında, “*polislin dürüstlüğü söz konusu olduğunda Komisyonun doğruya ulaşabilecek ne yeterli yetkiye ne de kaynağa sahip olduğu*” kanaatine varılmıştır.

210. Aynı yorumlar Türkiye için de yapılabilir. Yakın geçmişte, kolluk görevlileri hakkında yapılan şikâyetleri soruşturmak üzere İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu, Jandarma Teftiş Kurulu ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde özel birimler oluşturulmuştur. Bu bir ilerlemedir. Ancak bu birimler bağımsız olmaması nedeniyle durum yetersiz bulunmuş ve bir Polis izleme komisyonu kurulmasını teklif eden bir kanun hazırlanması gerekli görülmüştür (B.02.0.KKG/101-30/1054, tarih 05/03/2012). Teklif edilen komisyonun polis memurları tarafından işlenen suçlar veya disiplin cezası gerektiren davranışlara karşı idari birimler tarafından alınan tedbirleri merkezi olarak kayıt altına alması ve izlemesi öngörülmektedir. Bu iyi bir gelişmedir ancak kanun teklifinin 3-5. maddelerinde Komisyonun tamamen bağımsız olacağı ifade edilse de, bu komisyonun kimlerden oluşacağı, yetki ve olanakları şu açılardan tartışmalıdır: 1) üyelerinin atanma şekli 2) yürütme organının komisyon üzerindeki potansiyel etkisi ve 3) Komisyonun gerçek yetkileri ve kaynaklarına ilişkin belirsizlik. Projenin mevcut haliyle gerçekten faydalı olup olmayacağını belirlemek güçtür. Cezasızlıkla etkili bir şekilde mücadele edilmesi için ilk alınması gereken karar tabii ki devlet memurları hakkında soruşturma başlatılması için önceden izin alınması gibi uygulamaların kaldırılması olmalıdır.

Emniyet Genel Müdürlüğü’nün değerlendirmesi:

Paragraf 210: Devlet memurlarının görevleri sebebiyle işledikleri iddia olunan suçlarla ilgili izin alınması konusu 4483 sayılı Memurlar Ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanunda düzenlenmiştir. Ancak belirtilmesi gereken önemli husus kolluk görevlilerinin, görevleri sebebiyle işledikleri her suç için izin alınması zorunluluğu bulunmamakta, kanunda belirtilen ve ekte örnek olarak verilen suçlarla ilgili cumhuriyet savcısı tarafından doğrudan soruşturma yapılabilmektedir (**Ayrıntılı değerlendirme için bkz. EK 13**).

Türkiye Barolar Birliğinin değerlendirmesi:

Paragraf 210: Meclis gündeminde yer alan “Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulmasına İlişkin Kanun Tasarısı”nın dikkatlice incelenerek, oluşturulması hedeflenen “Kolluk Gözetim Komisyonu” üyelerinin idari ağırlıklı olmayıp, anılan komisyonun bağımsız karar verebilecek üniversiteler, sivil toplum kuruluşları da dâhil olmak üzere, çeşitli kurum temsilcilerinin de katılımı ile oluşması gerektiği düşünülmektedir.

Yolsuzlukla mücadele

211. Görünen o ki Türkiye’deki yolsuzlukla ilgili durum son yıllarda iyileşme göstermiştir. Türkiye’nin de 2004 yılından bu yana üyesi olduğu Yolsuzluğa karşı Ülkeler Grubu (GRECO) 2006 yılındaki Türkiye Değerlendirme Raporunda yolsuzluğun “kamu sektöründe hem merkezi hem yerel düzeyde yaygın olduğu” belirtilmişse de, bu durum artık o kadar da doğru değildir. Türkiye, Şubat 2012’de Şeffaflığın Arttırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Ulusal Stratejisini kabul etmiştir. İdari koordinasyon ve teknik

⁷⁹ http://politiklagemyndigheden.dk/media/6447/1._korr_pm_pjece_uk.pdf

destek bir Teftiş Kurulu tarafından sağlanmaktadır; kurul ayrıca diğer kurumlar tarafından tali faydalanıcı olarak yürütülen soruşturmaları koordine etmek, bu soruşturmaları başlatmak ve öncülük etmekle görevlidir.

212. Uluslararası Şeffaflık Örgütüne göre, Yolsuzluk Algılama Endeksinde Türkiye 2012 yılında 176 ülke arasından 54. sıradadır (2011 yılında ise 61. sıradaydı). Ne var ki ilgili STK'nın Ocak 2012 tarihli raporunda şöyle denilmektedir: "Sağlanan ilerlemeye rağmen, kamu sektörü, özel sektör, siyasi partiler ve ordu dâhil toplumun pek çok kesiminde küçüklü büyüklü yaygın yolsuzluk sorunlarıyla karşı karşıya kalınmaya devam edilmektedir". Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yapılan araştırmaya göre geçen yıl Türkiye'de kurum ve kuruluşlardan hizmet alan kişilerin %21'i rüşvet vermiştir.

213. Ayrıca Nisan 2013'te Ceza Kanununda yapılan bir son dakika değişikliği de kaygı verici bir husustur: bu değişikliğe göre kamu ihalesine fesat karıştırma suçu için geçerli hapis cezasında indirimde gidilmiştir (5 ila 12 yıl hapis cezası yerine 3 ila 7 yıl ceza öngörülmektedir). Bu değişiklik yolsuzluk suçu işleme potansiyeli olan kişiler için hiç de iyi bir mesaj değildir.

214. Bu bağlamda, Avrupa Konseyi tarafından yürütülen "Türkiye'de Yolsuzlukla Mücadele Uygulamalarının Güçlendirilmesi (TYSAP) adlı ortak proje 12 Haziran 2013 tarihinde Ankara'da başlamıştır. Proje AB tarafından finanse edilmiş, mesleki etik ile ilgili farkındalığın artırılması yoluyla yolsuzluğun önlenmesi amacını güden önceki projelerin devamı niteliğindedir. Bu projenin amacı bu alanda strateji geliştirilmesi, bunların koordine edilmesi ve uygulanması için gerekli beceri ve kapasitenin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesidir.

215. Yolsuzluk konularıyla ilgili eğitim için bazı kılavuz ilkeler aşağıda sunulmuştur (bkz Ek 2, eğitim modülleri için kılavuz ilkeler).

3. EĞİTİM

216. Yerleşik uygulamaları değiştirmek, en iyi uygulamaları örnek alan, uzmanlaşma odaklı ve etik içerikli ciddi bir profesyonel eğitim olmaksızın mümkün olmayacaktır. Bu ancak, Adalet Akademisinin özel olarak eğitilmiş, tam zamanlı (çoğunlukla hâkim ve savcılardan oluşacak) bir eğitici kadrosuna sahip olması, bünyesinde bir fakülte barındırması ve mahkemelerde irtibat kişilerinin olmasıyla gerçekleştirilebilir.

Meslek öncesi eğitim

217. Türk hâkim ve savcılar genellikle üniversite mezunları arasından seçilmektedir ve yeterli deneyimi edinmeden çok genç yaşta göreve başlamaktadırlar. Bu sorunlu bir durumdur ve daha önce de belirtildiği gibi işe alımın başka sektörlerden adayları da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir.

218. Meslek öncesi eğitimin yetersiz olduğu dikkate alındığında, mevcut işe alım sistemi de gerçekten tatmin edici değildir. Bu bağlamda, şuan ki meslek öncesi eğitimin çok kısa olduğu görülmektedir (26.08.2011 tarih ve 650 sayılı kanun hükmünde kararname ile eğitim süresi iki yıldan bir yıla düşürülmüştür). Eğitim temelde akademik dersler ve hukuk konferanslarından oluşmaktadır. Bunun yanında her aday için aynı şekilde düzenlenmemektedir (eğitici ve eğitim tesislerinin müsaitliğine bağlı olarak, bazı aday hâkim/savcılar, stajlarına Akademide başlamakta diğerleri ise stajlarına ilk olarak adliyede başlamaktadırlar). Böyle bir yöntem ihtiyaçları karşılayabilir nitelikte değildir.

219. İhtiyaç duyulan ise, öğrencilerin becerilerini geliştirebilecekleri, böylelikle de görevlerine yetkin bir şekilde başlamalarını sağlayacak uygulama odaklı bir eğitimdir. Böyle bir eğitimle hem temel mesleki teknikler öğrenilebilir hem de yargı sektörünün kurumsal, beşeri ve toplumsal çevresi hakkında daha geniş bir farkındalık kazanılabilir. Adaylar kendilerini de sorgulamalı, etik bir düşünce yapısı ile adaletin toplumdaki rolü ve yeri ile ilgili daha geniş bir bakış açısına sahip olmalıdırlar.

220. Eğitim mümkün olduğunda enteraktif olmalı; Akademide küçük gruplar halinde değişimli olarak, farazi

duruşma örnekleri, rol oyunları, adliyede ve yargı sektörü dışında staj gibi farklı çalışmalar yapılmalıdır. Bu konuda Türkiye Fransız modelini örnek alabilir. Bu sistemde aday hâkim ve savcılar meslek öncesi eğitimlerinin 6 ayını bir avukatlık bürosunda geçirmektedirler. Bu uygulama ile savunmanın rol ve yükümlülüklerini daha iyi anlamaları; hâkim, savcı ve avukat arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi sağlanmaktadır.

Meslek içi eğitim

221. Ağır iş yükü nedeniyle, Türkiye'deki hâkim ve savcıların bazen profesyonellik standartlarını yakalayamadıkları görülmektedir. Sistematik bir eğitimden geçmedikleri için bu durum şartıtcı değildir.

222. Modern bir hukukçunun, mevzuatla ilgili değişiklikleri takip etmesi, yeni teknolojide uzmanlaşması, görev değişikliğine uyum sağlaması, ekonomik, sosyal ve kültürel çevreden haberdar olması, insan hakları ve uluslararası hukukla ilgili bilgilerini güncellemesi gerekmektedir. Bu da sürekli bir eğitimle mümkün olabilir.

223. 2802 Sayılı Hâkimler ve savcılar Kanununun 119. Maddesine göre meslek içi eğitim hâkim ve savcılarının hak ve yükümlülüğüdür. Yine de her yıl alınması gereken asgari ders sayısı ile ilgili bir yönerge mevcut değildir. Hollanda ve Fransa gibi bazı ülkelerde hâkim ve savcılarının, yılda asgari sayıda ders almaları zorunludur. Bu türden bir yöntem Türkiye için de düşünülebilir.

224. Bu eğitim çeşitli yollarla sağlanabilir: seminer, çalıştay, stajlar vb. Eğitim Adalet Akademisinde merkezi düzeyde ve adliye binalarında organize edilebilir. Ancak yine Akademinin tam zamanlı bir eğitici kadrosu ve adliyelerde irtibat kişileri olmaz ise bu uygulama mümkün olmaz.

225. Yargı ve üniversiteler arasında daha fazla sinerji yaratılması da düşünülmelidir: Hollanda'da, "bilgi merkezleri" denilen yerlerde hâkimler, profesörler ve uzman hukukçular bir arada bilişim suçları, çevre hukuku, sağlık ve mali suçlar gibi özel konularda çalışmaktadırlar.

226. Fransa'da bölgesel eğitim koordinatörleri, Ulusal Yargı Okuluna (ENM- *École Nationale de la Magistrature*) bağlı mahkemelerde irtibat kişisi olarak görev yapmaktadırlar.

227. Son olarak, hâkim ve savcılara uygulanan sicil değerlendirme, teftiş, terfi ve disiplin sistemi bazı durumlarda engelleyici olmakta, nitelikten çok niceliğe dayanmakta ve yargılama usulleri üzerinde ters etki yapmaktadır. Bu sistem tekrar ele alınmalıdır.

228. Ayrıca belirtmek gerekir ki ceza adaletinin işleyişinin iyileştirilmesi isteniyorsa farklı tarafların davranışları da göz ardı edilmemelidir: savunmanın yargılama sürecine yetersiz seviyede katılması kısmen de olsa bazı avukatların yeterince profesyonel olmamasından kaynaklanmaktadır; benzer şekilde kolluk görevlileri için de iyi bir eğitim verilmesi çok önemlidir.

229. Avukatların Baroya kabulü için bir giriş sınavı yapılmalı⁸⁰ ve daha kapsamlı bir meslek öncesi eğitim geliştirilmelidir. Hâkim, savcı ve avukatlar için bir tür ortak meslek içi eğitim düzenlenmelidir.

230. Eğitim konusuyla ilgili Türkiye'de başka pek çok projenin yürütülmekte olduğunu belirtmek gerekir. "*Etkili ve profesyonel bir Adalet Akademisi*" adlı proje Aralık 2012'de başlatılmıştır. Alman Uluslararası Hukuk İşbirliği Vakfı tarafından finanse edilmekte ve Federal Almanya Adalet Bakanlığı ve Macaristan Hâkimler Okulu tarafından desteklenmektedir. Bu projenin bir AB/AK Ortak programı olan *Ceza adalet sisteminin etkinliğinin geliştirilmesi* projesi ile çakışan pek çok yönü vardır, çünkü her iki projede de Akademiden müfredat incelemesi, eğitim yöntemlerini değerlendirmesi ve özellikle de bir eğitici havuzu oluşturması beklenmektedir. Dolayısıyla olası tekrar veya uyuşmazlıkların önüne geçmek için iki proje arasında eşgüdüm sağlanması önemlidir.

⁸⁰ TBB tarafından giriş sınavı için hazırlık yapıldığı ve bu sınavın en kısa sürede uygulanabilmesi için gerekli tedbirlerin alındığını da belirtmek gerekir.

231. Diğer bir proje de “*Avukatlar için Hukuki ve Temel Haklar Eğitimi*” projesidir. Bu proje, Türkiye’deki İngiltere Büyükelçiliği tarafından Adalet Bakanlığı ve Türkiye Barolar Birliği ile işbirliği halinde yürütülmektedir. Yine bu farklı projeler arasında iyi bir eşgüdüm sağlanması önem arz etmektedir.

232. Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi projesinin ikinci bileşeni kapsamında farklı konularda pek çok eğitici eğitimi modülü hazırlanmaktadır: *yolsuzluk, bilişim suçları, koruma tedbirleri (arama ve el koyma, yakalama ve gözaltı, tutuklu yargılama ve adli kontrol, iletişimin denetlenmesi ve gizli soruşturma), etkili soruşturma (bilirkişi raporlarının kullanılması ve otopsi dâhil), terör suçları ve örgütlü suçlar (zel soruşturma teknikleri ve ifade özgürlüğü dâhil), adil yargılanma hakkı*. İlgili modüllerin hazırlanması için uluslararası ve ulusal uzmanların katılımıyla ilk toplantılar bu yaz döneminde düzenlenmiştir. Eğitici eğitimleri 2014 yılının ilk çeyreğinde düzenlenecektir; devamında ise tüm hâkim ve savcılar için aşamalı eğitim seminerleri verilecektir. Bu konularla ilgili eğitimlere yönelik kılavuz ilkeler aşağıda sunulmuştur (bkz Ek 2).

233. Son olarak, Türk ceza adalet sisteminin etkinliğinin geliştirilmesi ortak programına dördüncü bir bileşen eklenmiştir. Bu bileşen kapsamında avukatlar için eğitim materyalleri geliştirilecektir. Bu teşvik edici bir ilk adımdır.

SONUÇLAR

234. Bu raporda pek çok tavsiye yer almaktadır. Tavsiyelerin bazıları diğerlerine göre daha önemlidir. Bazılarının uygulanması kolay, bazıları da devrim niteliğinde ve fazla iddialı görünebilir.

235. Sonuçta ne yapılacağına karar verecek olan tabii ki Türk makamlarıdır. Türkiye'nin sorunlarını nasıl çözeceği konusunda uluslararası uzmanların fazla bir söz hakkı olamaz. Kültürel anlamda ceza adaletinin uygulanmasında yapılmak istenen değişikliklere karşı büyük bir direnç oluşabilir.

236. Ceza adalet sisteminin işleyişinde gerçekten bir iyileştirme sağlanması için güçlü bir siyasi iradeye ihtiyaç vardır. Eğer ki ilgili kurumlar belli değişikliklerin yapılmasında isteksiz davranırsa, durumda iyileşme sağlanması mümkün olmayacaktır. Bu durum, sistemin gerçek aktörleri olan hâkim ve savcılar için de geçerlidir.

237. Bir kez daha Türkiye'nin pek çok yeni ve modern kanun oluşturduğunu belirtmek gerekir; bu ümit verici bir durumdur. Diğer taraftan, bazı yerleşik tutumlar hala tatmin edici düzeyde değildir. Medyada geniş çapta yer bulan bazı davalarda alınan kararlar, büyük eleştiri almaktadır; eleştirilerin gerekçeleri de makul olarak değerlendirilebilir.

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak değerlendirmesi:

Paragraf 237: Ceza adaleti alanında pek çok yeni düzenleme yapılmıştır. Bu normların hayata geçirilmesi ve uygulanması konusu, en az yapılan düzenlemeler kadar önem arz etmektedir. Yapılan bu düzenlemelerin temel amacı, bireyin hak ve özgürlüklerini korumaktır. Burada esas olan yasaklar değil, özgürlüklerdir. Hukuk devletinin tüm kurallarının eksiksiz yerine getirilmesi, çağdaş bir demokrasinin tüm kural ve kurumlarıyla tesis edilmesi ve işlerlik kazanması açısından temel hak ve özgürlüklerin yürütülen soruşturma ve kovuşturmalarda korunması son derece önemlidir. Bu bakımdan, Rapora ilişkin genel değerlendirme bölümünde belirtilen gerekçeler sebebiyle bu bölümdeki bazı değerlendirmeler sübjektif nitelik taşımaktadır.

238. Benzer şekilde bazı teklifler ise kaygı verici niteliktedir. Özellikle de Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluyla ilgili olarak (başka ülkelere nazaran hâkim ve savcı üzerinde teftiş sistemi aracılığıyla güçlü ve doğrudan bir etkisi olmasına rağmen, bu kurul "yüksek" kurul olmamalıdır) bir siyasi parti tarafından önerilen reform sorunludur: Bu reforma göre, Kurul üyelerinin büyük çoğunluğu, artık hâkimler ve savcılar tarafından değil, Cumhurbaşkanı ve meclis çoğunluğu (yani siyasi iktidar) tarafından seçilecektir.

239. Mevcut durum Avrupa standartları ile uyumlu değildir. "Adli Atamalarla" ilgili Venedik Komisyonu raporunda (paragraf: 29) şöyle denmiştir: "*Yargı Konseyinin önemli bir bölümü veya üyelerinin çoğu yargı mensupları tarafından seçilmelidir. Yargı Konseyine demokratik meşruiyet kazandırmak için, diğer üyeler Meclis tarafından uygun hukuki vasıflara haiz kişiler arasından seçilmelidir*".

240. Benzer şekilde, aynı öneriye göre, yargının Anayasa Mahkemesine üye seçim sürecinin tamamen dışında bırakılması söz konusudur. Dokuz üye Meclis tarafından (çoğunluk tarafından) ve sekiz üye de siyasi bir aktör olan Cumhurbaşkanı tarafından seçilecektir.

241. Eğer kamuoyunun hâkimlerin bağımsızlığına güvenmesi isteniyorsa, doğru yaklaşım bu değildir.

Paragraf 238-241: Adalet Bakanlığının ayrıntılı görüşleri için bkz. EK 9.

242. Türkiye'de mahkemeler, adli yardım ve savcılık hizmetleri için tahsis edilen yıllık kamu bütçesi kişi başına 17 Avrodur ve bu da oldukça düşük bir rakamdır. Türkiye bu bütçe ile 40 ülke arasında 35. sıradadır; Avrupa'da yargı sistemine harcanan kaynakların ortalama tutarı 57,4 Avrodur (bütçe taahhüdü için ortalama değer kişi başına 44,1 avrodur)⁸¹. Bu durum tatmin edici değildir. Raporda önerilen tavsiyelerin mali yönü dikkate alınmamıştır, ancak görünen o ki bu tavsiyeleri uygulamaya geçirmek için yargıya ayrılan kaynaklar artırılması gerekecektir.

*

⁸¹ Avrupa yargı sistemleri, Avrupa Adalet Etkililiği Komisyonu (CEPEJ): http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf

243. Bir kez daha belirtmek gerekir ki Uzmanın Türk makamlarına ders verme gibi bir görevi ve niyeti yoktur. Bahse konu ihtiyaç değerlendirme raporunda yapılmak istenen mevcut durumun açık bir şekilde görülmesini sağlamak amacıyla yardımcı olmaktır; böylelikle mevcut durumda iyileşme sağlanması için uygun kararlar alınabilir.

244. Uzman, ayrıca, raporun hazırlanmasında proje ortaklarının gösterdiği sürekli, açık ve yakın işbirliği ile bilgi ve görüşlerin paylaşılması konusunda istekli davrandıkları için tüm muhataplara teşekkürlerini sunar.

ELLİ TAVSİYE

A. MEVZUATA İLİŞKİN DEĞİŞİKLİKLER

1. CEZA ADALETİ TOPLUMA AÇILMALIDIR

Adaleti insanlara daha fazla yaklaştırmak ve yargının mustarip olduğu güven eksikliğini gidermek için, vatandaşın Türk ceza adalet sistemine katılımının sağlanması ve karma mahkemelerde profesyonel hâkimlerin yanında hâkim yardımcısı (*lay assessor*) sıfatıyla sıradan vatandaşların yer alması tavsiye edilmektedir (terör, örgütlü suç veya uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı gibi bazı çok özel davalar hariç).

Benzer olarak hâkim ve savcıların işe alım süreci genişletilmeli ve yargı, dışarıdan kişilerin erişimine daha açık hale getirilebilir (avukatlar, akademisyenler ve mesleki deneyime sahip diğer kişiler...).

* TAVSİYE N°1: HÂKİM YARDIMCILIĞI MÜESSESESİ OLUŞTURULMALIDIR.

* TAVSİYE N°2: YARGI SEKTÖRÜ DIŞARIDAN KİŞİLERİN ERİŞİMİNE DAHA AÇIK HALE GETİRİLMELİDİR.

2. SİSTEM DAHA ESNEK HALE GETİRİLMELİDİR

Mahkemelerin iş yükünü hafifletmek ve gereksiz işlemlerin önüne geçmek için savcılığa takdir yetkisi verilmesi ilkesi benimsenebilir.

Benzer şekilde, yargılama safhasında, koşulların uygun olması halinde (suçun tartışma konusu olmaması, suçtan kaynaklanan zararın tazmin edilmiş olması, suçtan kaynaklanan toplumsal rahatsızlığın ortadan kalkmış olması ...) savcıya suçlamayı geri alma, hâkime de davayı reddetme olanağı verilmelidir.

Mahkemelerin iş yükünün azaltılması, yargılamaya daha fazla zaman ayrılması ve çekişmeli yargılama usulüne uyulması için basit davaların dosya üzerinden görülmesi sağlanmalıdır.

Mahkemelerin iş yükünün azaltılması ve yargılamaya daha çok zaman ayrılması için, uzlaşma usulünün kullanılması teşvik edilmeli ve herhangi bir sınırlama olmaksızın bu usulün davaya uyarlanıp uyarlanmayacağı konusunda savcıya takdir yetkisi verilmelidir.

Karar verme sürecinin daha açık bir hale kavuşturulması, masumiyet karinesine daha fazla uyulması, soruşturmanın iyileştirilmesi, zamandan tasarruf edilmesi ve mevcut kaynakların daha rasyonel bir şekilde kullanılması için, suçluluğun değerlendirildiği bölüm ile hüküm verilen bölüm arasında ayırım yapılması (Fransız hukukunda “*césure*” denilen yöntem), CMK’un 231. maddesinin değiştirilmesi ve sanığın suçu kabul ettiği durumlarda yargılama usulünün basitleştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Davaların farklı mahkemeler arasında gidip gelmesini engellemek için yargılama yetkisi ile ilgili kanunun tekrar gözden geçirilmesi tavsiye edilmektedir (örneğin, cinsel saldırı davaları, ciddi yolsuzluk davaları gibi).

Kaynakların daha iyi kullanılması ve soruşturmaların daha etkili hale getirilmesi için, polisin sorgulama yetkilerinin artırılması ve savcının polis tarafından ifadesi alınan sanıkları ancak kesinlikle gerekli olması halinde tekrar sorgulama yükümlülüğünün sınırlandırılması tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla CMK’nın 148/5 sayılı maddesi ile 5395 sayılı Kanunun 15. maddesinde değişiklik yapılmalıdır.

Benzer şekilde savcının otopsiye katılmaması tavsiye edilmektedir. Bu doğrultuda CMK madde 87/1 değiştirilmelidir.

- * TAVSİYE N° 3: SAVCIYA TAKDİR YETKİSİ VERİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 4: BELİRLİ KOŞULLARDA HÂKİME DAVAYI REDDETME YETKİSİ VERİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 5: BASİT DAVALAR DOSYA ÜZERİNDEN GÖRÜLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 6: UZLAŞMANIN KAPSAMI GENİŞLETİLMELİ VE KULLANIMI TEŞVİK EDİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 7: SUÇLULUĞUN DEĞERLENDİRİLDİĞİ BÖLÜM İLE HÜKÜM VERİLEN BÖLÜM AYRIŞTIRILMALIDIR
- * TAVSİYE N° 8: SUÇUN TARTIŞMA KONUSU OLMADIĞI DAVA İŞLEMLERİ BASİTLEŞTİRİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 9: YARGILAMA YETKİSİ İLE İLGİLİ KANUN YENİDEN DÜZENLENMELİDİR
- * TAVSİYE N° 10: CMK MADDE 148/5 ve 5395 SAYILI KANUNUN 15. MADDESİ DEĞİŞTİRİLMELİDİR.
- * TAVSİYE N° 11: CMK MADDE 87/1 DEĞİŞTİRİLMELİDİR

3. YARGILAMA DAHA ADİL OLMALIDIR

Hâkimlerin, sadece teknik kuralları uygulamak yerine kanunun ruhuna atıfta bulunmaları ve kararlarında “önce insan hakları” yaklaşımını benimsemeleri için, CMK’nın ilk maddesinin değiştirilmesi ve uluslararası hukuki sözleşmelerden doğan ceza usulünün temel ilkelerinin eklenmesi tavsiye edilmektedir.

Soruşturma ve yargılama safhaları arasında ayırım yapılmamasına bir son verilmesi, tarafsız görünme ilkesine daha fazla uyulması ve yargılamaların çekişmeli yapısına tam olarak uyulması için, hâkime iddianameyi reddetme yetkisi veren kanun hükümlerinin kaldırılması tavsiye edilmektedir. Şayet kaldırılmaz ise, savunmanın sürece dâhil edilmesini sağlayacak şekilde değişiklik yapılması tavsiye edilmektedir.

Hâkim ve savcılarının rollerindeki belirsizliğin ortadan kaldırılması, tarafsız görünme ilkesine uyulması ve yargılamaların çekişmeli yapısına tam olarak uyulması için, ceza duruşmalarında savcının bulunmamasını öngören kanun hükümlerinin iptal edilmesi tavsiye edilmektedir.

Hâkimlerin tarafsız görünmesinin iyileştirilmesi ve koruma tedbiri kararlarının daha etkili olması için, özgürlük hâkimleri kurumunun tüm ceza mahkemelerine genelleştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Hâkimin hukuka aykırı delillerden etkilenmemesi için, müstesnalık kuralı getirilmeli, kanun ihlal edilerek elde edilen her tür delilin dava dosyasından çıkarılarak ayrı bir dosyaya konulması tavsiye edilmektedir (“gayri resmi hazırlık raporları” gibi). Bu maksatla CMK madde 148 ve 230/1(b) değiştirilebilir.

Telefon dinlemenin son başvuru yolu olarak kullanılmasını sağlamak için, bu alanda daha çekişmeli bir usulün izlenmesi tavsiye edilmektedir. CMK madde 135 buna göre değiştirilebilir.

Savunma tarafının haklarına tam olarak saygı gösterilebilmesi için; sanığın, mevcut adli yardım sisteminin öngördüğü mali şartları kabul eden avukatlar arasından kendi avukatını seçmesine izin verilmesi tavsiye edilmektedir. Bunun yanında avukata ödenecek ücretin artırılması ve bu ücretin mahkûmiyet alan kişi tarafından hiç bir şekilde devlete geri ödenmemesi daha uygun olacaktır.

* **TAVSİYE N° 12:** CMK'NIN İLK MADDESİNDE CEZA USULÜNÜN TEMEL İLKELERİ YER ALMALIDIR

* **TAVSİYE N° 13:** CMK MADDE 174 İPTAL EDİLMELİ VEYA DEĞİŞTİRİLMELİDİR (İDDİANAMENİN İADESİ)

* **TAVSİYE N° 14:** DURUŞMALARDA SAVCI HER ZAMAN HAZIR BULUNMALIDIR (CMK MADDE 188-2 VE İLGİLİ GEÇİCİ HÜKÜMLER İPTAL EDİLMELİDİR)

* **TAVSİYE N° 15:** ÖZGÜRLÜK HÂKİMİ TÜM CEZA MAHKEMELERİNDE OLMALIDIR

* **TAVSİYE N° 16:** KABULEDİLEMEZ DELİLLER DAVADOSYASINDAN ÇIKARILMALIDIR

* **TAVSİYE N° 17:** TELEFON DİNLEME İÇİN DAHA ÇEKİŞMELİ BİR USULE BAŞVURULMALIDIR VE CMK MADDE 135 DEĞİŞTİRİLMELİDİR

* **TAVSİYE N° 18:** ADLİ YARDIM PROGRAMI GELİŞTİRİLMELİDİR

4. TERÖR SUÇLARI VE ÖRGÜTLÜ SUÇLARLA DAHA DEMOKRATİK BİR ŞEKİLDE MÜCADELE EDİLMELİDİR

Terör suçları ve örgütlü suçlara uygulanan küçültücü kuralların kapsamını sınırlamak ve bu kuralların sıradan yargılamalara uygulanmasını önlemek için, terör ve örgütlü suçun tanımının yorumunun daraltılması, özellikle de bir suç örgütüne üyelik bakımından daha açık hale getirilmelidir.

Terör suçu ve örgütlü suçla daha etkili bir şekilde mücadele edilmesi için, bu alanda ihtisaslaşmış polis memurları ve savcılarının olması önemlidir. Ancak bu uzmanlaşma polis ve savcı ile sınırlı tutulabilir ve bu tür davaların bu alanda uzman olmayan hâkimlere verilmesi tavsiye edilmektedir; böylelikle yargılama safhasında hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda herhangi bir şüphe doğmaz. Bu doğrultuda Terörle Mücadele Kanununun 10. maddesinde değişiklik öngörülebilir.. Bu durum yargılamaların bölgesel bazda coğrafi olarak gruplandırılması için de geçerlidir.

Tutuklu yargılamayı sınırlandırmak ve hâkimlerin tutuklamayı bir istisnadan ziyade kural ve hatta zorunlu varsayımlarının önüne geçmek için, katalog suçlarla ilgili CMK'nın 100. maddesinin 3. fıkrası iptal edilmelidir.

Dava dosyasına sınırlı erişimin yeniden istisnai bir düzenleme olması için, CMK'nın 153/2. maddesinde açıklanan kurallardan daha kati kuralların konulması tavsiye edilmektedir..

- * **TAVSİYE N° 19:** TERÖR SUÇLARI VE ÖRGÜTLÜ SUÇLARIN YASAL TANIMININ YORUMU DARALTILMALIDIR
- * **TAVSİYE N° 20:** TERÖR SUÇLARIYLA İLGİLİ DAVALAR BU ALANDA UZMANLIĞI OLMAYAN HÂKİMLERE VERİLMELİDİR
- * **TAVSİYE N° 21:** CMK MADDE 100-3 İPTAL EDİLMELİDİR
- * **TAVSİYE N° 22:** DAVA DOSYASINA ERİŞİM ANCAK İSTİSNAİ HALLERDE SINIRLANDIRILABİLİR OLMALIDIR

5. CEZASIZLIKLA DAHA ETKİLİ BİR ŞEKİLDE MÜCADELE EDİLMELİDİR

Bu alanda son zamanlarda yapılan iyileştirmeleri tamamlamak için, devlet memurları tarafından işlenen suçların soruşturulması için önceden izin alınması ile ilgili geriye kalan düzenlemeler de iptal edilmelidir.

Kamuoyunun polise karşı daha fazla güven duyması ve herhangi bir suiistimalin tarafsız bir şekilde inceleneceğine ikna edilmesi için, bu tip davaların soruşturmasından sorumlu bağımsız bir Polis Şikâyet Kurumu kurulması tavsiye edilmektedir.

- * **TAVSİYE N° 23:** DEVLET MEMURLARI TARAFINDAN İŞLENEN SUÇLARIN SORUŞTURULMASI İÇİN ÖNCEDEN İZİN ALINMASI İLE İLGİLİ KURALLAR İPTAL EDİLMELİDİR
- * **TAVSİYE N° 24:** BAĞIMSIZ BİR POLİS ŞİKAYET KURUMU KURULMALIDIR

B. İLAVE TEDBİRLER

1. CEZA ADALETİ TOPLUMA AÇILMALIDIR

Yargıyı topluma daha da yakınlaştırmak için, hâkim ve savcılarının, mesleki yaşamları boyunca geçici görevlendirme, araştırma amaçlı ücretli izin veya staj yoluyla deneyimlerini çeşitlendirmeye teşvik edilmeleri tavsiye edilmektedir.

Halkın yargı ile ilgili konularda bilgisini artırmak ve ceza adaletinin imajını daha iyi bir şekilde yansıtmak için, adliyelerde hâkim ve savcılarının yaptıkları işle ilgili bilgi verebilecekleri ve soruları cevaplandırabilecekleri “bilgilendirme günleri” düzenlenmesi tavsiye edilmektedir.

Benzer şekilde, ortaokul öğrencileri adliyelere davet edilerek, duruşmalara girmeleri sağlanmalı ve hâkim, savcı ve avukatların katılacağı bilgilendirme toplantılarında öğrencilerin ve öğretmenlerinin sorularının cevaplandırılması tavsiye edilmektedir.

- * **TAVSİYE N° 25: HÂKİM VE SAVICLARIN MESLEKİ DENEYİMLERİNİ ÇEŞİTLENDİRMELERİ TEŞVİK EDİLMELİDİR**
- * **TAVSİYE N° 26: ADLİYELERDE YILLIK OLARAK BİLGİLENDİRME GÜNLERİ DÜZENLENMELİDİR**
- * **TAVSİYE N° 27: DURUŞMALAR 16 YAŞ VE ÜSTÜ ÖĞRENCİLERİN ZİYARETİNE AÇILABİLİR.**

2. SİSTEM DAHA ETKİN HALE GETİRİLMELİDİR

Dava işlemlerinin süresini kısaltmak ve savunma haklarına daha fazla saygı gösterilmesini sağlamak için, bölgesel istinaf mahkemelerinin işleyişini düzenleyen 26 Eylül 2004 tarih ve 5235 sayılı kanunun en kısa zamanda yürürlüğe girmesi tavsiye edilmektedir.

Kararların hazırlanması, hukuki hazırlık araştırması yapılması ve idari işlerde hâkim ve savcılara yardımcı olmak üzere yeni personel alınması tavsiye edilmektedir.

Adli tıp uzmanlığının da geliştirilmesi tavsiye edilmektedir: adli tıp uzmanı sayısı artırılabilir, uzmanların seçimi ve eğitiminde iyileştirilmeye gidilebilir. Adli Tıp Kurumu, Kriminal Polis Laboratuvarı ve Jandarma Kriminal Laboratuvarı yerine birleşik tek bir merkez oluşturulabilir. Savunmanın ikinci bir bilirkişi görüşü alma imkânı kolaylaştırılması uygun olabilir.

Yargılama usullerinin kalitesini artırmak ve zamandan tasarruf etmek için, duruşmaların ertelenmesinin istisnai hale getirilmesi önemlidir. Bu amaçla bakıldığında, davaların farklı şekilde ele alınması tavsiye edilmektedir: bir seferde bir davanın yargılaması yapılmalı, diğer tedbirler yanında, duruşması yapılan davaların soruşturması durdurulmalı, mahkemeye çıkamayan tanıklar video konferans yoluyla sorgulanmalı (AİHM içtihatlarına uygun biçimde), her bir ifadenin dikte edilmesi yerine duruşmalar görsel ve işitsel olarak kaydedilmeli ve duruşma yönetimi ile ilgili özel eğitimler düzenlenmelidir.

Savcıların esas sorumluluklarını yerine getirebilmelerini sağlamak için (polis denetlenmesi, iddianamenin yazılması, duruşmada hazır bulunması ...), savcıların yargı dışı görevlerden arındırılması tavsiye edilmektedir.

- * TAVSİYE N° 28: İSTİNAF MAHKEMELERİ KANUNU YÜRÜRLÜĞE GİRMELİDİR
- * TAVSİYE N° 29: HÂKİM VE SAVCILAR İÇİN YARDIMCILAR ALINMALIDIR
- * TAVSİYE N° 30: ADLİ TIP UZMANLIĞI GELİŞTİRİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 31: BİR SEFERDE BİR DAVANIN YARGILAMASI YAPILMALIDIR
- * TAVSİYE N° 32: YARGILAMASI DEVAM EDEN DAVANIN SORUŞTURMASINA SON VERİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 33: VİDEO KONFERANS KULLANIMI GELİŞTİRİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 34: DURUŞMALAR GÖRSEL VE İŞİTSEL OLARAK KAYDEDİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 35: SAVCILAR GEREKSİZ İDARI GÖREVLERDEN ARINDIRILMALIDIR.

3. YARGILAMA DAHA ADİL OLMALIDIR

CMK'nın 160. ve 161. maddelerinin daha etkili bir şekilde uygulanabilmesi, soruşturmaların kalitesinin artırılması, savcılarının bağımsızlığının güvence altına alınması, daha genel olarak polisin daha etkili bir şekilde soruşturma yapabilmesi ve savcının da daha etkin bir şekilde denetleyebilmesi için savcılık ve polis arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi amacıyla, adli kolluk birimlerinin uzmanlaşması ve savcılık birimleriyle daha yakın profesyonel bir işbirliği içinde çalışması tavsiye edilmektedir.

Tutuklu yargılamanın sınırlandırılması için, adli kontrolün geliştirilmesi (özellikle sosyo-egitim bakımından) ve denetimli serbestlik merkezlerinin kaynaklarının artırılması tavsiye edilmektedir.

Hâkimlerin bağımsız ve tarafsız görünmesinin sağlanması ve savunma haklarına daha fazla saygı gösterilmesi için, ilgili tüm aktörler arasındaki ilişkilerin daha açık hale getirilmesi tavsiye edilmektedir: savcılarının ofisleri hâkim ofislerinden ayrılması, tercihen adliye dışına çıkarılması; adliyenin günlük yönetimi ve organizasyonundan sorumlu yetkili başsavcı olmaması; hâkim ve savcılar duruşma salonuna aynı kapıdan girmemeleri tavsiye edilmektedir. Duruşma salonunda savcılar savunma avukatlarıyla aynı seviyede oturabilir; hâkim ve savcılar avukatlarla daha yakın kişisel ve sosyal ilişki kurabilirler (örneğin: ortak bir eğitim düzenlenebilir, avukatlar aynı savcılar gibi adliye yemekhanesine girebilmelidir; hâkim, savcı, avukatlar ve akademisyenlerin bir araya gelebileceği mesleki örgütlenmeler ve ağların oluşturulması tavsiye edilmektedir ve böylelikle ceza hukuku ve diğer hukuki konuları kendi aralarında tartışabilme ve birbirlerinin pozisyonu, rol ve tutumlarını anlayabilme olanağı sağlanmış olur).

“Kitlesele yargılama” uygulaması bireysel adalet için geliştirilen adil yargılama güvencelerine uygun değildir.

- * TAVSİYE N° 36: UZMANLAŞMIŞ ADLİ KOLLUK İLE SAVCILIK ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİ GELİŞTİRİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 37: ADLİ KONTROL GELİŞTİRİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 38: SAVCILAR HÂKİMLERDEN AYRILMALI VE HÂKİM-SAVCI- AVUKAT YAKINLAŞMALIDIR
- * TAVSİYE N° 39: DURUŞMA SALONUNUN OTURMA DÜZENİ SAVUNMA AVUKATININ SANIKLA İLETİŞİME GEÇEBİLECEĞİ ŞEKİLDE DEĞİŞTİRİLMELİ VE SAVCI İLE SAVUNMA AVUKATI AYNI SEVİYEDE OLMALIDIR
- * TAVSİYE N° 40: SAVCI DURUŞMA SALONUNA HÂKİMİN GİRDİĞİ KAPIDAN GİRMEYELİDİR
- * TAVSİYEN°41: ADLİYE YÖNETİMİ BAŞSAVCIYADEĞİL BİR İDARECİYE VERİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 42: DAHA SEÇİCİ BİR SORUŞTURMA POLİTİKASI İZLENMELİ VE HAFİF SUÇLARLA SUÇLANAN KİŞİLER İLE SORUMLULUĞU DAHA FAZLA OLDUĞU İDDİA EDİLEN KİŞİLERİN YARGILAMALARI AYRI AYRI YAPILARAK “KİTLESEL YARGILAMALARA” SON VERİLMELİDİR.

C. EĞİTİM GELİŞTİRİLMELİDİR

En iyi uygulamalara odaklı, uzmanlaşma ve etik içerikli gerçek bir mesleki eğitimin tasarlanabilmesi ve bu eğitime tam olarak işlerlik kazandırılması için Adalet Akademisinin özel olarak eğitilmiş tam zamanlı personele ihtiyacı vardır.

Yeni bir meslek öncesi eğitim müfredatının hazırlanması ve yeni bir metodolojinin kullanılması; eğitim süresini iki yıldan bir yıla indiren 26.8.2011 tarih ve 650 sayılı kanun hükmünde kararnamenin iptal edilmesi tavsiye edilmektedir. Meslek içi eğitim hâkim ve savcılar için bir hak ve ödevdir. Meslek içi eğitimin her yıl içinde bir dönem zorunlu hale getirilmesi tavsiye edilmektedir.

Son olarak, hâkim ve savcılara uygulanan sicil değerlendirme, teftiş, terfi ve disiplin sistemi bazı durumlarda engelleyici olmakta, nitelikten çok niceliğe dayanmakta ve yargılama usulleri üzerinde ters etki yapmaktadır. Bu sistemin tekrar ele alınması tavsiye edilmektedir.

Avukatların Baroya kabulü için bir giriş sınavı yapılması ve meslek öncesi eğitim verilmesi uygun olacaktır.

Hâkimler, savcılar ve avukatlar için ortak bir meslek içi eğitim gereklidir.

- * TAVSİYE N° 43: ADALET AKADEMİSİNE KADROLU PERSONEL ALINMALIDIR
- * TAVSİYE N° 44: HÂKİMLER VE SAVCILARIN İKİ YILLIK MESLEK ÖNCESİ EĞİTİMİ TEKRAR GEÇERLİ KILINMALIDIR
- * TAVSİYEN°45: MESLEK ÖNCESİ EĞİTİMİ ÇİNYENİ BİR MÜFREDAT HAZIRLANMALIDIR
- * TAVSİYE N° 46: HÂKİM VE SAVCILARA YÖNELİK MESLEK İÇİ EĞİTİM İÇİN ASGARİ SÜRE BELİRLENMELİDİR.
- * TAVSİYE N° 47: MESLEK ÖNCESİ VE MESLEK İÇİ EĞİTİM METODOLOJİSİ TEKRAR ELE ALINMALIDIR
- * TAVSİYE N° 48: HÂKİM VE SAVCILAR İÇİN GEÇERLİ OLAN SİCİL DEĞERLENDİRME, TEFTİŞ, TERFİ VE DİSİPLİN SİSTEMİ TEKRAR ELE ALINMALIDIR
- * TAVSİYE N° 49: AVUKATLARIN BAROYA KABULÜ İÇİN BİR GİRİŞ SINAVI YAPILMALI VE MESLEK ÖNCESİ EĞİTİM VERİLMELİDİR
- * TAVSİYE N° 50: HÂKİM, SAVCI VE AVUKATLAR İÇİN ORTAK BİR MESLEK İÇİ EĞİTİM DÜZENLENMELİDİR

EK 1

Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Komisyonu - İç Tüzüğü için bkz:

[http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/ECCC%20Internal%20Rules%20\(Rev.8\)%20English.pdf](http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/ECCC%20Internal%20Rules%20(Rev.8)%20English.pdf)

Eğitim Kılavuzu

Bu ihtiyaç değerlendirme raporunda bahsedilen sorunlar gösteriyor ki, hâkim ve savcılarının şimdiye kadar soyut olarak alınan hukuk eğitimine ilaveten, sadece teorik ve akademik olan ve konferanslardaki soru-cevap uygulamasından ibaret olan mevcut eğitimden ziyade uygulamaya yönelik eğitime ihtiyaçları vardır.

Eğitim olabildiğince enteraktif olmalıdır: Bu amaçla, eğitim programına aşağıdaki farklı öğretim yöntemleri eklenebilir:

- alıştırılmalar, rol oyunları, model duruşma uygulamaları
- eğitimcilerin küçük gruplar halinde yıl içerisinde başka kurumlarda eğitimlere katılması
- yurtdışındaki kurumlara bireysel ve toplu çalışma ziyaretleri ve stajlar düzenlenmesi
- tartışma ve simülasyonlar
- gerçek dava örneklerinde uygulayıcılar tarafından en sık yapılan hata ve yanlışların ele alındığı vaka çalışmaları vb.

Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi ortak programının ikinci bileşeni kapsamında 300 eğitici için eğitim öngörülmektedir (bu eğitimciler hâlihazırda seçilmiştir); bu eğitimi müteakip meslek öncesi ve meslek içi eğitim programı kapsamında, tüm hâkim ve savcılar için aşamalı eğitim seminerleri düzenlenecektir.

Bu çerçevede ulusal ve uluslararası uzmanlar tarafından aşağıdaki konularda eğitim modülleri hazırlanmaktadır:

- Adil yargılanma hakkı (savunma hakları, silahların eşitliği, ifade alma, çapraz sorgu dâhil)
- Koruma tedbirleri (kolluk-savcılık ilişkisi, olay yeri incelemesi, arama ve el koyma, yakalama ve gözaltı, tutuklama ve adli kontrol, iletişimin denetlenmesi konuları)
- Etkili soruşturma (bilirkişi raporlarının kullanılması, otopsiler, devlet memurlarının soruşturmasıyla ilgili özel usuller dâhil)
- Terör suçları ve örgütlü suçlar (özel soruşturma teknikleri, ifade özgürlüğü konuları dâhil)
- Yolsuzlukla mücadele
- Bilişim suçları (ifade özgürlüğü dâhil)

Her bir eğitici eğitimi semineri 4 günlük bir program olarak tasarlanmıştır; ilaveten birinci günde eğitimcilerle eğitim becerileriyle ilgili bir eğitim verilecektir. Eğitimde, konularla ilgili hukuki ve uygulamaya yönelik bilgiler verilecek ve bu konuların hâkim ve savcılarının günlük işlerini diğer ortaklarla ilişkileri (avukatlar, kolluk görevlileri, adli tıp uzmanları vs.) bakımından nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır.

Yerel uzmanlar ve eğitimciler konularla ilgili farklı ders kitapları hazırlamaktadır. Bu pedagojik eğitim materyali eğitim modülleri çerçevesinde kullanılacak ve daha sonra hâkim ve savcılar arasında yaygınlaştırılacaktır.

Derslerin sınıflarda verilmesi öngörülmektedir ancak gerektiğinde bu materyallerin uzaktan eğitim veya e-öğrenme modüllerine dönüştürülmemesi için hiçbir neden yoktur. Diğer projelerden (IPA projeleri, HELP vb.) alınacak materyallerin kullanılması da oldukça faydalı olacaktır. Tabi ki farklı modüller arasında iyi bir koordinasyon sağlanması özellikle meslek öncesi eğitim açısından büyük önem arz etmektedir.

Devam eden sayfalarda bu konularla ilgili eğitimde takip edilecek kılavuz ilkeler, konunun geçmişi, meslek öncesi ve meslek içi eğitim bakımından mevcut durum dâhil olmak üzere kısaca sunulmuştur; ayrıca her bir derste anlatılması gereken konuların da bir listesi mevcuttur.

1) ADİL YARGILANMA HAKKI

GEÇMİŞ

Çok geniş bir konu olan adil yargılanma hakkı konusu neredeyse diğer konuların tamamını kapsamaktadır.

İdeal bir yargı dünyasında, yargılamanın tüm tarafları (kolluk, savcı, avukat, hâkim) rollerini kuvvetler ayrılığı sisteminin bir parçası olarak anlar ve adil olmayan sonuçlara kaçınılmaz olarak yol açabilecek hatalardan kaçınırlar. Daha önce de bahsedildiği gibi, Türkiye’deki mevcut durum bu değildir: her bir aktörün rolü açıklığa kavuşturulmalı ve hâkim/savcı- avukat ilişkisi değiştirilmeli ve davalar daha farklı bir şekilde ele alınmalıdır vs. Bu bağlamda, devam eden yasal reformlar ve yeni mesleki teknikler yanında, hâkimleri savcılar, polis memurları ve savunma avukatlarının konuya etik açıdan yaklaşmaları ve adaletin adil bir şekilde uygulanması için ne gerektiği üzerinde daha derin bir anlayış kazanmaları böylelikle de kendi kişisel ve mesleki kimliklerini oluşturmaları gerekmektedir.

Kanunda yer alan hiç bir madde daha çekişmeli bir yargı sisteminin geliştirilmesi önünde engel değildir.

MEVCUT EĞİTİM PROGRAMI

Meslek öncesi eğitimde, AİHM ve ceza hukuku ve usulüyle ilgili genel konferansların dışında, ders programında ceza adaletiyle ilgili şu birkaç ders yer almaktadır:

- *Türk ceza kanunu çerçevesinde yargılama ilkeleri ve uygulaması (8 saat)*
- *Ceza davalarında dava yönetimi ve uygulaması (12 saat)*
- *Sorgulama teknikleri (8 saat)*
- *Yargı etiği ve mesleki kimlik (8 saat)*

Meslek içi eğitimde ise 2013 programında birkaç seminer yer almaktadır:

- *“AİHS ve AİHM içtihatları bakımından adil yargılanma hakkı” (3 gün, 100 katılımcı)*
- *“Çapraz sorgu” (2 gün, 60 katılımcı)*

Yakın zamanda AİHM içtihatlarıyla ilgili bir kitap 15 000 kopya olarak basılmış ve Türkiye’deki tüm hâkim ve savcılara dağıtılmıştır. AİHS perspektifinden Anayasadaki temel hakları ele alan yeni bir kitap hazırlanmaktadır.

KILAVUZ İLKELER

Eğitimde, özellikle de çeşitli aktörler arasındaki ilişki bakımından en iyi uygulamalar, uzmanlaşma ve etikle ilgili konular da ele alınmalıdır. Bu bağlamda hâkim, savcı ve avukatlar için ortak oturumlar düzenlenmelidir.

Eğitim sadece hukuki konularla sınırlı olmamalı, özellikle ifade alma konusunda psikolojik bir yaklaşım da katılmalıdır. Duruşma modellemeleri veya rol oynama daha fazla olmalıdır. Silahların eşitliği ve hâkimlerin tarafsızlığı güçlendirilmelidir: öğrencilerin bir duruşmanın nasıl yürütüldüğü, duruşmaya nasıl hazırlandığı, tanıkların duruşmada hazır bulunması, soru sorulması, bilirkişi raporlarının zamanında alınması, fazla ara vermeden davaların kapatılması, çapraz sorgunun düzgün bir şekilde yapılması konularında bilgileri olmalıdır.

İlk hedef, hâkim ve savcılarının AİHS ve AİHM içtihatları hakkındaki bilgilerinin artırılması ve AİHS’nin ulusal hukuk ve uygulaması ile nasıl etkileştiğini daha iyi anlamalarını sağlamak olmalıdır. Bu amaçla, ders kapsamında özellikle aşağıda yer alan içeriğe yönelik konular yer alacaktır:

- AİHS’nin 6. maddesi çerçevesinde adil yargılanma hakkının çeşitli unsurları (çekişmeli usul ve silahların eşitliği; kendi aleyhine tanıklığın yasaklanması ve sessiz kalma/susma hakkı; masumiyet karinesi; duruşmaya fiziksel olarak ve etkili biçimde iştirak hakkı; makul sürede yargılanma; isnat edilen suç hakkında bilgilendirilme hakkı; savunmanın hazırlanması için yeterli süre ve imkân hakkı; tanıkları sorgulama ve karşı sorgulama hakkı);
- İnsan haklarını garantörleri olarak kolluğun (soruşturma sırasında), hâkim, savcı ve savunma avukatlarının rol ve görevleri
- Ulusal mevzuat ve uygulamasının uluslararası standartlar ile uygunluğu
İlaveten, HELP programının kendi kendine eğitim dokümanı olan “*adil yargılanma*” dokümanı gibi başka projelerden elde edilecek materyaller de kullanılacaktır.

2) KORUMA TEDBİRLERİ

GEÇMİŞ

Daha önce de belirtildiği gibi, ceza usulü alanındaki Türk mevzuatı diğer demokratik hukuk sistemleriyle aynı düzeydedir. Benzer şekilde kolluk kurumları, savcı ve hâkim ilişkisi ve yetki ve sorumlulukların paylaşımı da iyi tanımlanmıştır. Ancak her bir olayda günlük uygulamanın bu hukuki prensipleri yansıtmadığı görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında kolluğun çalışmalarının savcı tarafından kontrol edilmesi etkili olmaktan uzakta da çok teorik kalmaktadır ki bu durum soruşturmanın her aşamasını etkilemektedir (olay yeri inceleme, arama ve el koyma, yakalama, gözaltı vs.).

Tutuklu yargılamayla ilgili olarak son istatistiklere göre, çok sayıda yasal reformdan sonra durumda iyileşme sağlanmışsa da, başta kararların gerekçelendirilmesi olmak üzere ve “katalog suçlar” söz konusu olduğunda halen sorunlar mevcuttur.

Herhangi bir kısıtlama olmaksızın uygulanabilir olmasına rağmen adli kontrol halen önemsiz bir role sahiptir ve karakola periyodik olarak yapılan raporlamada yer aldığı da nadiren görülmektedir.

MEVCUT EĞİTİM PROGRAMI

Meslek öncesi eğitimde ders programında temel olarak ceza hukuku ve usulüyle ilgili genel konferanslar yer almaktadır. İlaveten ilgili konularda şu dersler verilmektedir:

- “Soruşturma usulü ve uygulaması” (8 saat)
- “Sorgu tekniği” (8 saat)

Meslek içi eğitim de ise, 2013 programında birkaç seminer öngörülmüştür:

- “Koruma tedbirleri” (3 gün, 100 katılımcı)
- “Etkili soruşturma yöntemleri”, (Her biri 2 şer gün 4 seminer, 4x100 katılımcı)

KILAVUZ İLKELER

Kolluk tarafından yürütülen görevlerin savcı tarafından gerçekten bir denetime tabi olması ve mesleki işbirliği ve görev ve uzmanlığın paylaşımı güçlendirilmelidir. Bu amaçla hâkim, savcı, polis memurları ve savunma avukatları için ortak eğitimler düzenlenmelidir.

Eğitim farklı aktörlere kapsamlı bilgiler sağlamalı ve sorgulama tekniklerinin hukukun üstünlüğü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin gerek kıldığı ilkelere bağlı kalınarak etkili bir şekilde kullanılmasının sağlanması konusunda yardımcı olmalıdır: bu aktörlerin tamamı, koruma tedbirlerinin olasılıkla ve büyük olasılıkla masum bir kişinin haklarına tecavüz anlamına geleceğini; bir taraftan etkili kovuşturmanın gereklilikleri ile diğer taraftan AIHS anlamında masumiyet karinesinin korunması arasındaki dengenin kurulması ve muhafaza edilmesinin hayati önem arz ettiğini akılda tutmalıdır.

Diğer modüllerle eşgüdüm sağlanması bu eğitimde özellikle önemlidir; çünkü koruma tedbirleri ile ilgili pek çok konu diğer modüllerle ortaktır (adil yargılama, etkili soruşturma, terör suçları ve örgütlü suçlar, bilişim suçları vs.).

Ayrıca eğitim sadece yasal konularla sınırlı kalmamalı, en iyi uygulamalar, uzmanlaşma ve etik bakımdan konular da yer almalıdır. Benzer şekilde, ifade alma konusunda psikolojik yaklaşım da eğitime dâhil edilmelidir.

Olay yeri incelemeye ilgili yasal ve uygulamaya ilişkin konular için de aynı yaklaşım benimsenmelidir.

Polisin yaptığı işin savcı tarafından izlenmesiyle ilgili olarak eğitimciler, başta Avrupa insan hakları standartları ulusal usul mevzuatın incelenmesi olmak üzere hata ve yanlışların yapıldığı gerçek davalarla ilgili alıştırma ve tartışmalara yer vermelidir. Bu bağlamda aşağıdaki konular yer alacaktır:

- Soruşturmanın etkinliği bakımından adli kolluk-savcılık ilişkisi
- Adli kolluk-savcılık arasındaki iletişim sorunları, bilgi akışı
- Adli kolluk tarafından dosya hazırlığıyla ilgili kurallar
- Savcı ve adli kolluk tarafından verilen talimat kuralları (yetki çakışması)
- Askeri birimlerle ilişkiler
- Adli kolluk birimlerinin eğitimi, denetimi, birimler arasında iletişim ve haberleşme
- UYAP sisteminin anlatılması
- Disiplin işlemleri
- Demokratik bir toplumda polisin rolü

Arama ve el koymayla ilgili olarak, eğitimde şunlar hedeflenecektir:

- Geçerli hukuk ilkelerinin belirlenmesi (doğruluk, oransallık, insan onuru, mahremiyet, maddi gerçeklerin aranması)
- Ulusal içtihat ve AİHM içtihadı, BM sözleşmeleri ve daha dar kapsamlı mevzuatlar (yönetmelikler, genelgeler vs.) gibi farklı ulusal ve uluslararası hukuki araçların çalışılması
- Kolluk kurumları tarafından “makul olmayan gerekçelerle yapılan başvuruların” tespit edilmesi ve vatandaşların bunlara karşı korunması için becerilerin geliştirilmesi
- Arama ve el koymanın uygulanması için fiziki şartların incelenmesi (yer ve zaman, vücut araması, araç araması, ev araması, bilgisayarda arama, kamuya açık yerlerde, havalimanlarında, cezaevlerinde, askeri bölgelerde arama, avukatlar, askeri personel ve diplomatlar gibi özel şartlara tabi kişiler ...)
- Adli kontrol ve hukuka aykırı aramanın sonuçlarının açıklanması (delilin kabul edilebilirliği, disiplin kontrolü, Türk Ceza Kanununun 120. ve 257. maddeleri, tazminat yükümlülüğü).

Benzer şekilde, yakalama ve gözaltıyla ilgili olarak, eğitimde katılımcılara, özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilere muameleyle ilgili en önemli uluslararası hukuki standartlar anlatılacak ve içtihatlar da dâhil olmak üzere farklı ulusal ve uluslararası hukuki araçlar (Türk mahkemeleri ve AİHM, BM araçları) ile daha dar kapsamlı mevzuatlar (yönetmelikler, genelgeler vs.) çalışılacaktır. Ders içeriğinde özellikle şu konular ele alınacaktır:

- yakalama gerekçesi
- yakalama
- yakalama emrinin infazı
- gözaltı (şartları, süresi, gözaltındaki kişinin hakları ...)

Tutuklu yargılama ve adli kontrolle ilgili olarak, eğitici; diğer Avrupa ülkelerindeki uygulamalardan örnekler vererek tutuklu yargılama gerekçeleri ve alternatif tedbirler üzerinde duracaktır. HELP programı kapsamındaki “*tutuklu yargılamaya alternatif tedbirler*” adlı uzaktan eğitim kursu gibi diğer projelerden alınacak materyaller bu bağlamda kesinlikle faydalı olacaktır.

3) ETKİLİ SORUŞTURMA

GEÇMİŞ

Daha önce de belirtildiği üzere, AİHM son 15 yıl içinde Türk güvenlik güçlerinin eylemlerinden dolayı AİHS'nin 2. ve 3. maddelerinin defalarca ihlal edildiğini tespit etmiş ve müteakiben etkili soruşturma yapılmadığı ve bunun da fiili cezasızlıkla sonuçlandığına dikkat çekmiştir.

Başta bu yıl meclis tarafından kabul edilen 4. yargı reformu paketi olmak üzere bu alanda pek çok önemli iyileştirmeler yapılmasına rağmen, özellikle adli tıp konuları ve devlet memurları tarafından işlenen suçların soruşturmasının özel izne tabi olması gibi konularda hala iyileştirmeye ihtiyaç vardır.

MEVCUT EĞİTİM

Meslek öncesi eğitimde Adalet Akademisinin müfredatı ceza hukuku ve usulüyle ilgili genel konferanslardan oluşmaktadır. Ek olarak, konuya ilişkin aşağıdaki dersler yer almaktadır:

- “Adli tıp ve uygulaması” (8 saat)
- “Adli tıp bilimi” (8 saat)

Meslek içi eğitimle ilgili olarak, 2013 programında konuyla ilgili bir seminer bulunmaktadır:

- “Etkili soruşturma yöntemleri”, (Her biri 2 şer günlük 4 seminer, 4x100 katılımcı)

KILAVUZ İLKELER

Eğitimde konularla ilgili hukuki ve uygulamaya yönelik bilgiler verilmeli ve bu konuların hâkim ve savcılarının günlük işleri ile adli kolluk ve adli tıp uzmanları ile ilişkilerini nasıl etkilediği üzerinde yoğunlaşmalıdır.

Eğitim kapsamında aşağıdaki konular yer alacaktır:

- Soruşturma ilkeleri: işkence ve kötü muamele yasağı, içtihatlar ile ulusal ve uluslararası hukuki araçlar (Türk mahkemeleri ve AİHS, BM araçları, İstanbul ve Minnesota Protokolü), soruşturmanın savcı tarafından resen başlatılması, bağımsız ve tarafsız soruşturma, şeffaflık ve mağdurun soruşturmaya katılması, en yaygın cezasızlık örnekleri;
- Farklı olay türleri: şiddet içeren ölüm, gözaltında işkence ve yaralama, halk gösterilerinde kolluk görevlileri tarafından aşırı güç kullanımı vb.;
- Adli tıp: farklı ölü muayene türleri, otopsinin yürütülmesine ilişkin kurallar, adli tıp raporlarının hazırlanması ve değerlendirme yöntemi, uygulamayla ilgili zorluklar;
- Ulusal mevzuatta usul kanunu/soruşturma tedbirleri.

Eğitim temelde savcı ve hâkimler için tasarlanmıştır, ancak meslek öncesi ve meslek içi eğitimlerde adli tıp uzmanları, kolluk görevlileri için de kullanılabilir. Yine farklı aktörler için ortak oturumlar düzenlenmelidir.

Bu alanda diğer eğitim modülleriyle eşgüdüm sağlanması özellikle önemlidir; çünkü kolluk görevlileri tarafından işlenen kötü muamele suçlarının etkili soruşturmasıyla ilgili pek çok konu diğer modüllerle ortaktır (koruma tedbirleri, adil yargılanma, terör suçları ve örgütlü suçlar ...).

HELP programında yer alan kendi kendine eğitim dokümanı “*arama ve delil toplama*” gibi pedagojik materyallerin kullanımı kesinlikle faydalı olacaktır.

4) TERÖR SUÇLARI VE ÖRGÜTLÜ SUÇLAR

GEÇMİŞ

Türkiye terör konusunda büyük zorluklar yaşamaktadır ve bu konunun merkezi bir yer teşkil etmesi ve ceza adaletinin işleyişiyle ilgili pek çok soruyu akla getirmesi de şaşırtıcı bir durum değildir. Hâkim ve savcıların terörle etkili bir şekilde mücadele ederken hukukun üstünlüğü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde öngörülen kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmalarının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu konuyla ilgili her tür eğitimde konunun insan hakları boyutuna da yer verilmelidir (ifade özgürlüğü, özel hayata saygı vs.).

Bir hâkim veya savcı mesleğe başladığı ilk günden itibaren özellikle de Türkiye'nin güney doğu bölgesinde çalışıyorsa örgütlü suç ve terör vakalarıyla ilgili davalara bakmak zorunda kalmaktadır. Diğer taraftan, normal şartlarda savcı ve hâkimler özel yetkili bir mahkemeye atanmadan önce en az 5 yıl mesleki deneyime sahip olmak zorundadır; hâkim ve savcılarının tamamı bu tür mahkemelerde hiç görev yapmayabilir. Dolayısıyla eğitim buna göre düzenlenmelidir; aday hâkim ve savcılar için temel bir kurs ve deneyimli hâkim-savcılar için ileri düzeyde bir kurs verilmelidir.

Kontrollü teslimat, elektronik izleme (telefon dinleme, gizli olarak filme alma vs.), gizli ajana başvurulması, çevrimiçi aramalar, bilgisayar sabit disklerinin gizli bir şekilde incelenmesi, araçlarda cihaz takibi, gizli tanıklar gibi özel soruşturma tekniklerinin kullanımıyla ilgili özel bir eğitime ihtiyaç vardır.

Bu alanda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Rec(2005)10 no'lu tavsiye kararı ile "Terör ve diğer Ağır Suç Türleriyle Mücadelede Özel Soruşturma Tekniklerinin Kullanılmasıyla ilgili Uluslararası Konferansın" sonuçları (14-15 Mayıs 2013, Strazburg) eğitim için iyi bir başlangıç oluşturabilir.

MEVCUT EĞİTİM

Meslek öncesi eğitimde ceza kanunu ve usulüyle ilgili genel konferanslar dışında ders programında sadece aşağıdaki ders bulunmaktadır:

- "Terör suçu ve uygulama" (8 saat)

Meslek içi eğitimde ise, 2013 programında aşağıdaki başlıklar altında bir dizi seminer yer almaktadır:

- "Terör ve terörle mücadele nedeniyle doğan zararların tazminiyle ilgili kanunun uygulanması" (1 gün, 30 katılımcı)
- "Örgütlü suçların soruşturması" (özel soruşturma teknikleri, AİHS, terör örgütleri ...)
- (2 gün, 100 katılımcı)
- "Etkili soruşturma yöntemleri", (4 x 2 gün, 4x100 katılımcı)

KILAVUZ İLKELER

Hâkim ve savcılar için verilen temel dersin amacı öğrencilere Türkiye'de ve yurtdışında terör, terörist ve diğer organize suç örgütleri ve işlevleri, ilgili Türk mevzuatı, ilgili uluslararası hukuk ve içtihat, uluslararası adli yardımlaşma ve bu tip davalara özgü yasal ve uygulama zorluklarıyla ilgili genel bilgi vermektir.

İleri eğitim modülünde ise aşağıdaki özel konular üzerinde durulacaktır:

- Örgütlü suç ve terör suçlarının soruşturması (özel soruşturma teknikleri, uygulamayla bağlantılı sorunlar, AİHS ve ilgili AİHM içtihadı çerçevesinde yakalama ve gözaltı, uluslararası polis ve adli işbirliği, soruşturma sırasında hâkim tarafından yasal denetim, soruşturma sırasında savunmanın hakları, soruşturma safhasında mağdur ve müşteki hakları, iddianamenin hazırlanması)
- Örgütlü suç ve terör suçunun kovuşturma ve yargılaması (yargı yetkisi, duruşmanın yönetimi, gizli tanıklar, yargılamada gizli soruşturmacılar, hukuka aykırı delilin değerlendirilmesi, kovuşturma safhasında savunmanın hakları, çapraz sorgu, duruşma disiplini, AİHM içtihadı)

- Terörle ilgili Türk mevzuatı (3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu; Türk Ceza Kanunu 220, 221, 302, 307, 309, 312, 313, 314 vb. maddeleri; 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu; 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun; 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun; 5271 sayılı CMK; AİHS ve terörle ilgili Türk mevzuatına ilişkin AİHM içtihatları)

Terörizm bakımından ifade özgürlüğü konusu da ele alınacaktır

Bu alanda diğer eğitim modülleriyle eşgüdüm sağlanması özellikle gereklidir; çünkü terör suçları ve örgütlü suçlarla ilgili pek çok konu diğer modüllerle ortaktır (koruma tedbirleri, adil yargılanma, etkili soruşturma, bilişim suçları ...).

Eğitim sadece hukukla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda en iyi uygulamalar, uzmanlaşma ve etik konular üzerinde de durulmalıdır. Bu bağlamda verilecek eğitimin büyük bir kısmı hâkim, savcı ve avukatlar için ortak olması faydalı olacaktır.

HELP programında yer alan kendi kendine eğitim dokümanı “terörizm ve örgütlü suçlar” gibi başka materyallerin kullanımı kesinlikle faydalı olacaktır.

5) YOLSUZLUK

GEÇMİŞ

Türkiye’de yargı sektöründe yolsuzluk gerçek bir sorun teşkil etmese de mevzuatın uygulanmasıyla ilgili sıkıntılar olduğu görülmektedir. Yolsuzlukla mücadelede temel araç bağımsız ve güçlü bir yargıdır ve uygulayıcıların yolsuzluk suçlarının soruşturması, kovuşturması ve yargılamasına ilişkin özellikler hakkında eğitim almaları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda meslek öncesi ve meslek içi eğitim bakımından mevcut durum geliştirilebilir görünmektedir.

MEVCUT EĞİTİM

Meslek öncesi eğitimde ceza kanunu ve usulüyle ilgili genel konferanslar dışında ders programında birkaç ders bulunmaktadır:

- “*Genel ahlak ve uygulama*” (4 saat)
- “*Gücün kötüye kullanılması ve uygulama*” (4 saat)
- “*Zimmet, yolsuzluk, irtikâp ve uygulama*” (8 saat)
- “*Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi*” (? saat)

Meslek içi eğitimle ilgili olarak 2013 programında “*yolsuzluk suçları*” konulu 60 katılımcı için dört günlük uzun bir seminer yer almaktadır.

KILAVUZ İLKELER

Eğitimin başında yolsuzluğun topluma maliyeti ve Türkiye’deki durum (istatistik, diğer ülkelerle karşılaştırma) açıklanarak bir giriş yapılmalıdır. Sonrasında farklı yolsuzluk türleri açıklanmalıdır (pasif ve aktif rüşvet, ulusal kamu görevlilerine verilen rüşvet, özel sektörde rüşvet, ulusal/uluslararası boyutu vs.).

Eğitimin devamında uluslararası düzeyde tanımlanmış yolsuzluk suçlarıyla ilgili tartışmalar (Yolsuzlukla ilgili BM Sözleşmesi, Yolsuzlukla ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Uluslararası Şeffaflık Örgütünün çalışmaları gibi) ve Türkçe mevzuatı üzerinde tartışmalar yapılabilir.

Eğitimde ayrıca kişisel ve kurumsal dürüstlük ve etik konular üzerinde durulmalıdır (Bagalore ilkeleri ve Birleşik Krallık tarafından kabul edilen kamu yaşamı için yedi ilke, menfaat çatışması vs.)

Eğitimde ayrıca yolsuzluk suçlarının soruşturmasına özgü farklı araçlar da ele alınmalıdır (Kara para aklama, Uluslararası işbirliği: UNODC, Uluslararası Yolsuzlukla Mücadele Akademisi, Interpol, Europol, Eurojust, Avrupa Yargı Ağı...).

Etik ikilemlerle ilgili vaka çalışmaları yapılarak eğitime zenginlik katılabilir. Sunum, tartışma ve grup çalışması alıştırmaları bir arada yapılarak eğitimin verilmesinde interaktif bir yaklaşım izlenebilir.

6) BİLİŞİM SUÇLARI

GEÇMİŞ

Bilişim suçu unsurlarının yer aldığı vaka sayısında artışla beraber, bu tür suçların özelliklerinin anlaşılması ve ilgili mevzuat hakkında ve süratli ve verimli bir uluslararası veya bölgesel işbirliği gerektiren bilişim suçlarıyla ilgili davalara yönelik uluslararası işbirliği için gerekli araçlar hakkında bilgi sahibi olmaları için hâkim ve savcılarının eğitim almaları gerekmektedir.

Ancak Türkiye’de (pek çok ülkede olduğu gibi) hâkim ve savcılara yönelik bilişim ve bilişim suçları alanında eğitimin geliştirilmesi gerekmektedir.

Uygulayıcılardan bazılarının bir giriş dersine ihtiyaçları vardır (şebekelerin nasıl çalıştığı, bilişim suçu kavramı, bir bilgisayar sisteminin parçalarının listelenmesi, el koyma ve elektronik delilin kullanılmasıyla ilgili ilkeler ve en iyi uygulama örneklerinin açıklanması vs.). Bazı uygulayıcıların ise ileri düzeyde eğitim için hazır oldukları varsayılmaktadır. İleri düzey eğitimin amacı hâkim ve savcılarının bilişim suçlarının soruşturması ve yargılamasıyla ilgili rollerini yerine getirmelerini sağlayacak etkili bilgi ve beceri sağlanmasıdır.

MEVCUT EĞİTİM / DİĞER PROJELER

Meslek öncesi eğitimde ceza kanunu ve usulüyle ilgili genel konferanslar dışında Adalet Akademisinin ders programında sadece birkaç ders yer almaktadır:

- “Bilişim suçu ve uygulama” (4 saat)
- “*Ceza soruşturmasında bilişimin kullanılması*” (12 saat)

Meslek içi eğitimde ise 2013 programında “*Etkili Soruşturma Yöntemleri*” başlıklı 120 katılımcı için 2 şer günlük 4 uzun seminer yer almaktadır.

Pek çok uluslararası projede bilişim suçu ele alınmaktadır:

- “*Bilişim Suçlarına Karşı Kapasitenin Güçlendirilmesi*” başlıklı Eşleştirme Projesi (ana faydalanıcılar Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığıdır)
- Avrupa Birliği/Avrupa Konseyi Ortak Programı: Ceza Adaletinde Bölgesel İşbirliği *Bilişim Suçlarıyla Mücadelede Kapasitelerin Güçlendirilmesi* (CyberCrime@IPA).

Yukarıda bahsedilen ikinci proje kapsamında hâlihazırda pek çok eğitim düzenlenmiştir:

- Hâkim ve savcılar için 5 günlük eğitici eğitimi: eğitimin ilk 3 gününde bilişim suçları ve elektronik delile giriş yapılarak eğitimcilerle eğitim becerileri dersi verilmiştir. Alınan temel eğitimin sonrasında eğitimci içeriği kendi ülkesindeki yerel ve ulusal seviyeye göre revize ederek eğitim ülke çapında aşamalı seminerlerde yaygınlaştırılmıştır.. Bu aşamalı seminerlerin nasıl verildiğini görmek üzere Avrupa Konseyi uzmanları tarafından katılım sağlanmıştır.
- Hâkim ve savcılar için 2 günlük “ileri” eğitim programı: önceki derslere katılan eğitimcilerin isteklerine göre oluşturulan bu programda bir vaka çalışması üzerinde durulmuş ve dijital adli tıpla ilgili daha fazla bilgi verilmiştir. Eğitimde katılımcılar küçük gruplar halinde çalışmış ve ders sunum, yazılı alıştırma ve pratik alıştırılardan oluşmuştur. Bu eğitim bölgede dört ülkede düzenlenmiştir (Türkiye bunlardan birisidir).
- Kolluk görevlileri için 5 günlük elektronik delil eğitici eğitimi ilk müdahale dersi, bu yıl Şubat ayında katılım öncesi (IPA) ülkelerden ve Doğu ortaklığı (EAP) bölgesinden katılımcılara verilmiştir. Bu ders aynı zamanda bir IPA projesi çıktısı olan Avrupa Konseyi elektronik delil rehberi çerçevesinde tasarlanmıştır. Katılımcılar eğitimin ilk 3 gününde aldıkları ilk müdahale bileşenini ülkelerine götürerek kendi programlarına dâhil etmekle görevlendirilmişlerdir.

Hâkim ve savcılar için meslek öncesi ve meslek içi eğitim programlarında uygulanmak üzere ulusal programa dâhil edilecek 2 ders planlanmıştır. Bu faaliyetlerin sonucunda pek çok belge üretilmiştir, bunlardan bazıları şöyledir:

- Tüm ders materyalleri, ders planları ve destekleyici materyaller içeren eğitim paketleri.
- IPA projesi için hazırlanan derslerle ilgili raporlar
- Elektronik delil rehberi

Giriş dersi Adalet Akademisinde 2 Türk eğitici tarafından verilmiş ve ders materyali Türkçe 'ye çevrilmiştir.

KILAVUZ İLKELER

Temel eğitim modülü herhangi bir hâkim veya savcının bilişim suçunun özellikleri, kavramlar ve teknoloji hakkında temel bilgiyi edineceği şekilde hazırlanacaktır. Ek olarak bu modül uluslararası işbirliği, elektronik delil, usul hukuku ve soruşturma tedbirleri gibi konularla ilgili temel bilgi sağlayacaktır.

Temel modülün devamı ve onu destekleyici nitelikte ileri bir eğitim modülü oluşturulacak ve bu modülde konularla ilgili daha ayrıntılı bilgi verilecektir; temel eğitim modülünde yer alan oturumlarda edinilen bilgilerin pekiştirilmesi için vaka çalışmaları yapılacaktır. İleri modülde, hâkim ve savcılara, bilgisayar ve şebekelerin işleyişiyle ilgili uygulamada kullanılacak ileri seviyede bilgi, bilişim suçu nedir, bilişim suçu mevzuatı, yargı yetkisi, soruşturma araçları ve elektronik delil ve uluslararası işbirliği konularında ileri seviye eğitim verilecektir.

Eğitim bilişim suçunun tanımı ve farklı türlerinin sunumu (bir suç amacı olarak teknoloji, suça yardım sağlayan teknoloji, suçlular için bir iletişim aracı olarak teknoloji, bir depolama aracı ve suç tanığı olarak teknoloji). Derste ceza hukukunun ulusal ve uluslararası düzeyde usul ve maddi hükümleri, ulusal mevzuat ve başta Budapeşte Sözleşmesi olmak üzere uluslararası araçlarla uyumlaştırılması gereği ve bunun avantajları üzerinde durulacaktır. Eğitimin ayrıca bir insan hakları boyutu olacaktır ki bunun bir bölümü ifade özgürlüğü ve özel hayata saygı konularına ayrılacaktır.

Diğer projelerden eğitim materyallerinin kullanılması (özellikle yukarıda bahsedilen IPA projesi) kesinlikle faydalı olacaktır.

EK 3

Adalet Bakanlığı HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın Ortak Ayrıntılı Değerlendirmeleri:

GENEL DEĞERLENDİRME

1-Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğini değerlendiren söz konusu Rapor, ülkemiz insan hakları karnesi açısından son derece önem arz etmektedir. Bu ve benzeri raporların içerdiği bilgi ve değerlendirmeler birçok uluslararası kuruluşlar ve araştırmacılar tarafından referans olarak kabul edilmektedir.

Öte yandan, Raporda yer verilen tavsiyelerin ve bu tavsiyeye dayanak yapılan ifade ve tespitlerin önemli bir bölümünün Türk Ceza Adalet Sisteminin işleyişine katkı sağlayacağı, takibi ve uygulamasının yararlı sonuçlar getireceği değerlendirilmektedir.

2- Bununla birlikte, bu Raporun ana amacı; pilot adliyelere dayalı somut gözlem neticesinde elde edilen sonuçları, araştırmaları, proje ortağı ve yararlanıcısı kurumların bu doğrultuda sunmuş olduğu bilgi, belge ve bulguları analiz edip fotoğraf çekmekten ibaret olmalıdır.

Raporun birçok bölümünde analiz ve istatistiğe dayanmayan ve sanki genel bir yargıya kesin biçimde ulaşacak şekilde önerme cümleleri kullanılmıştır. İhtiyaç analizi niteliği taşıyan böylesi bir raporda somut gözlem, tespit ve pilot adliye ziyareti tahliline dayanmayan iyi bir analitik inceleme ve test ile araştırma yapılmadan bu gibi kişisel ve sübjektif nitelik taşıyan ifadeler dayalı genel yargı cümleleri kullanılması ve buna göre tavsiyeler yapılması, Raporun ihtiyaç analizi özelliğine ve amacına aykırılık teşkil edebileceği gibi aynı zamanda Raporun önemli tavsiye ve ifadelerinin değerini de azaltabilecek niteliktedir. Değişik raporlarda geçen bu kapsamda sayılabilecek ibarelerden bazı alıntılar ya da çeşitli kişi ya da kurum temsilcilerinin sübjektif nitelik taşıyabilecek sözleri tavsiyelere kesin bulgu ve dayanak yapılmamalıdır. (Bkz. Yargılama öncesi safha bölümünün Dördüncü paragrafı, 31, 44, 99, 104, 147, 173, 175, 189, 197, 201 ve 237 No'lu paragraflar)

Bu gibi sübjektif değerlendirmeler yerine Projenin adı ve amaçları ile daha uyumlu olacak biçimde sistematik sorunların ve çözüm önerilerinin Raporun geneline hâkim olması daha yararlı olabilirdi.

EK 4

Adalet Bakanlığı HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın Ortak Ayrıntılı Değerlendirmeleri

Yargılama öncesi safha bölümünün Üçüncü Paragrafı-(17) No'lu Tavsiyeye İlişkin Ayrıntılı Değerlendirme:

Raporun 17. Tavsiyesinde telefon dinleme kararları verilirken daha çekişmeli usule başvurulması gerektiği ve CMK 135'inci maddesinin değiştirilmesi önerilmektedir. (*Uzman, Raporun 35 No'lu dipnotunda buna ilişkin Danimarka örneğini vermektedir.*)

Söz konusu önerinin, mukayeseli hukukta Türkiye benzeri ülkeler olan Almanya, İtalya, İspanya gibi örgütlü suçlarla mücadele eden ülkelerde dahi uygulaması bulunmamaktadır.

Önerilen yöntem, Danimarkalı kısa dönem uzmanına aittir ve o ülkenin şartlarına uygun nitelikler taşıyabilir.

Ülkemiz örgütlü suçlarla mücadele eden bir konumdadır. İletişimin denetlenmesi konusunda yegâne yetkili makam Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'dır.

Çekişmeli bir usulün benimsenmesi halinde, hakkında telefon dinleme kararı verilen kişinin avukatına bu karara karşı itiraz yetkisinin tanınması, kararın güvenliği ve bu kararla ulaşılmak istenen amaçların teminine aykırı sonuçlar getirebileceği gibi avukat ile hakkında telefon dinlemesi kararı verilen kişinin temasının önlenmesinin sağlanabilmesi şeklinde bir düşüncenin ise pratikte hayata geçirilebilmesi, takibi ve uygulanabilmesi mümkün görünmemektedir.

EK 5

Adalet Bakanlığı HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın Ortak Ayrıntılı Değerlendirmeleri

Yargılama Safhası Bölümünün Üçüncü Paragrafı – Raporun 147 No'lu paragrafı -Raporun 42 No'lu Tavsiyesine İlişkin Değerlendirme:

Raporda yer verilen bu hususlar, sadece bir tespit ve yorumdan ibarettir. Bu tür yargılamaların nasıl yapılması gerektiği noktasında herhangi bir çözüm ve öneri sunulmamaktadır. Ayrıca, iç hukukumuz açısından da değerlendirmesi yapılmamıştır.

Soruşturma ve yargılama makamları kanunların kendilerine verdiği yetkiyi kullanmak suretiyle aralarında şahsi, fiili ve hukuki irtibat bulunan şüpheli ve sanıklarla ilgili yargı yetkisi kapsamında bu uygulamalar yapılmaktadır.

Ayrıca, isim verilmeden bazı davaların iki yüz hatta üç yüz sanıklı olduğu belirtilmektedir. Türk hukukunda özellikle terör ve örgütlü suçlarda çok sanıklı soruşturma ve kovuşturmalar bulunmaktadır. Ancak, verilen bu örneğin isim zikredilmemiş dahi olsa Yargıtay tarafından kesin hükme bağlanan ve kamuoyunda bilinen bir yargılama ile ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Sadece bu dava özelinde yüzlerce sanıklı davalar bulunduğu yönünde örneksemede bulunulması Raporun mahiyeti ile uyumsuzdur.

Konunun, Türk hukukunda da geçerli olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri ve AİHM içtihatlarında da gözetilen mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesinde yarar görülmektedir.

Görülmekte olan dava ve halen devam eden soruşturmalar, bağımsızlık ve tarafsızlık sıfatları Anayasa ve diğer kanunlarla güvence altına alınan mahkemeler ve savcılıklar tarafından yürütülmektedir.

Hukukumuzda, sürekli ve istikrarlı bir şekilde çok sanıklı bir yargılama anlayışı bulunmamaktadır. Olayın somut özellikleri ve yargı makamlarının takdirlerine bağlı olarak bu davalar yürütülmekte ve nihayetinde bu kararlar yüksek mahkeme tarafından denetlenmektedir.

Bu itibarla, "*kitlesel yargılamalara son verilmelidir.*" Tavsiyesi soyut bir öneridir. Yargı makamlarının takdirine müdahale niteliğindedir ve iç hukuktaki düzenlemelere aykırıdır. Aralarında şahsi, fiili ve hukuki irtibat bulunan çok sanıklı dava dosyalarının yargılanmasına ilişkin somut bir çözüm ortaya koymamaktadır. "Yüzlerce sanıklı dava dosyaları" ibaresi, genel bir uygulamayı yansıtmamakta, son dönemde kamuoyunda bilinen bazı davalara münhasırdır.

Örnekleri de sadece bu davalardan ibaret olup bir kısmı demokratikleşme sürecinde AB dâhil tüm kamuoyu tarafından eleştirilen askeri darbe girişimlerine dair konuları içermektedir. Bununla birlikte, bu tip davalarda yargılamanın süratli ve etkili bir şekilde yapılmasını sağlayacak tedbirler geliştirilmiştir.

Anılan davaların gerek sanık ve yakınları gerekse kamuoyu ve medyanın gösterdiği ilgi de nazara alınarak Devlet tarafından her türlü maddi imkânlar seferber edilerek uygun teknik ve fiziki koşullar hazırlanmış, sanıkların tutuklu kaldıkları tutukevi kampüs alanında özel olarak inşa edilen mahkeme duruşma salonunda yargılanmaları ve böylece, sanıkların tutuldukları yerden duruşma salonuna götürülmeleri sağlanmış, gerekli güvenlik önlemleri alınmış, yargılamaların hızlı ve süratli yapılması noktasında diğer tedbirler alınmıştır.

Adalet Bakanlığı HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın Ortak Ayrıntılı Değerlendirmeleri

Yargı paketlerinde yer alan tutukluluk ve adli kontrole ilişkin düzenlemelerin Avrupa Birliği 2013 yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda değerlendirilmesi:

Temmuz 2012'de kabul edilen **Üçüncü Yargı Reformu Paketi**, özellikle **tutuklulukla** (süresi de dâhil) ilgili olmak üzere, sonuç vermeye başlamıştır. Dördüncü Yargı Reformu Paketi, Türkiye'nin AİHM tarafından suçlu bulunduğu bir dizi konuda hukuki çözüm yolu sunmaktadır. Paket; yayın, bildiri ve konuşma vs. yoluyla düşüncelerin açıklanmasıyla cebir veya şiddet kullanımı ya da kullanma tehdidi arasındaki bağlantıyı ortadan kaldırarak **terör suçlarının kapsamını** daraltmıştır.

Avrupa standartları doğrultusunda uygulanması durumunda, bu değişikliklerin **düşünce özgürlüğü üzerinde olumlu etkileri** olacaktır.

Temmuz 2012'de kabul edilen Üçüncü Yargı Reformu Paketi'nin uygulanmasıyla birlikte(**tutuklama yerine adli kontrolün uygulanmasında** 2011 sonu ile 30 Nisan 2013 arasında%50'den fazla artış olmuştur. Bu artış, kısmen, Üçüncü Yargı Reformu Paketi ile getirilen, örneğin, evin veya belirlenen bir bölgenin dışına çıkma veya belirlenen bir yere veya bölgeye gitmeye ilişkin getirilen yasaklar gibi yeni adli kontrol tedbirlerinden kaynaklanmaktadır.

Üçüncü Yargı Reformu Paketi aynı zamanda, **çok sayıda tutuklunun tahliye edilmesinin yolunu açmış**, ancak, uygun bir izleme sistemi olmamasından dolayı çocuklarda daha az sayıda tahliyenin gerçekleştiği bildirilmiştir. Yayınlara el konulması ve yasaklanması ile bunların dağıtımı ve satışının engellenmesine ilişkin 31 Aralık 2011 tarihine kadar alınan kararların%1'inden azı Üçüncü Yargı Reformu Paketinin yürürlüğe girmesinden sonra da geçerli olmaya devam etmiştir. Terörle Mücadele Kanunu'nun 10. maddesi kapsamında kurulan bölge ağır ceza mahkemelerine atanan ve soruşturma aşamasında koruma tedbirlerine ilişkin karar vermekle görevli olan özgürlük hâkimlerine eğitim verilmiştir.

10 Haziran 2013 itibarıyla cezaevi nüfusunun yaklaşık beşte birini (2006 sonunda tespit edilen oran olan yarısı ile karşılaştırıldığında), tutuklular oluşturmaktadır ve **bunların büyük çoğunluğunu azami bir yıl süreyle ve çok küçük bir kısmını da asgari üç yıl süreyle tutuklanmış olanlar** teşkil etmektedir. 2011 ve 2012 yılları ile karşılaştırıldığında, **2013'ün ilk yarısında Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesi kapsamında suçlanan tutuklu sayısı önemli oranda** düşmüştür. Bu madde, KCK ve derin devletle ilgili suç örgütü olduğu iddia edilen Ergenekon gibi kamuoyunun dikkatini çeken davalarda görülen katalog suçlarını kapsamaktadır. Sonuç olarak, genelde ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesi kapsamındaki suçlar çerçevesinde, **tutukluluk sürelerinde önemli bir düşüş ve tutuklamaya alternatif olarak önleyici tedbirlerden yararlanılmasında artış kaydedilmiştir**. Ancak, kanun ile öngörüldüğü ve mahkemelerce yorumlandığı üzere, azami tutukluluk süresi hâlâ aşırı uzundur.

Dördüncü Yargı Reformu Paketinin kabul edilmesinin ardından Yargıtay, ilk derece mahkeme kararlarını yeni düzenlemeleri esas alarak incelemektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, adli yargıda soruşturmanın yeniden açılmasına ilişkin gelişmeler konusundaki memnuniyetini belirtmiş ve güçlendirilmiş usul yerine standart usul kapsamında Hulki Güneş v. Türkiye grubu davalarının incelenmesinin devam edilmesine karar vermiştir. Demirel v. Türkiye davasına benzer bir grup davaya ilişkin olarak Komite, Üçüncü ve Dördüncü Yargı Reformu Paketi kapsamında, Türk makamlar tarafından yapılan Türk mevzuatının ve uygulamasının AİHS gerekliliklerine uyumlaştırılması çalışmalarını memnuniyetle karşılamış, **tutukluluk süresinde önemli bir azalma olduğunu ve gözaltına alternatif olarak koruma tedbirlerinin artırılmasını gösteren istatistiksel verilere yönelik memnuniyetini belirtmiş** ve Türk makamlarını adli uygulamalardaki gelişmelere ilişkin bilgi sağlamayı sürdürmeye davet etmiştir.

İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, Ocak ayında ilgili mevzuatın kabulünün ardından Şubat2013 itibarıyla başvuruları kabul etmeye başlamıştır. Bir AİHM pilot kararı uyarınca Türkiye'nin uygulaması gereken ve Strazburg Mahkemesinin müteakip kararıyla da onaylamış olduğu bu uygulama, **adli yargılama süreleri ve adli kararların uygulanmaması veya geç uygulanmasına ilişkin bir iç hukuk yoludur**. Mahkemede Türkiye'ye karşı devam eden dava sayısının yaklaşık4.000 kadar azalması beklenmektedir.

Üçüncü Yargı Reformu Paketinin uygulanmasıyla, **örneğin tutukluluk ve tutukluluğa alternatif koruma tedbirlerinin kullanımına ilişkin sonuçlar ortaya çıkmaya başlamıştır**. Dördüncü Yargı Reformu Paketinin kabul edilmesi, doğru yönde atılmış başka bir önemli adımdır.

Adalet Bakanlığı HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın Ortak Ayrıntılı Değerlendirmeleri

(173) ve (175) No'lu paragraflar ve Terörizm İle İlgili Ayrıntılı Değerlendirmeler:

Terörizm, Ülkemizde on binlerce insanın ölümüne, daha çok sayıda insanın yaralanmasına veya sakat kalmasına neden olmuş, ciddi ekonomik kayıplar ortaya çıkmıştır.

Kimi zaman, metropollerde ve şehirlerin insan popülasyonunun yoğun olduğu merkezlerinde karşımıza çıkan terörizm; bütün ulusları etkileyen gerçek bir hastalıktır. Devlet istikrarına, demokrasiye, ekonomik ve sosyal gelişmeye karşı en büyük tehdittir.

Ülkemizin, başta doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesi olmak üzere **terör örgütlerinin** yoğun biçimde faaliyet gösterdikleri bir coğrafyada bulunması sebebiyle terör örgütleri kritik süreç ve dönemlerde işledikleri profesyonel eylemler ile ülke gündemini işgal etmiştir.

Bunun yanı sıra, sınır bölgelerinde uyuşturucu ve kaçakçılık suçları yaygınlaşmış, büyükşehirlerimizde çete ve mafyalar halk üzerinde korku ve endişe doğurmuştur.

Görülmektedir ki, Türkiye uzun bir süredir sürekli terörizmin tehdidine ve çeşitli suç örgütlerinin eylemlerine maruz kalmıştır.

Bu bakımdan, terörizm ve örgütlü suç tehdidinin tarihi geçmişiyle birlikte ele alınması, halen mevcut tehditler konusunda yapılacak stratejik değerlendirmelerin sağlığı açısından da bir zorunluluktur.

Türkiye, bir hukuk devleti olup, gerek Anayasamızda gerekse Avrupa Birliği müktesebatı sürecinde kabul edilen birçok belgede demokrasi ve hukukun üstünlüğüne vurgu yapılmıştır.

Bu itibarla, başta ülkede yaşayanların can ve mal güvenliğinin sağlanması ile suç faillerinin yakalanıp hak ettikleri cezasının verilebilmesi bakımından devlet otoritesinin tesis edilmesi bir gereklilik ve zorunluluktur. Ülkemizin istikrar ve huzuruna müdahale eden bölücü ve yıkıcı terör örgütleri ve suç odaklarının hak ettikleri cezaları aldıkları yönünde toplumda bu inanç ve kanaatin oluşabilmesi ile adalete olan güven duygusunun güçlendirilebilmesi için başta güvenlik kuvvetlerimiz olmak üzere yargı teşkilatının bu suçlarla mücadelede önemli bir rolü bulunmaktadır.

Yakın geçmişimizden edinilen acı tecrübeler göstermiştir ki Türkiye 2000 yılı öncesinde belirli aralıklarla askeri darbelerin gerçekleştiği, organize suç örgütlerinin çok ciddi faaliyetlerinin olduğu ve faili meçhul pek çok cinayetin yaşandığı, buna karşılık özellikle örgütlü suçların gerektiği gibi aydınlatılmadığı, soruşturmaların tam ve etkili bir şekilde yapılamadığı herkesçe bilinen ve kabul edilen bir konumda idi.

Ancak, son on yılda yakalanan istikrarlı süreç göstermiştir ki bu suçlarla mücadelede kolluk ve yargı makamlarının katkısıyla önemli mesafeler alınmıştır.

Bu durumda, Türkiye'nin sanki haksız yere terörle mücadelede gereksiz mahkûmiyet kararları veren bir ülke gibi sunulması ve Çin ile mukayese edilmesi raporun amaç ve mahiyeti ile bağdaşmamakta, Uzmana verilen resmi veriler ve bilgilerin bu Raporda dikkatli ve objektif bir şekilde kullanılmadığını gözler önüne sermektedir.

EK 8

Adalet Bakanlığı, HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nın ortak ayrıntılı değerlendirmesi:

Paragraf 191:

Raporda, 7 Mart 2013 tarihinde TBMM'ye sunulan 4. yargı reformu paketinde yapılan reformlarla TCK'nın "silahlı örgüt üyeliği" hakkındaki 314. maddesinde değişiklik yapılmadığı, bu itibarla pek çok politik eylemci, gazeteci, sendika ve insan hakları aktivistinin, terör örgütünün propagandasını yapmakla değil silahlı örgüt üyeliğiyle suçlanmakta oldukları 314. maddede yapılacak ilave bir değişiklikle, Türkiye'deki durumun AİHM'in içtihadı ile daha uyumlu hale geleceği belirtilmiştir.

Dördüncü Yargı paketi olarak bilinen 6459 sayılı Kanun ile 3713 sayılı Kanunun 7. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan suçun unsurları yeniden düzenlenmektedir. Yapılan düzenlemeyle, terör örgütlerinin cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya bu yöntemleri övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propaganda yapılması suç olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, basın ve yayın organlarının suçun işlenişine iştirak etmemiş olan yayın sorumluları hakkında verilecek cezanın üst sınırı yarı oranında azaltılmaktadır. Böylece suçun unsurlarının daha somut hale getirilmesi ve ifade özgürlüğü alanında AİHM standartlarıyla uyum sağlanması amaçlanmaktadır.

Bunun yanında, TMK'nın 6. maddesinin ikinci fıkrasında tanımlanan terör örgütlerinin bildiri ve açıklamalarını basmak ve yayınlamak suçunun, aynı Kanunun 7. maddesinin ikinci fıkrasındaki terörün propagandası suçunu ve 2911 sayılı Kanunun 28. maddesinin birinci fıkrasındaki kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılma suçunu işleyenler hakkında ayrıca terör örgütüne üyelikten dolayı ceza verilmeyeceği yönünde düzenleme yapılmıştır.

Örgüt üyesi olmayan kişinin TCK'nın 220. maddesinin altıncı fıkrasına göre cezalandırılabilmesi için "örgüt adına bir suç" işlemesi zorunluluğu bulunmaktadır. İşlenen bu suçun niteliği konusunda maddede bir açıklık bulunmadığından örgüt adına herhangi bir suçun işlenmesi durumunda TCK'nın 220. maddesinin altıncı fıkrasındaki suç oluşmaktadır. Buna göre, kişinin TMK'nın 6. maddesinde düzenlenen terör örgütünün bildiri ve açıklamalarını basma ve yayma veya 7. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen propaganda suçlarını işlemesi durumunda ayrıca bu kişi örgüt üyeliğinden de cezalandırılmaktadır. Yine aynı şekilde, örgüt üyesi olmayan sanığın, örgütün çağrı veya talimatları üzerine düzenlenen gösteriye katılarak bir suç işlemesi halinde de, işlemiş olduğu diğer suçların yanında ayrıca, örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan da cezalandırılmasına karar verilmektedir.

Bu itibarla, her ne kadar 6459 sayılı Kanunla TCK'nın 314. maddesinde bir değişiklik yapılmamış olmakla birlikte TMK'nın 7. maddesinde yapılan ve ana hatlarıyla belirtilen değişikliklerin ifade özgürlüğü alanında olumlu katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan, Avrupa Birliği 2013 yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda da terör suçlarının kapsamı ve bu noktada yapılan değişikliklerin olumlu etkilerinden bahsedilmektedir.

Raporda; "Dördüncü Yargı Reformu Paketi, Türkiye'nin AİHM tarafından suçlu bulunduğu bir dizi konuda hukuki çözüm yolu sunmaktadır. Paket; yayın, bildiri ve konuşma vs. yoluyla düşüncelerin açıklanmasıyla cebir veya şiddet kullanımı ya da kullanma tehdidi arasındaki bağlantıyı ortadan kaldırarak terör suçlarının kapsamını daraltmıştır.

Avrupa standartları doğrultusunda uygulanması durumunda, bu değişikliklerin düşünce özgürlüğü üzerinde olumlu etkileri olacaktır.

Dördüncü Yargı Reformu Paketi ile Türkiye'nin AİHM tarafından mahkûm edildiği hak ihlallerindeki birtakım meselelerde hukuki yollar temin edilmiştir. Bu paket ile fikirlerin yayın, beyan, konuşma vb. aracılığıyla ifade edilmesinin cebir veya şiddet kullanımı veya buna yönelik tehdit ile ilişkilendirilmesi kaldırılarak terörle bağlantılı suçların kapsamı daraltılmıştır. Bu değişikliklerin, Avrupa standartları ile uyumlu olarak uygulanması halinde, ifade özgürlüğünü olumlu etkilemesi öngörülmektedir." denilmektedir.

EK 9

Adalet Bakanlığı'nın ayrıntılı değerlendirmesi:

Paragraf 238-241:

İhtiyaç Analiz Raporunun ana amacı; pilot adliyelere dayalı somut gözlem neticesinde elde edilen sonuçları, araştırmaları, proje ortağı ve yararlanıcısı kurumların bu doğrultuda sunmuş olduğu bilgi, belge ve bulguları ile analiz etmekten ibarettir. İhtiyaç Analizi Raporunun kurumsal yapıdaki aksaklıkları dile getirmeye çalışması, istatistiki ve somut verilere dayanması, mümkün olduğunca öznel ve sübjektif kişisel tespit ve değerlendirmeleri içermemesi gerekmektedir ki bu hususa proje fişinde de atıflar yapılmıştır.

Raporda geçen HSYK'nın bir kısım üyelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinin tarafından seçilmesi hususundaki değerlendirmeler babında, bir siyasi parti tarafından verilen yasa önerisine değinilmekte ise de; böyle bir yasa önerisi Türkiye Büyük Millet Meclisine intikal etmemiştir. Sadece Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyon çalışmalarında tartışıldığı ifade edilen bir konu olmasına karşın, yapılan bu değerlendirmelerde genel bir yargıya kesin biçimde ulaşacak şekilde önerme cümleleri kullanılmıştır. Kaldı ki Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyon çalışmaları yasa önerisi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmamış, Anayasa uzlaşma komisyonu çalışmalarına bir neticeye varmadan son vermiştir. İhtiyaç analizi niteliği taşıyan böylesi bir raporda somut gözlem, tespit ve pilot adliye ziyaretlerine dayanmayan iyi bir analitik inceleme yapılmadan bu gibi kişisel ve sübjektif nitelik taşıyan ifadelere dayalı genel yargı cümleleri kullanılması ve buna göre tavsiyeler yapılması, Raporun ihtiyaç analizi özelliğine ve amacına aykırılık teşkil etmektedir.

Raporda, "Adli Atamalarla" ilgili Venedik Komisyonu raporunun 29. Paragrafına atıf yapılmış ise de;

Aynı raporun 30.paragrafında;

"Yargı Konseyi ya yalnızca hakimlerden, ya da hakim ve hakim olmayanlardan müteşekkil karma bir bileşime sahip olabilir."

31.Paragrafında;

"Venedik Komisyonunun yaklaşımı daha belirgindir:

"44. Avrupa'da, adli atamalara ilişkin çok sayıda farklı sistem bulunmakta olup tüm ülkelerde uygulanabilecek tek bir model mevcut değildir.

45. Köklü demokrasilerde, yürütme gücü zaman zaman adli atamalar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu güçlerin, mazisi geniş hukuk kültürü ve gelenekleri ile sınırlanmış olması sebebi ile böyle sistemler uygulamada oldukça iyi işleyebilmektedir.

İbareleri de yer almaktadır.

Yine Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir. Seçildikten sonra varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.

Bu açıklamalar bağlamında proje uzun dönem uzmanı tarafından yapılan kesin yargı ibareleri de içeren yukarıdaki değerlendirmelerin farazi olduğu, mer'i ve uygulanan mevzuata değil, bir neticeye varmadan çalışmalarına son veren Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonunda tartışılan bir hususa dayandığı ki bu değerlendirmelerin, ihtiyaç analiz raporunun amaç, kapsam ve ilkeleri ile bağdaşmadığı düşünülmektedir.

EK 10

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Ayrıntılı Değerlendirmesi

Paragraf 89:

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun, “*Bir suçun işlendiğini öğrenen Cumhuriyet savcısının görevi*” başlıklı 160'ncı maddesinin 2'nci fıkrasında, “Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür” hükmü bulunmaktadır.

01/06/2005 tarihli Adli Kolluk Yönetmeliği'nin “*Görev ve yetkiler*” başlıklı 6'ncı maddesinin ikinci fıkrası ise “Adli kolluk görevlileri, kendilerine yapılan bir suça ilişkin ihbar veya şikâyetleri; el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri derhâl Cumhuriyet savcısına bildirir ve Cumhuriyet savcısının emri doğrultusunda işin aydınlatılması için gerekli soruşturma işlemlerine başlar” hükümlerini haizdir. Dolayısıyla Cumhuriyet savcısının haberi ve emri olmaksızın polisin herhangi bir işlem yapması söz konusu değildir.

Bunun yanında, yakalanan şüpheliye hiçbir soru sorulmaması durumunun, gerek korunan haklar açısından gerekse günlük hayatın normal koşulları çerçevesinde mantıki ve hukuki bir geçerliliği bulunmamaktadır. Bu durumun öngörülemez büyük tehlikelerin engellenmesi hususunda da önemli sorunlara yol açacağı düşünülmektedir. Örneğin; terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen bombalı/silahlı eylemlerde yakalanan şüphelilerle yakalama anında gerçekleştirilen ilk görüşmeler sonucunda meydana gelebilecek olan diğer bombalı/silahlı saldırıların önlenmesi ya da eylem hazırlığında olan diğer şahısların vakit kaybetmeksizin tespiti gerçekleştirilebilmektedir. Günlük hayatın standart koşullarına da aykırı olan olay anında yakalanan şüpheliye hiçbir soru sorulmaması durumunda bu tarz tehlikelerin önlenememesi durumu ortaya çıkacaktır. Bunun birlikte, örneğin, herhangi bir soruşturma kapsamında girilen bir evden kaçan bir şahsın yakalanmasının hemen ardından soru sorulamaması durumunda, şahsın niye kaçtığı ve evdeki tehdidin boyutu dahi tespit edilemeyecektir.

Ayrıca, kişinin avukatı olmaksızın alınan herhangi bir ifade ya da beyan mahkeme önünde herhangi bir delil teşkil etmemekte ve söz konusu uygulama sonucunda şüphelinin temel haklarında herhangi bir kayıp yaşanmamaktadır. Bunun yanında kamu düzeni ile toplumun diğer bireylerinin temel hakları korunmaktadır. Dolayısıyla olay anında yakalanan şüpheliye soru sorulması uygulamasının kaldırılması telafisi zor ya da imkânsız zararlara yol açabilecektir. Bu uygulamanın kaldırılması yalnızca ülkemiz gibi terör ve organize suç örgütlerinin çok yoğun faaliyet gösterdiği ülkelerde değil, bütün ülkeler açısından gerçeklikten uzak görülmektedir.

EK 11

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Ayrıntılı Değerlendirmesi

Paragraf 92-93-94:

İletişimin denetlenmesi tedbirinin Türkiye’de ilk başvuru yöntem olduğu tespiti duruma ve tespiti yapana göre değişkenlik göstermektedir. Bu yönüyle, en sağlıklı değerlendirmenin bu tedbiri uygulayan kolluk ile savcılık makamınca yapılabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, bu konudaki tecrübelerimize göre Türkiye’de iletişimin denetlenmesi tedbirine en son tedbir olarak başvurulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

İletişin denetlenmesi tedbiri özellikle örgütlü suç soruşturmalarında ve uyuşturucu kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti, para sahteciliği ve suç gelirlerinin aklanması gibi suç soruşturmalarında kullanılmaktadır. Bu sayılan suçlarda ise diğer basit suçlara nazaran ihbar ve şikâyet oranlarının azlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca, kaçakçılık gibi durağan olmayan sürekli hareket halinde işlenen suç faaliyetlerinin tespiti, takibi ve soruşturulması klasik polisiye tedbirlerle icra edilememekte; suç faillerinin bağlantıları, şüphelilerin hareketleri ile delillerin lehte ve aleyhte toplanabilmesi için iletişimin denetlenmesi gibi tedbirlere başvurmak gereklidir.

Türkiye, özellikle Asya’dan Avrupa’ya sevkiyatı yapılan eroin maddesinin kaçakçılığında transit ülke konumunda bulunmaktadır. Uluslararası raporlarda da görüleceği gibi Türkiye tek başına diğer Avrupa ülkelerinin tamamının yakaladığı eroin maddesinin tamamından daha fazla madde yakalamaktadır. Avrupa’yı tehdit eden ve Avrupalı hükümetleri meşgul eden afyon ve türevleri kaçakçılığında Türkiye bir nevi güçlü bir siper niteliğindedir.

Türkiye’nin uyuşturucu kaçakçılığını Avrupa’ya geçmeden önlemesi hiç şüphesiz uluslararası bilgi ağı ve akabinde iletişimin denetlenmesi gibi tedbirlere başvurulması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Sigara, emtia, göçmen kaçakçılığı gibi ülkemizin hem transit hem de hedef olduğu suçlarda da iletişimin denetlenmesi tedbirine son çare olarak başvurulmaktadır. Zira sayılan bu suçlar başka yolla delil elde edilmesi mümkün olmayan sürekli hareket halindeki faaliyetlerle gerçekleşmektedir. Örgütlü suçların yukarıda belirtilen birtakım zorluklardan dolayı klasik soruşturma yöntemleriyle soruşturulmasının etkisiz ve sonuçsuz olduğu aşikârdır. Bundan dolayı örgütlü suçlarla mücadele eden tüm ülkelerde bahse konu suçlarla ilgili yapılan soruşturmanın sayısı ve bu soruşturmalar neticesinde adli işlem yapılan şüphelilerin sayısı değerlendirilmeye alındığında iletişimin denetlenmesi vb. tedbirlerin ilk çare olarak uygulanmadığı anlaşılacaktır. Tabi burada işlenen suç sayısı, şüpheli sayısı, suçun örgütsel bağlantısı, suç soruşturmasında delil elde etme amaçlı başvuru tedbirleri gibi birçok faktörü içeren soruşturma yöntemlerinin etkinliğini ve verimliliğini ölçen, diğer AB ülkeleriyle mukayeseye olanak veren, çok yönlü ve tafsilatlı bilgiler içeren herhangi bir bilimsel çalışma mevcut değildir. Bu yönüyle, sayısal ve oransal olarak basit mukayeselerle iletişimin denetlenmesi gibi tedbirlere başvurma oranı hakkında değerlendirme yapılmasının sağlıklı bir yaklaşım olmayacağı düşünülmektedir.

Diğer taraftan, Fransa’da Güvenlik Dinlemeleri Ulusal Kontrol Komisyonu 2012 raporuna göre; Fransa’da yılda 40.000-60.000 adli dinleme yapıldığı, son 4 yılda dinlemelerde %60 oranında artış olduğu, 2012 yılında 35.000 telefonun adli amaçla dinlendiğinden bahsedilmektedir. Komisyonun verdiği bu rakamlar Türkiye’deki rakamlarla kıyaslandığında Fransa’daki adli dinleme sayılarının çok yüksek olduğu kanaati uyanmaktadır. Bu kapsamda, adli dinlemelerle ilgili ilk çare veya son çare olarak başvurulduğu gibi çok ciddi bir tespit yapılmadan önce konu derinlemesine araştırılmalıdır. Ayrıca, adli dinlemelerdeki artış veya düşüş dönemsel konjonktürle de orantılı olabilmektedir; örneğin yukarıda bahsedilen Komisyon raporuna göre son dönemde Fransa’da adli dinleme sayılarında %60 artış olduğu anlaşılmaktadır.

EK 12

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Ayrıntılı Değerlendirmesi

Paragraf 121:

Raporda adı geçen üç kurumun aynı çatı altında toplanması tavsiyesi yapılırken temel iki parametrenin: iş gücü kaybı ve kaynak israfı olduğu kabulünden yola çıkılmıştır. Bu bağlamda etkinlik, verimlilik ve maliyet analizleri dahi çalışılmadan ve doğruluğu tartışılır bu öngörü ile tavsiye edilen yapısal değişiklik kararı alınırken, kaynak israfı ve iş gücü kaybı odaklı düşünüldüğü görülmektedir.

Hâlbuki Avrupa Birliğine uyum sürecinde ülkemizde gerçekleştirilecek olan işlevsel ve yapısal değişikliklerde demokratikleşme odaklı düşünülmesi esastır. Bu temel referanstan bakıldığında; önerilen bu yapısal değişikliğin çağdaş demokrasinin uygulandığı ülkelerdeki adli bilim hizmetleriyle hiç benzeşmediği bilakis geri kalmış ülkeler ve demir perde ülkelerindeki yapıyla birebir aynı olduğu görülmektedir. Şöyle ki; adli bilimlerin gelişmiş ülkelerdeki yönü, adli bilim hizmeti veren kurumların tek çatı altında toplanıp bir merkezden yapılan incelemeler değil, bunun aksine farklı çatılar altında hizmet veren kurumlar ile söz konusu raporda da belirtildiği gibi delillerin incelenmek üzere gönderilmesinin tavsiye edildiği üniversitelerde bu multidisipliner işin yapılmasıdır. Hatta ülkemizde henüz tartışmaya bile açılmamış olan, sertifikalandırılmış özel laboratuvarlarda bile bu incelemeler yapılmaktadır. Dolayısıyla, olması gereken yapı raporda bahsedildiği gibi tek merkezli değil, savunma makamı olan avukatın da delillerini savcı gibi inceleyebileceği ve birbirlerinin raporlarına hakem olabilecek çok merkezli bir yapıdır.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Ayrıntılı Değerlendirmesi

Paragraf 210:

Devlet memurlarının işledikleri ve idareden izin alınması gerekmeyen suçlara, “3628 sayılı *Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununda yazılı suçlar*. Bu suçlar; a-Gerçeğe aykırı açıklama, b-Gerçeğe aykırı bildirimde bulunma, c-Haksız mal edinme, d-Mal kaçırma veya gizleme suçlarından veya bu suçlara iştirak etmekten sanık olanlar (3628 sayılı Kanun md:11,12,13,17), 3628 sayılı *Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununda belirtilen diğer suçlar*. Bu suçlar; a-5411 sayılı Bankacılık Kanununda yazılı suçlar, b-İrtikap, c- Rüşvet, d-Zimmet, e-Görev sırasında veya görevinden dolayı kaçakçılık, f-Resmi ihale ve alım ve satımlara fesat karıştırma, g-Devlet sırlarının açıklanması veya açıklanmasına sebebiyet verme suçlarından veya bu suçlara iştirak etmekten sanık olanlar (3628 sayılı Kanun md:17), *Seçim suçları* (298 sayılı Kanun md:174), *Adli görev nedeniyle işlenen suçlar*(5271 sayılı Kanun md:161, 4483 sayılı Kanun md:2), *Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali* (4483 sayılı Kanun md:2), *Disiplin suçları* (4483 sayılı Kanun md:2), *Memur veya diğer kamu görevlisinin görevi sebebiyle işlemediği suçlar* (4483 sayılı Kanun md:2), *İşkence, eziyet suçları* (4483 sayılı Kanun md:2), *Cumhuriyet Savcılarının yazılı veya sözlü emirlerini yerine getirilmemesinden kaynaklanan suçlar* (5271 sayılı Kanun md:161), *Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren görevler nedeniyle işlenen suçlar* (5395 sayılı Kanun md:44), *Önleme dinlemesi kapsamında elde edilen bilgi ve kayıtların saklanması ve korunmasında gizlilik ilkesine uyulmaması, bu bilgi ve kayıtların başka amaçlar için kullanılması suçu* (2559 sayılı Kanun ek md:7)”örnek olarak verilebilir.

Türkiye Barolar Birliğinin Ayrıntılı Değerlendirmesi

Paragraf 44:

“Uluslararası ve iç hukuktaki ilkelere ve düzenlemelere karşı uygulamada, özellikle özel yetkiyle yürütülen soruşturma ve kovuşturmalarda, avukatların mesleki görevlerini yürütmeleri nedeniyle ve hatta bizzat görev yaptıkları soruşturma ya da davalarla ilgili olarak haklarında özel yasal düzenlemelere uymayan (Av K. 58) koruma tedbirleri uygulanmaktadır: Avukatların, büroları ve evleri baro temsilcilerinin yokluğunda, avukatlara ilişkin özel yasa hükümlerine aykırı olarak aranmakta (CMK 130); gözaltına alınma yoluyla ifade alma yasal koşulları olmadan gerçekleştirilmekte (CMK 145) ve avukatlar tutuklanmaktadır.

Oysa meslek görevlerini yürüten avukatlar hakkında verilecek tutuklama kararlarının, görev özellikleri nedeniyle, genel gerekliliklerin de üzerinde bir ciddiyet, özen ve duyarlılıkla ele alınması gerekmektedir. Söz konusu uygulamalar, “avukatın mesleğinin özgürce icrası ile ilgili temel prensipler” kapsamında, “avukatın bağımsızlık ve teminatına”, avukat müvekkil ilişkisindeki “gizliliğe”, “aynı davadaki bütün avukatların mahkeme tarafından eşit saygıya tabi olması” gerekliliğine, “silahların eşitliği”ne ve “suçsuzluk karinesi”ne aykırılık oluşturmaktadır.

Hiçbir biçimde, avukatlar hakkındaki tutuklamayı haklı kılacak olgular mevcut değilken, tutuklama nedenlerine ilişkin gerekçe sayılamayacak “kaçma/delilleri karartma şüphesi”ne dayalı soyut ibarelerle tutuklama kararları verilmektedir. Avukatların statü ve meslek faaliyetleri göz önüne alındığında “kaçma”ya ilişkin olarak risk faktörü yönünden en nitelikli olasılığın geçerli olması gerekmektedir. Kaldı ki, yukarıda da aktarıldığı üzere, söz konusu uygulamalarda seçenek tedbirlerin niçin uygulanmadığının da bir yanıtı yoktur. Yine yürütülen soruşturmalarda yaşanan uzun süreç ve gelinen aşama göz önüne alındığında avukatların “delillerin karartılması şüphesi”ne ilişkin gerekçeler de son derece yapay kalmaktadır.

Özel yetkili soruşturma makamları tarafından CMK m.250’nin şüpheliler açısından güvencesiz ve keyfilğe olanak tanıyan hükümlerinden yararlanmak için diğer güvenceli meslek emsallerinde olduğu gibi, avukatlarla ilgili olarak da öncelikle “örgütlü suç” nitelenmesine gidilmekte; şüphelilerin görevleriyle ilgili “güvence” nitelikli özel yasal düzenlemelerin aşılabilmesi için de suç tümüyle zorlamaya dayalı yorumlarla “kişisel suç” olarak değerlendirilmektedir.

Avukat tutuklamaları konusundaki son örnek ÇHD tutuklamalarıdır:

Çağdaş Hukukçular Derneği Dosyası- 18.01.2013 tarihinde İzmir, İstanbul ve Ankara’nın da olduğu 7 ilde düzenlenen “operasyonlarda” aralarında Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi avukatların da bulunduğu 60’tan fazla kişi gözaltına alınmış, ÇHD’ye mensup 16 avukattan, 9’u tutuklanmıştır. İstanbul Barosunun açıklamasına göre süreç; en başından itibaren açık hukuksuzluklar içinde gelişmiştir. Dernek binalarında, avukatların bürolarındaki ve evlerindeki aramalar soyut “örgüt” üyeliği isnadına dayandırılarak yasal koşullara aykırı olarak gerçekleştirilmiştir. Davetiye ile çağırma yerine gereklilik ve orantılılık ilkelerine aykırı olarak avukatlar hakkında gözaltı kararları uygulanmış; CMK ve Avukatlık Kanunu özel hükümlerine tümüyle aykırı olarak Cumhuriyet Savcısı ve Baro temsilcisi beklenmeksizin ve bazı büroların kapıları kırılarak içeri girilmiş, müvekkil ile mesleki ilişkisine ait evrakları incelemeye tabi tutulmuştur. Adliyeye getirildiklerinde bazı avukatların harici görünümünde darp izleri bizzat Baro Başkanı ve avukatlarca saptanmıştır. 18.01.2013 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün sitesinde yayımlanan “Basın Notu” başlıklı yazıda, meslektaşlarımız “sol bir terör örgütü”nün “avukat yapılanması” içinde ilan edilmiş; “... Yurtdışında bulunan örgüt elebaşlarına ülkenin kozmik bilgilerini şifreli metinler halinde kodlayarak raporladıkları, başka ülkeler lehine ajanlık faaliyeti yürütmek için gizli haberleşme merkezleri oluşturdukları tespit edilmiştir” şeklindeki belirlemeler ile suçsuzluk karinesi yerle bir edilmiştir. Yaşananlar bir süredir avukatlara, barolara karşı yürütülen sistematik bir itibarsızlaştırma ve sindirme gayretinin bir parçasıdır.” (TBB İnsan Hakları Raporu, Nisan 2013 s. 200-203)

50 TAVSİYE

- N° 1: HÂKİM YARDIMCILIĞI MÜESSESESİ OLUŞTURULMALIDIR.
N° 2: YARGI SEKTÖRÜ DIŞARIDAN KİŞİLERİN ERİŞİMİNE DAHA AÇIK HALE GETİRİLMELİDİR.
N° 3: SAVCIYA TAKDİR YETKİSİ VERİLMELİDİR.
N° 4: BELİRLİ KOŞULLARDA HÂKİME DAVAYI REDDETME YETKİSİ VERİLMELİDİR.
N° 5: BASİT DAVALAR DOSYA ÜZERİNDEN GÖRÜLMELİDİR.
N° 6: UZLAŞMANIN KAPSAMI GENİŞLETİLMELİ VE KULLANIMI TEŞVİK EDİLMELİDİR.
N° 7: SUÇLULUĞUN DEĞERLENDİRİLDİĞİ BÖLÜM İLE HÜKÜM VERİLEN BÖLÜM AYRIŞTIRILMALIDIR.
N° 8: SUÇUN TARTIŞMA KONUSU OLMADIĞI DAVA İŞLEMLERİ BASİTLEŞTİRİLMELİDİR.
N° 9: YARGILAMA YETKİSİ İLE İLGİLİ KANUN YENİDEN DÜZENLENMELİDİR.
N° 10: CMK MADDE 148/5 ve 5395 SAYILI KANUNUN 15. MADDESİ DEĞİŞTİRİLMELİDİR.
N° 11: CMK MADDE 87/1 DEĞİŞTİRİLMELİDİR.
N° 12: CMK'NİN İLK MADDESİNDE CEZA USULÜNÜN TEMEL İLKELERİ YER ALMALIDIR.
N° 13: CMK MADDE 174 İPTAL EDİLMELİ VEYA DEĞİŞTİRİLMELİDİR. (İDDIANAMENİN İADESİ)
N° 14: DURUŞMALARDA SAVCI HER ZAMAN HAZİR BULUNMALIDIR. (CMK MADDE 188-2 VE İLGİLİ GEÇİCİ HÜKÜMLER İPTAL EDİLMELİDİR)
N° 15: ÖZGÜRLÜK HÂKİMİ TÜM CEZA MAHKEMELERİNDE OLMALIDIR.
N° 16: KABUL EDİLEMEZ DELİLLER DAVA DOSYASINDAN ÇIKARILMALIDIR.
N° 17: TELEFON DİNLEME İÇİN DAHA ÇEKİŞMELİ BİR ÜSULE BAŞVURULMALIDIR VE CMK MADDE 135 DEĞİŞTİRİLMELİDİR.
N° 18: ADLİ YARDIM PROGRAMI GELİŞTİRİLMELİDİR.
N° 19: TERÖR SUÇLARI VE ÖRGÜTLÜ SUÇLARIN YASAL TANIMININ YORUMU DARALTILMALIDIR.
N° 20: TERÖR SUÇLARIYLA İLGİLİ DAVALAR BU ALANDA UZMANLIĞI OLMAYAN HÂKİMLERE VERİLMELİDİR.
N° 21: CMK MADDE 100-3 İPTAL EDİLMELİDİR.
N° 22: DAVA DOSYASINA ERİŞİM ANCAK İSTİSNAİ HALLERDE SINIRLANDIRILABİLİR OLMALIDIR.
N° 23: DEVLET MEMURLARI TARAFINDAN İŞLENEN SUÇLARIN SORUŞTURULMASI İÇİN ÖNCEDEN İZİN ALINMASI İLE İLGİLİ KURALLAR İPTAL EDİLMELİDİR.
N° 24: BAĞIMSIZ BİR POLİS ŞİKAYET KURUMU KURULMALIDIR.
N° 25: HÂKİM VE SAVCILARIN MESLEKİ DENYİMLERİNİ ÇEŞİTLENDİRMELERİ TEŞVİK EDİLMELİDİR.
N° 26: ADLİYELERDE YILLIK OLARAK BİLGİLENDİRME GÜNLERİ DÜZENLENMELİDİR.
N° 27: DURUŞMALAR 16 YAŞ VE ÜSTÜ ÖĞRENCİLERİN ZİYARETİNE AÇILABİLİR.
N° 28: İSTİNAF MAHKEMELERİ KANUNU YÜRÜRLÜĞE GİRMELEDİR.
N° 29: HÂKİM VE SAVCILAR İÇİN YARDIMCILIK ALINMALIDIR.
N° 30: ADLİ TIP UZMANLIĞI GELİŞTİRİLMELİDİR.
N° 31: BİR SEFERDE BİR DAVANIN YARGILANMASI YAPILMALIDIR.
N° 32: YARGILANMASI DEVAM EDEN DAVANIN SORUŞTURMASINA SON VERİLMELİDİR.
N° 33: VIDEO KONFERANS KULLANIMI GELİŞTİRİLMELİDİR.
N° 34: DURUŞMALAR GÖRSEL VE İŞİTSEL OLARAK KAYDEDİLMELİDİR.
N° 35: SAVCILAR GEREKSİZ İDARİ GÖREVLERDEN ARINDIRILMALIDIR.
N° 36: UZMANLAŞMIŞ ADLİ KOLLUK İLE SAVCILIK ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİ GELİŞTİRİLMELİDİR.
N° 37: ADLİ KONTROL GELİŞTİRİLMELİDİR.
N° 38: SAVCILAR HÂKİMLERDEN AYRILMALI VE HÂKİM-SAVCI- AVUKAT YAKINLAŞMALIDIR.
N° 39: DURUŞMA SALONUNUN OTURMA DÜZENİ SAVUNMA AVUKATININ SANIKLA İLETİŞİME GEÇEBİLECEĞİ ŞEKİLDE DEĞİŞTİRİLMELİ VE SAVCI İLE SAVUNMA AVUKATI AYNI SEVİYEDE OLMALIDIR.
N° 40: SAVCI DURUŞMA SALONUNA HÂKİMİN GİRDİĞİ KAPIDAN GİRMEYELİDİR.
N° 41: ADLİYE YÖNETİMİ BAŞSAVCIYA DEĞİL BİR İDAREÇİYE VERİLMELİDİR.
N° 42: DAHA SEÇİCİ BİR SORUŞTURMA POLİTİKASI İZLENMELİ VE HAFİF SUÇLARLA SUÇLANAN KİŞİLER İLE SORUMLULUĞU DAHA FAZLA OLUĞU İDDİA EDİLEN KİŞİLERİN YARGILANMALARINI AYRI AYRI YAPILARAK "KİTLESEL YARGILAMALAR" SON VERİLMELİDİR.
N° 43: ADALET AKADEMİSİNE KADROLU PERSONEL ALINMALIDIR.
N° 44: HÂKİMLER VE SAVCILARIN İKİ YILLIK MESLEK ÖNCESİ EĞİTİMİ TEKRAR GEÇERLİ KILINMALIDIR.
N° 45: MESLEK ÖNCESİ EĞİTİM İÇİN YENİ BİR MÜFREDAT HAZIRLANMALIDIR.
N° 46: HÂKİM VE SAVCILARA YÖNELİK MESLEK İÇİ EĞİTİM İÇİN ASGARI SÜRE BELİRLENMELİDİR.
N° 47: MESLEK ÖNCESİ VE MESLEK İÇİ EĞİTİM METODOLOJİSİ TEKRAR ELE ALINMALIDIR.
N° 48: HÂKİM VE SAVCILAR İÇİN GEÇERLİ OLAN SİCİL DEĞERLENDİRME, TEFTİŞ, TERFİ VE DİŞİSEL SİSTEMİ TEKRAR ELE ALINMALIDIR.
N° 49: AVUKATLARIN BAROYA KABULÜ İÇİN BİR GİRİŞ SINAVI YAPILMALI VE MESLEK ÖNCESİ EĞİTİM VERİLMELİDİR.
N° 50: HÂKİM, SAVCI VE AVUKATLAR İÇİN ORTAK BİR MESLEK İÇİ EĞİTİM DÜZENLENMELİDİR.

50 RECOMMENDATIONS

- N° 1: ESTABLISH LAY PARTICIPATION
N° 2: GIVE OUTSIDERS BROADER ACCESS TO THE JUDICIARY
N° 3: ESTABLISH DISCRETIONARY PROSECUTION
N° 4: ALLOW THE JUDGE TO DISMISS THE CASE WHEN CERTAIN CONDITIONS ARE MET
N° 5: ESTABLISH WRITTEN PROCEEDINGS FOR MINOR CASES
N° 6: EXPAND THE SCOPE OF MEDIATION AND ENCOURAGE ITS USE
N° 7: CLEARLY DISTINGUISH DECISIONS ON GUILT FROM SENTENCING
N° 8: SIMPLIFY THE PROCEEDINGS WHEN GUILT IS NOT IN DISPUTE
N° 9: RE-CONSIDER THE LAW ON JURISDICTION
N° 10: AMEND CCP ARTICLE 148/5 AND ARTICLE 15 OF LAW NO. 5395
N° 11: AMEND CCP ARTICLE 87/1
N° 12: SET OUT THE BASIC PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEDURE IN ARTICLE 1 OF THE CCP
N° 13: REPEAL OR AMEND ARTICLE 174 OF THE CCP (RETURN OF INDICTMENT)
N° 14: ALWAYS HAVE A PUBLIC PROSECUTOR PRESENT AT TRIAL (REPEAL CCP ART 188-2 AND RELEVANT TEMPORARY PROVISIONS)
N° 15: ESTABLISH LIBERTY JUDGES IN ALL COURTS
N° 16: REMOVE INADMISSIBLE EVIDENCE FROM THE CASE FILE
N° 17: ORGANISE SOME FORM OF MORE ADVERSARIAL PROCEEDINGS FOR PHONE-TAPPING AND AMEND CCP ARTICLE 135
N° 18: IMPROVE THE LEGAL AID SCHEME
N° 19: NARROW THE INTERPRETATION OF THE LEGAL DEFINITION OF TERRORISM AND ORGANISED CRIME
N° 20: ALLOCATE TERROR CRIME CASES TO NON-SPECIALIST JUDGES
N° 21: REPEAL ARTICLE 100-3 OF THE CCP
N° 22: LIMIT RESTRICTED ACCESS TO THE CASE FILE TO EXCEPTIONAL CIRCUMSTANCES
N° 23: DO AWAY WITH ANY PRIOR AUTHORISATION FOR INVESTIGATIONS INTO CRIMES COMMITTED BY CIVIL SERVANTS
N° 24: ESTABLISH AN INDEPENDENT POLICE COMPLAINTS AUTHORITY
N° 25: ENCOURAGE JUDGES AND PROSECUTORS TO HAVE VARIED PROFESSIONAL EXPERIENCE
N° 26: ORGANISE YEARLY OPEN DAYS IN COURTHOUSES
N° 27: ORGANISE SCHOOL VISITS TO TRIALS FOR PUPILS FROM THE AGE OF 16 YEARS
N° 28: IMPLEMENT THE LAW ON COURTS OF APPEAL
N° 29: RECRUIT ASSISTANTS FOR JUDGES AND PROSECUTORS
N° 30: IMPROVE FORENSIC EXPERTISE
N° 31: TRY ONE CASE AT A TIME
N° 32: STOP INVESTIGATING CASES AT THE TRIAL STAGE
N° 33: DEVELOP THE USE OF VIDEOCONFERENCING
N° 34: RECORD COURT SESSIONS AUDIO-VISUALLY
N° 35: UNBURDEN PROSECUTORS FROM UNDUE ADMINISTRATIVE MATTERS
N° 36: DEVELOP COOPERATION BETWEEN A SPECIALISED JUDICIAL POLICE FORCE AND THE PROSECUTION
N° 37: DEVELOP JUDICIAL CONTROL
N° 38: SEPARATE PROSECUTORS FROM JUDGES AND BRING MAGISTRATES CLOSER TO LAWYERS
N° 39: CHANGE COURTROOM LAY-OUT SO THAT THE DEFENCE LAWYER CAN COMMUNICATE WITH THE ACCUSED AND THE PROSECUTOR IS AT THE SAME LEVEL AS THE DEFENCE
N° 40: MAKE SURE THE PROSECUTOR DOES NOT ENTER THE COURTROOM BY THE SAME DOOR AS THE JUDGES
N° 41: ENTRUST THE MANAGEMENT OF THE COURT TO AN ADMINISTRATOR, NOT THE CHIEF PROSECUTOR
N° 42: PUT AN END TO THE PRACTICE OF "MASS TRIALS" WITH A MORE SELECTIVE PROSECUTION POLICY AND SEPARATE TRIALS FOR THOSE MOST RESPONSIBLE AND MINOR PARTICIPANTS RECOMMENDATION
N° 43: RECRUIT PERMANENT STAFF FOR THE JUSTICE ACADEMY
N° 44: RESTORE A TWO-YEAR INITIAL TRAINING PERIOD FOR JUDGES AND PROSECUTORS
N° 45: DRAFT A NEW CURRICULUM FOR PRE-SERVICE TRAINING
N° 46: ESTABLISH A MINIMUM PERIOD OF IN-SERVICE TRAINING FOR MAGISTRATES
N° 47: RECONSIDER THE METHODOLOGY OF INITIAL AND IN-SERVICE TRAINING
N° 48: RECONSIDER THE SYSTEM OF APPRAISAL, INSPECTION, PROMOTION AND SANCTIONS APPLICABLE TO JUDGES AND PROSECUTORS
N° 49: ESTABLISH AN EXAMINATION BEFORE ADMISSION TO THE BAR AND ORGANISE A CONSOLIDATED PRE-SERVICE TRAINING FOR LAWYERS
N° 50: ESTABLISH COMMON IN-SERVICE TRAINING FOR JUDGES, PROSECUTORS AND LAWYERS

www.cas.adalet.gov.tr

TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA KONSEYİ ORTAK PROJESİ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE TURKISH CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

EUROPEAN UNION / COUNCIL OF EUROPE JOINT PROGRAMME